

**OLLAND-FALSTERS
STORISKE SAMFUND**

LOLLAND-FALSTERS
HISTORISKE SAMFUND

På omslaget:

*Interiør fra Falstergården
på Frilandsmuseet, Maribo.*

LOLLAND-FALSTERS HISTORISKE SAMFUND

ÅRBOG 1964

XI-RÆKKE - BIND I

TRYK:
A/S LOLLANDS-POSTEN

Til udarbejdelse og trykning af Karen Toxværds Optegnelser fra Sydfalster har forfatteren modtaget tilskud fra Den grevelige Hielmstjerne-Rosencronske Stiftelse og fra Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat.

For den således ydede støtte bringes herved en ærbødig tak.

Tegningerne til Karen Toxværds Optegnelser er udført af malerinden Kamma Nørregaard.

Indhold

Forfatteren *Aug. F. Schmidt*:

Karen Toxværds Optegnelser fra Sydfalster.	7
---	---

Småstykker:

Breve fra en soldat fra 1864. Af Ida Skovmand Siggaard ...	195
Orlogsfartøjet Sancta Sophia dukker op af havet. Af Rud. Bertouch-Lehn	199

Fra Bogverdenen ved M. de Fontenay, Harald Langberg og

Rud. Bertouch-Lehn	201
--------------------------	-----

<i>Museumsnyt</i>	209
-------------------------	-----

Lolland-Falsters historiske Samfund:

Generalforsamlingen	211
Uddrag af regnskabet for 1962—63	214
Samfundets bestyrelse	214
Nye medlemmer	215
Årbøger og historiske skrifter	216

Karen Toxværd.

Tilegnet
mindet om folkelivsforskeren
Henrik Ussing

Karen Toxværd's optegnelser fra Sydfalster

Aug. F. Schmidt.

I efteråret 1883 udstedte folkemindesamleren *Evald Tang Kristensen* et opråb til det danske folk om at medvirke til oprettelsen af et samfund, der skulle have til opgave at tage sig af indsamlingen af folkeminder samt at udgive et folkemindetidsskrift. Opråbet mødte god forståelse, det lykkedes hurtigt at få tilstrækkelig tilslutning rundt om i landet, så det blev muligt at begynde det omtalte samfund, der straks under *Evald Tang Kristensen*'s ledelse påbegyndte udsendelsen af tidsskriftet »*Skattegraveren*«, som udkom i hæfter hver 14. dag i årene 1884—89. I dette overmåde nyttige tidsskrift, der udgør seks bind, findes offentliggjort optegnelser af alle arter folkeminder, hvorfor man sjældent søger forgæves efter oplysninger vedrørende gammelt folkeliv og fortids folkedigtning, sagn og tro, viser og lege o. m. m. i det fornævnte gamle tidsskrift, der nu kun kendes af få mennesker, og næsten kun eksisterer i eksemplarer opbevarede på vore store biblioteker¹. Fra alle egne af landet blev der sendt bidrag til »*Skattegraveren*«, bl. a. også fra *Falster*, hvor tidsskriftet fik en af sine bedste meddelere, frk. *Karen Toxværd*, der i sit hjem ikke stod fremmed over for folketraditionen, da hendes fader tidligere havde sendt bidrag til *Svend Grundtvig*'s indsamling af folkeviser.

Karen Toxværd blev født i *Højjet* (Væggerløse sogn) $23/9$ 1853, hvor hendes forældre havde en gård. Faderen, *Severin Toxværd* (1809—1890), der også var fra *Højjet*, blev i 1840 gift med en gårdmandsdatter fra *Marrebæk*. Efter hendes død fra mand og 4 børn giftede *Severin Toxværd* sig med hendes søster, der blev moder til *Karen Toxværd*.

Under gode landbokår voksede *Karen* op, hun fik almindelig skoleuddannelse og hjalp til ved alt arbejde i hjemmet. 1873 var hun elev på *Grundtvigs Højskole* ved *København*. Dette ophold var af stor betydning for hende, og hun mindedes altid den i åndelig henseende så rige højskolesommer med glæde og taknemmelighed. Efter højskoletiden opholdt hun sig igen i hjemmet, men i 1879 købte hun sammen med broderen *Rasmus Toxværd* (1847—1923) en halvgård i *Sillestrup* (*Idestrup* sogn). Da *Rasmus*, der ligesom *Karen* forblev ugift, næsten altid havde et dårligt helbred, blev det nødvendigt at sælge gården ret tidligt, i 1904, hvorefter søskendeparret flyttede til *Væggerløse*. *Rasmus Toxværd* havde været elev på *Tune Landboskole*, og da de to begavede søskende følte sig stærkt knyttede til den grundtvigske bevægelse, blev de medejere af *Nørre Ørslev Højskole* på *Midtfalster*.

Fra sin tidligste ungdom var *Karen Toxværd* stærkt interesseret i alt, hvad der hørte fortiden til, og da hun, som ovenfor antydet, i begyndelsen af 1880'erne blev draget af det røre, som *E. Tang Kristensen* vakte omkring folkeminderne, blev hun en flittig medarbejder ved »*Skattegraveren*«, hvortil hun i årenes løb sendte en række værdifulde optegnelser, der findes trykt spredt omkring i tidsskriftets tolv halvårgange². Da der ikke findes registre el. lign. til »*Skattegraveren*«, er hendes meddelelser ret håbløse at finde, hvorfor man igennem mange år har fundet det i høj grad ønskeligt, om man kunne få en samlet og vidtspændende udgave af *Karen Toxværd*s *sydfalsterske* folkemindeoptegnelser fra 1880'erne og senere. Denne udgave vil man nu finde på de følgende sider. Men man vil her finde meget mere end

Karen Toxværd's sidste hjem i Væggerløse.

Skattegraverbidragene. Også Karen Toxværd's øvrige optegnelser vil man stifte bekendtskab med i nærværende bog. E. Tang Kristensen udnyttede nemlig ikke alt hendes stof i »Skattegraveren«. Også i sine værker: »Jydsk Almueliv«, »Danske Sagn«, »Danske Børnerim, Remser og Lege«, »Danske Folkegaader« m. fl. anbragte Tang Kristensen folkeminder, som hidrørte fra Karen Toxværd så vel som fra Rasmus Toxværd, der særlig kunne meddele skæmteviser og eventyr³.

Det var et udbytterigt og udmærket samarbejde, der kom i stand mellem frk. Toxværd og den store jydsk folkemindesamler, der under indsamlingsrejser på Lolland og Falster fik lejlighed til at besøge sin falstringske meddeler i hendes hjem, således i juni 1900 og i august 1905, hvad man kan læse nærmere om i E. Tang Kristensens »Minder og Oplevelser« IV (1928), s. 202, 314—15.

I 1890'erne gjorde Karen Toxværd i Idstrup præstegård personlig bekendtskab med folkemindeforskeren *Axel Olrik*, der stærkt opfordrede hende til at fortsætte med indsamlingen af folkeminder og sprogligt stof fra

Sydfalster. Han fik hende til at interessere sig for hele det mærkelige falsterske tilnavnestof⁴ og fik hende også til at optegne sagnstof. Hun skaffede ham oplysninger om *Goen*, den falsterske vilde jæger⁵, om Falsters »Børnestene« og øvrige helligstene⁶, og hun havde held til at skaffe ham flere optegnelser om kloge folk og hekse (navnlig fra Midtfalster)⁷. På Axel Olriks tilskyndelse udarbejdede Karen Toxværd endvidere et manuskript: »*Dagligt Liv i Væggerløse*«, som hun sendte til ham i 1904. Dette manuskript, der findes indlemmet i Dansk Folkemindesamling (Det kgl. Bibliotek), hvor det har arkivnummer 1906/49, består af 217 tætskrevne blade. Dets indhold bliver i tillæmpet form udgivet i nærværende bog, hvor man i det væsentlige vil finde Karen Toxværd's sydfalsterske folkemindeoptegnelser, suppleret med det vigtigste af, hvad hendes fader og broder har meddelt efterverdenen af folkeminder.

Også på opfordring af Axel Olrik gik Karen Toxværd i gang med at udarbejde en falstersk *ordsamling*. Den blev indsendt i 1910 og findes nu i Udvalg for Folkemåls Arkiv, hvor den bliver udnyttet i ordbog over de danske ømål, der er under udarbejdelse. Karen Toxværd var den første folkemålsindsamler fra Sydfalster, og det skyldes hendes flid, at vi nu har kendskab til en lang række kernefulde udtryk, der var kendt på hendes egn, men som sikkert ikke har været i brug over hele Falster⁸. Allerede i 1880'erne sendte hun forskellige sproglige oplysninger til E. Tang Kristensen, således om stjernenaevne, plantenaevne, stednaevne, landskabsord og personnaevne, ligesom flere af hendes optegnelser er skrevne på folkemål.

Karen Toxværd vekslede 13 breve med Axel Olrik, det var i tidsrummet 1898—o. 1916; det sidste brev er uden dato og årstal. Derefter stod hun i brevveksling med arkivar i Dansk Folkemindesamling, *Hans Ellekilde*, til hvem hun har skrevet 47 breve, i tidsrummet 1918—1941. Da Karen Toxværd var en dygtig folkemindesamler, var det med fuld ret, at hendes portræt i mange år fandtes på væggen i Dansk Folkemindesamling (oprettet

1904), hvor der findes billeder af førende danske folke-mindesamlere og folkemindeforskere.

Da der i begyndelsen af januar 1913 udsendtes henvendelse til beboerne på Falster om at støtte bestræbelserne for oprettelsen af et *museum* for denne ø, var Karen og Rasmus Toxværd medunderskrivere på opråbet. På et møde ^{25/1} 1913 i Nykøbing blev museet *Falsters Minder* stiftet, og det er jo let nok at forstå, at Karen Toxværd gjorde et særligt stort arbejde for dette udmærkede museums tilblivelse og udvikling. Det har siden 1924 boet i »*Czarens Hus*« i Nykøbing⁹.

Også *Lolland-Falsters historiske Samfund* havde Karen Toxværds levende interesse, og hun har leveret nyttige bidrag til Samfundets årbøger for 1919, 1926, 1928, 1929, 1930, 1931 og 1932. Hun behandler i disse større og mindre afhandlinger emner som fattigfolk, originaler, folke-dragter, pastor Glahn i Væggerløse, kroen i Væggerløse, landsbyhave, gårdinventar, landevejsfolk, gammel degn, herremandens dyr m. v. Disse artikler og småskildringer supplerer på bedste måde hendes optegnelser fra 1880—90'erne.

Igennem alle årene var Karen Toxværd stærkt optaget af alt, hvad der vedrørte de svundne tider på Falster. Ikke mindst efter broderen Rasmus Toxværds død i 1923, da hun blev ene tilbage i det lille hjem i Væggerløse, syslede hun stadig med sine kære »minder«. For interesserede var hun god at gæste. *Helene Strange* har vidnet, at Karen Toxværd var som et levende leksikon i alt, hvad der vedrørte Sydfalster i gamle dage. Til gavn for sit omfangsrige og værdifulde nordfalsterske forfatter-skab havde frk. Strange tit brug for at vide besked om forholdene på Sydfalster, og da gik hun aldrig forgæves efter oplysninger hos Karen Toxværd, der døde højt bedaget ^{5/9} 1941 og blev begravet på Væggerløse kirkegård.

Hendes folkemindestof skal der ikke siges mange ord om her. Det vil tale for sig selv fra denne bogs blade¹⁰. Som helhed tør det dog anføres, at de af Karen Toxværd tilvejebragte oplysninger har et mere gammelt og sær-

egent præg end de andre falstringske folkemindesamleres materiale. Ofte sære og yderst gammeldags og nøjere betragtet primitive skikke og forestillinger har hun reddet fra forglemmelse. Ikke mindst alle hendes optegnelser om ungdommens gildesammenkomster og lege er af betydelig kulturhistorisk værdi, ligesom hvad hun fortæller om forhold i landsbyfællesskabets tid, Bøtø leslæt, bryllupsskikke, arbejder, bygninger, varsler, fødemidler o. s. fr. giver værdifulde og levende indtryk af det gamle folkeliv i Danmarks sydligste øgne.

Karen Toxværds folkemindebog hævder sig smukt ved siden af *Lars Rasmussens* fortællinger om *Livet i Klokkergården* i Systofte sogn (udgivet 1908 af *Jørgen Olrik*), den grundigste skildring, der forefindes fra nogen gammel dansk bondegård. Begge disse bøger supplerer værdifuldt *Helene Stranges* omfangsrige forfatterskab fra *Nordfalster* (se især hendes bog: »I Mødrenes Spor«)¹¹.

Den historiske baggrund for folkemindesamlernes og folkemindeforskernes værker findes i dr. *Hølger Hjelholts* store og prægtige værk: »*Falsters Historie*«.

Når nu Karen Toxværds optegnelser udkommer i bogform, tør det siges, at ingen middelstor dansk ø har så mange og dybtgående skildringer af sit gamle folkeliv som netop Falster, og der kan jo ingen tvivl være om, at en sådan righoldig oplysning om øens fortid på en heldig måde kan påvirke hjemstavnsfølelsen og styrke den historiske sans hos den befolkning, der er så heldig at bebo den ø, hvis skønhed digtere har besunget, og hvis begivenhedsrige historie og ofte egenartede folkeliv videnskabsmænd og samlere har leveret så mange og vægtige bidrag til oplysning om.

Den sydfalsterske egn

I en gammel byremse fra Sydfalster, hvor der begyndes med den sydligste by og derefter fortsættes nordpå, hedder det:

Gedesby er en smuk lille stad,
 i Skelby får man godt øl og mad,
 Fiskebæk ligger tæt ved en sø,
 i Stavreby vil de aldrig dø,
 Marrebæk ligger på en banke,
 i Bruserup har de hverken skinke eller skanke,
 Højet ligger ved en skov,
 i Radbjerg må de alle trække plov,
 Bøtø ligger ved en strand,
 Hasselø er et godt lille land,
 Stovby ligger i en hule,
 i Væggerløse har de aldrig brødsmule¹².

Det er det gamle folkeliv i de i remsen nævnte byer, der vil blive givet oplysninger om på de følgende sider, og da disse byer ligger i Falsters tre sydligste sogne, kan det være nyttigt nok at fremkomme med et par bemærkninger om disse sogne. Det sydligste af dem er *Gedesby*, der har et areal på 1665 ha. De i sognet særlig mod nordøst lavtliggende jorder er i det hele jævne og lerede. Den tidligere *Kobbelsø*, syd for Bøtø Nor, er nu en engstræk-

ning. Sognet skal tidligere have haft en større skov (efter sagnet afbrændt af de svenske i krigen 1658—60); endnu på Videnskabernes Selskabs kort 1776 angives hele sydspidsen at være bevokset med småskov; nu findes der på Gedser Odde og ved Gedser station en del plantage. Gedesby kirke ligger c. 19 km SSØ for Nykøbing.

Skelby sogn er på 1441 ha. Jorderne er mod vest noget bakkede og ujævne (det højeste punkt Bavnehøj er 18 m), mod øst ved Bøtø Nor flade og jævne. De er lerede og kalkblandede. Mod nord i sognet er der lidt skov (Fiskebæk Skov, Dyrevænge) og den udtørrede Fiskebæk sø.

Væggerløse sogn er med sine 5310 ha det største i Falster Sønder-Herred. Kirken ligger på sognets højeste punkt (21 m). Jorderne er midt i sognet noget bølgeformede, mod nordvest og sydøst lave og jævne; de er lerede og mergelblandede, enkelte steder dog noget sandede. Der findes enkelte småskove (Marrebæk Skov, Radbjærg Skov, Højet Skov) samt på Bøtø langs kysten en del nåletræsplantninger.

Som helhed hører de tre nævnte sogne til de frugtbareste på øen, der som bekendt skyder sig som en langstrakt, svagt bøjet odde ud i Østersøen. Derved kommer iflg. Karen Toxværd den tanke let op hos en fremmed, som ser ud over det smalle land fra en af de mange kæmpehøje eller de højt liggende kirkegårde: »Er I dog ikke bange for, at Østersøen kommer en skønne dag, knækker Odden af og tager jer alle sammen?« Men sydfalstringerne har (som så mange andre) en sikker følelse af, at »de bor på deres eget«. Det har tit været spået, at Odden skulle forgå til op imod Væggerløse på den eller den dag, men »det vil vi se, før vi tror det«, den har holdt så længe, den holder nok lidt endnu. Mod vest luner Lollands skove, så langt de rækker, og hvor de trækker sig tilbage, så Falsters kyst ligger blot for den udstrakte Østersø, hæver den sig med en lav lerklint omtrent fra Gedsergård og ud efter. Dér går bølgeslaget ikke over, men slikker jo stadig lidt bort, og særlig på sydspidsen er i tidens løb store strækninger gået til søs.

Mod øst er bolværket af sand; Bøtø strækker sig med sine sandbanker fra Gedesby til Ulslev, hvor lerklinten afløser. Forhen var Bøtø skilt fra det øvrige land ved Noret, så det kun ved Ulslev var landfast med det øvrige Falster. Enkelte steder var der vadesteder, hvor der i den bedste sommertid kunne gås omtrent tørskoet ved Noret. I 1500-årene blev nogle hollændere fra Amager overflyttet til Bøtø, som de omgav med diger og opdyrkede.

Omtrent midtvejs på denne lange, smalle sandstrimmel lå byen, 8—9 gårde, som nu i de fleste tilfælde er udflyttede og ligger strøede der ud ad, særlig sydpå, da den nordlige del tilhører byerne Væggerløse, Stovby, Tjæreby, Sillestrup, Tostrup og Elkenøre, der benytter området til græsgange. Det hørte ikke til sjældenhederne, at efterårsstormene kom med strandinger til Bøtø. Det bragte røre med bjærgning, auktioner o. s. v.

Bøtø Nor var tidligere en over 15 km lang og 1 km bred bugt, der trængte ind på Falsters sydøstkyst fra Østersøen, hvorfra den adskiltes ved en smal landstrimmel eller ø, *Bøtø*, idet der både var et nordligt og et sydligt indløb til bugten. Øen var egentlig 3 øer: *Langø* mod nord, *Bøtø* i midten og *Bøtø Fang* mod syd. Landstrimmelen blev dog efterhånden landfast med det øvrige Falster, idet det nordlige tilløb tilsandede, og bugten forandredes til en strandsø, der var så lav og grundet, at man endog på enkelte steder kunne vade eller køre over den; også det sydlige tilløb var tilbøjeligt til at sande til, således at søen ved de stærke tilløb fra det ret store opland ofte gik over sine bredder og skadede de omliggende jorder. Man begyndte derfor allerede tidligt at tænke på at få søen inddæmmet og udtørret. Historikeren N. D. Riegels, der ejede en gård i *Højjet*, interesserede sig således meget for denne sag og begyndte i slutningen af det 18. århundrede på egen bekostning i fællesskab med nogle bønder at grave en dyb grøft oven for Marrebæk, hvor landtangen, der skilte søen fra Guldborg Sund, kun var c. 5 km bred. Planen blev vel snart opgivet, men

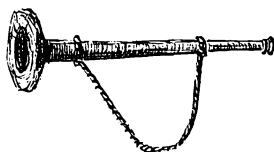
dukkede dog stadig op igen, og endelig 1860 dannedes, væsentlig på grund af gehejmekonferensråd E. Tesdorpf's energiske arbejde for sagen, »Aktieselskabet for Bøtø Nors Udgravning«. Der dannedes 1861 en ny afløbskanal ud til Guldborg Sund tæt nord for Marrebæk, der anlagdes et pumpeværk her, indløbet fra Østersøen blev lukket, og der byggedes dæmninger langs østkysten for at værne mod indbrud fra havet. Da kom stormfloden 1872, dæmningerne ud mod Østersøen gennembrødes, arealet oversvømmedes af en vandmasse i c. 4 m's højde, flere gårde og huse ødelagdes, og alene på Bøtø omkom 26 mennesker foruden en mængde kreaturer.

Der toges dog snart igen fat på arbejdet; dæmningerne opførtes atter til en højde af ca. 4 m, og arbejdet skred så hurtigt frem, at der i 1876 kunne foretages en udstykning af det ved norets vestside tørlagte areal på 1.292 ha. Udtørringsarbejdet blev stadig fortsat, og i 1896 tørlagdes den nordligste del af noret, »Møllesøen« kaldet. I 1940'erne og 50'erne foretoges der ved Hedeselskabet yderligere forbedringer og sikring af afvandingsforholdene. Herefter er hele noret med et areal af 2.145 ha afvandet og bragt under kultur. På østsiden, hvor de sandede arealer op mod digerne oprindeligt mindede om Vestjyllands klitter med marehalmen, findes der nu betydelige bevoksninger af fyr og el.

En anden særegen lokalitet hørende til det store Væggerløse sogn er *Hasselø*, beliggende syd for Nykøbing og i Gulborg Sund. Tidligere var *Hasselø* en c. 350 ha stor ø, der adskiltes fra det øvrige Falster ved »*Hasselø Vig*«, hvori den lille *Tågeholm* lå. 1870 blev vigen inddæmnet (af kaptajn Clausen, København) ved to dæmninger, den ene fra øens nordspids (720 m) til Lindeskov, den anden fra sydspidsen (noget over 400 m) til Væggerløse strand. Skønt dæmningen blev gennembrudt ved stormfloden 1872, var dog vigen tørlagt 1873, hvorved der var indvundet c. 330 ha. Også på denne ø skal der ligesom på Bøtø i sin tid have været en hollandsk koloni. Til *Hasselø* (og Væggerløse sogn) hører de små

øer i Guldborg Sund: *Kalø* (24 ha), *Flatø* (4 ha) og *Barholm* (1 ha).

Efter disse almindelige oplysninger over vor sydfalsterske egn skal der i det følgende med Karen Toxværd som hovedkilde fortælles om folkelivet hernede. Og vi begynder da med at fremføre, hvad hun har berettet om de ovennævnte småøer i Guldborg Sund.

Øer under Væggerløse sogn

Hasselø blev i det 16. århundrede befolket af hollændere, dels direkte fra Amager (der fortælles, at »enkedronning Sophie fik dem herover for sin bekvemmelighed«), dels fra *Bøtø*, hvor de var efterkommere af de hertil i 1552 overførte 13 hollandske familier. Også til andre steder på Sydfalster bredte hollænderne sig (til *Idestrup*, *Væggerløse*, *Skelby* og *Gedesby*), hvor de med deres særegne skikke, levemåde og klædedragt var med til at give folkelivet præg. Længst har dette særpræg holdt sig på *Hasselø*, hvor man indtil nutiden har holdt sig fri for fremmed indblanding. Der var et godt sammenhold mellem »Haslingerne«, og over for alle andre holdt de stærkt på deres eget. Det gav sig udtryk i, at de altid sagde »vort låj« om *Hasselø*, og »ålåjs folk« om alle, som ikke var *Hasseløboere*, enten det så var *Falstringer*, *Svenskere* eller *Tyskere*.

Som der gik en regelmæssig ensformighed gennem de gamles hele måde at være på, således også på *Hasselø*.

Alle gårde byggedes ens, langs strandkanten på øens sydside lå de med stuehuset mod syd og udsigt fra vinduerne over sundet, kranset mod vest af Lollands skove og mod øst af Falsters bølgende kornmarker, hist og her kronet med en kæmpehøj eller begrænset af småskove. Stranden kaldtes *Gaden*, skønt der var ikke spor af gade, men ud for hver gård og hvert hus var en bådebro, hvor både og eger lå fortojede. I den nordlige længe var indkørselsporten, som vendte ud mod, hvad andre folk vilde kalde gaden, men hvad her hed *Toften* (de unge brugte ikke her at »gå på gade«, her »gik de på Toften«). Bag Toften strakte sig store køkkenhaver ud for hver gård og hvert hus. Thi også i den retning har de holdt på det nedarvede, at de har drevet havedyrkning i udstrakt mål. Egentlig kan man sige, at fiskeri og havedyrkning var Hasseløernes hovednæringsveje, i al fald var hver mand kyn­dig i begge dele, og nogen egentlig fattig fandtes ikke derovre.

Foruden at forsyne Nykøbing og omegn med havesager kørte de hele Østlolland over, ja, somme tider helt op til Nakskov, og falbød deres rødder og løg, porrer og persille, merian og timian, roer og rødbeder.

Mange fiskere på Hasselø levede i 1880'erne særlig af fiskeri og havebrug, men havedyrkingen var også ud­bredt i hele omegnen, så der var mange om markedet.

Det kendeligste træk i den gamle nationalkarakter, og det, som er blevet bedst bevaret, er den sirlige hollandske renlighed, som endnu gør det let at kende, hvor der bor ægte Hasseløere. Hver låge, port og stolpe er som nytjæret, hver væg som nykalket, intet strå får lov at ligge i gården, intet stykke redskab er på fejl plads. I huggehuset er fejlet og ordnet, ved skærebænk og høvlebænk står kasser til spånerne, der har ikke lov til at sidde så meget som et spindelvæv under tagskægget. Det er overflødigt at bemærke, at kvinderne ikke heri stod tilbage for mændene. Den hollandske nationaldragt var dog ikke ganske bibeholdt¹³, de havde optaget Sydfalsters. Og det passede godt med det snehvide, glatte hovedlin og skulderklæde og

den bestemt foldede kjole til de »prikkelvørte« (nøjagtig, bestemte) Hasseløkoner.

Her er et træk fra fortidens sammenhold:

I gamle dage hørte Hasselø som så meget andet bøndergods under herregården Gedsergård. Det var jo noget langt borte, men ridefogeden kunne dog finde der over alligevel. Han var ikke god at nappes med, og når han kom til bønderne enkeltvis, måtte de lystre og gøre alt, hvad han ville have. Det vidste Hasseløerne også godt, og når derfor en så ham komme ridende ovre på Væggerløse Næsbanke, blev det straks meldt til oldermanden, som greb byhornet og tudede mændene sammen på Toften. Der tog de mod ham og havde så anderledes magt til at værge sig imod urimelige befalinger og pålæg, end om han var kommet til dem én for én. Det syntes han imidlertid ikke om, og derfor tog han hornet fra dem; Hasselø har derfor siden den tid intet byhorn. De har, når mændene skulle samles, måttet råbe på toften, som der i andre byer tudes på gaden.

Hasselø var ved sin østligste spids forbundet med Væggerløse Næs ved en lang stenbro, hvorover der kunne køres, — når man var heldig. Men hver gang der var højvande og nogen storm, gik broen i reglen i stykker. Nu er broen, som vi véd, afløst af en dæmning, og ved øens nordende er lagt dæmning over til Lindeskov.

Vandet imellem de to dæmninger er så pumpet ud, og Hasselø er således taget ind og gjort landfast med Falster. Også på anden vis er den »taget ind«. Nu er ikke få »ålåjs folk« bosatte derovre, dels ved giftermål, dels ved ejendomshandel, og lever i god forståelse med omgivelserne. Skete det i tidligere tid, at en »ålåjs« kom der over, var vedkommende sikker på at have omtrent hele den indfødte befolkning imod sig.

Nu er naturligvis det gamle særpræg på Hasselø ved at forsvinde. De mange flint- og tanggærder, der tidligere fandtes om haverne og var ejendommelige for Hasselø by, hører nu næsten helt historien til¹⁴.

Flatø tager sig malerisk ud med sit smukke grønne sommerløv ude i de blå bølger, men synderlig nytte var den ikke til førhen. Da var den bevokset omtrent overalt med bare purret tjørnekraut, og Hasseløerne havde nok i deres skovparter på selve »lajed«. Men nu er øen omtrent ryddet og opdyrket, og i 1880'erne var en mand bosat her. Agerdyrkning er også her hovednæringsvejen.

Kalø havde folkene på Hasselø mere nytte af, og således var det stadigvæk i 1880'erne. Til denne ø sejlede de om forsommeren deres kvæg, som så levede herovre på fortrinlig måde. I 1884 nævner Karen Toxværd om *Kalø*: Der er ferskt vand og godt græs, huler og banker, som giver læ mod blæsten, men aldrig et træ. Når kvæget skal dér over og ligeledes hjem igen, bliver egerne (fladbundede næsten dejgtrugformede både, som stages), bundne sammen to og to, og køerne stilles sidelæns der hen ad med forbenene i den ene ege, bagbenene i den anden. Det går meget godt. Men derved, at kvæget er på *Kalø* om sommeren, bliver pigerne lige så sødygtige som mandfolkene. Der skal jo hver dag malkes, og den tur tager pigerne i reglen selv. Så er de fire og fire sammen om en ege, det er et malkehold. Det malkehold, som finder en nyfødt kalv der ovre, skal have pandekage af kalvens ejermand. Dette søliv udviklede hos de Hasselø kvinder en dygtighed og snarrådighed, som også kom mændene til gavn. Det hørte ikke til sjældenhederne, at manden kom ind og søgte råd hos konen, når der i en eller anden retning var noget i stykker for ham.

En fiskerbefolknings sagnverden bliver selvsagt præget af det erhverv, denne befolkning til daglig er optaget af. Derfor kan man ofte have held til at træffe på ejendommelige sagn fra kystegne, således som det også er tilfældet fra Hasselø, hvad følgende sagn vil vise:

I *Hasselø-Noret* er en blødning, der hedder *Hylleken* eller *Sortehylleken*, for der er bare sort mudder og slet ingen rigtig bund at finde. »Ja, nu er den rigtig nok udtørret, men det er da ikke svært mange år siden, man ikke kunne føle fast bund med en åljerestage (ålejærn-

stage), og den er da heller ikke helt pålidelig på alle steder endnu. Der nede i Hylleken bor *Ålekongen*. Han har en manke som en hest og låvrer (gnækker) også ligesom en hest. Ålestangerne kunne somme tider få ham på åljerren, men de kunne aldrig få ham helt op, så de fik kun overkroppen at se. For resten var det også sjældent, at de fik nogle rigtige ål der i Hylleken.« — »En Hylleken er ellers et klæde, som småbørn her i gamle dage havde bundet om hovedet, det havde samme form omtrent som de russiske hætter, damerne brugte for en del år siden, og som blev bundet i nakken ligesom de.«

Fra Bøtø

Bøtø har vist været ubeboet og henligget som Almin- ding, indtil den blev befolket af indvandrede *Hollændere*, antagelig i tiden 1516—23; om det har været hollændere fra Amager og Saltholm er ikke ganske vist. 1783 blev beboerne af *Bøtø* (såvel som af *Hasselø*) selvejere. 1835 blev *Bøtø* udskiftet. *Bøtø Fang* brugtes af *bøtøboerne*, indtil en ejer af *Orupgård* fik i sinde at opføre en herregård derude. Der blev ført en proces herom, fortæller Karen Toxværd. Denne tabte bønderne; de beholdt kun hartkornet derpå. Gården hedder nu *Bøtøgård*; før udtørringen af noret kaldtes den almindeligvis for *Fanggården*. Den købtes 1838 af E. Tesdorpf, og overgik efter hans død 1888 til sønnen Fr. Tesdorpf til *Orupgård*. *Bøtøgård* er på ca. 813 ha, deraf græsning ca. 300, skov ca. 200 ha.

Om en sagnskikkelse kaldet *Malpyttingen* (eller *Maglebøttingen*), oprindelig måske en af bymændene på *Bøtø*,

hed det, at han havde fået udvirket, at Bøtøerne måtte have løsgræsning på så stort et stykke, som han kunne omrende sydpå i en vis kort tid, og så omrendte han hele Fanget helt ud til Gedesby jord. Om han nu har brugt kunster ved dette her, eller hvad der ellers var ved ham, det ved man ikke, men efter sin død blev han ved at spørge derude. Han hed Diderik Jansen. Snart gik han som lygteemand nede ved Noret, snart oppe ved Østersøen, og det var ikke let at færdes derude ad ved nattetide uden at fare vild. Der var mange, som mente, det var *Malpyttingen*, der også var på færde oppe ved Østersøen, når der lød høje råb om natten: »hiw åb! lyyt åå!« (hiv op! løft af!), men der var også andre, som mente, det var varsel for de skibe, som skulle strande der, eller rettere for de sømænd, der skulle drukne ved strandingerne. Særlig i mørke nætter med uroligt vejr kunne han høres over hele sognet. Skrigene menes i nutiden at stamme fra havmåger. — Malpyttingens gravsten fandtes på Væggerløse kirkegård. Karen Toxværds fader havde som dreng i 1820 set ligstenen. Den var da kommet ind i præstens have, nu er den borte. På stenen stod: »Her unter liegen begrafven Diderik Jansen Kohl und seiner Husfroue, storben 1702 und 1701.« Men neden under var skrevet: »Her under ligger en Skjælm.«

Den strækning, som Diderik Jansen ifølge sagnet omløb, blev kaldt *Maglebøtø* og kom til at høre til Væggerløse sogn. Det var enge, der blev benyttet til græsning om sommeren; så blev der opført nogle *småhytter*, hvor pigerne boede, mens kvæget var derovre. Karen Toxværds fader havde selv set rester af indgravninger, hvor hytterne havde stået.

I Bøtø Nor ligger en stor sten, kaldet *Gunders Sten*. Om den sagde man, at den vendte sig, hver gang den lugtede nybagt brød. Det var også ved den, at storkene hentede de små børn til denne egn.

Noret har i meget gammel tid været tørland og bevokset med stor skov, og der blev i den første tid efter ud tørringen gravet mange store egestammer op. De lå alle

i een retning, og det hed sig, at det var en vældig stormflod, som havde væltet træerne og fyldt hele lavningen med vand. Vandet blev i århundreder stående, forbundet med Østersøen ved »Strømmen« ude ved Gedesby. Ovre bag skoven gik køer på græs på det højereliggende strøg, som nu hedder Bøtø, og der havde Gunder været ovre hos kvæget, da stormfloden kom. Hun skyndte sig hjemad, men druknede ved den sten, som endnu bærer hendes navn¹⁵.

I Bøtøområdet hævede sig op ad mod Østersøen sandbankerne som stivnede bølger i broget forvirring. Der var øde og goldt. Kun marehalm højst oppe, længere inde evighedsblomster og mandstro. Men ned ad mod Noret lå udstrakte enge med rigeligt hø og græsning. Lidt rug og havre dyrkedes, men det var ikke synderligt. På de vidtstrakte græsgange levede kørne, fårene og gæsene højt om sommeren. I lang tid var Bøtøerne de eneste på egnen, der solgte smør til Nykøbing. Noget for Bøtø ejendommeligt var også det »Butter«, som lavedes af kærnemælken. Den blev ostnet og hældt op på et klæde, hvor vallen kunne løbe fra. Til den faste masse, som blev tilbage, blev sat lidt kommen og sirup og rørt ud med sød mælk til en tyk vælling. Det var »Butter«, og smurt på brød i et tykt lag smagte det ganske fortrinligt.

Bøtø leslæt

På Bøtø enge havde de fleste husmænd fra hele Væglerløse sogn deres får og gæs »til hælvtens« om sommeren, d. v. s. når de fik dem hjem om efteråret, gav de halvdelen af lammene og gæslingene i betaling for de øvriges føde. Hø til vinterfoder til fårene tjente husmændene sig i leslætten, de hjalp til med at bjærge den rige grøde og fik som betaling et læs hø for at slå i to dage og rive og hjemkøre det, som blev slået på de to dage. Hver bonde havde sine faste »lemænd«, de samme år ud og år ind, og hver af dem havde i reglen også samme plads i rækken hvert år. Således var en mand fra Højet formand i over 30 år.

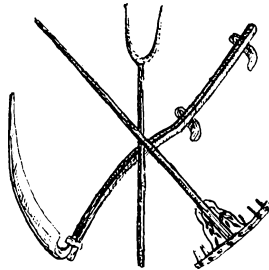
Det var for resten et smukt syn at se en sådan række lemænd, en snes eller der omkring, alle i snehvide skjorter og bukser, og alle huggende ind i samme nu. Leslætten var da også en hel fest med beværtning så flot som til noget gilde. Til brug ved dette arbejde opbevarede huskonerne de finest blegede bukser og skjorterne med broderede håndlinninger og skulderstykker. Mange bøndersønner ovre fra det øvrige sogn søgte og fik lov til at bytte med en husmand i de dage for at få part i den fornøjelse, der var ved *Bøtø Leslæt*. De fleste kom om aftenen forud, da det var temmelig langt fra byerne herovre. Enkelte kom også om morgenen, men så måtte de meget tidlig på vej hjemme fra, også den mand fra Radbjerg, som det fortælles om, at da han kom halvvejs derover, kom han i tanker om, at han havde glemt at kysse sin kone, før han gik, og lagde så le og træsko fra sig og gik hjem for at oprette sin forsømmelse. Han fik nok et par trætte ben at begynde dagen med. Kl. 2 om morgenen tog man fat på arbejdet i marken, efter at lemændene havde fået frokost. Til at være formand udkrævedes både duelighed og forstand. Eftersom hele rækken »holdt hug«, måtte jo hver mand arbejde ganske ligesom han, og det var altså ham, der havde ansvaret for, at der blev bestilt noget; men på den anden side måtte han hel-

ler ikke kile stærkere på, end at de alle kunne vinde med. Han gav signalet, når der skulle »klæppes«; hver mand havde hængende ved sin bukserem et lille træfuttal (klæppetutte) med en stump sandsten (klæppesten) i, den brugtes i stedet for strygespån, og den tid, der gik mellem to gange, at der sådan blev klæppet, kaldtes »et klæp«.

Trediemand havde en lige så ansvarlig post som formanden. Han var dommer. Arbejdet gik med spøg og prat og »agereri« (drilleri), men det kunne også træffe mellem så mange og forskellige folk, at det kunne udarte til stikleri og mundhuggeri. Så skulle tredjemand dømme dem imellem, og dommen var altid, at den ene, somme tider begge to, skulle »tråles«. Synderen fik en pris tobak, og alle stimlede sammen om ham, hver især greb fat i en tot af hans hår og trak i vejret, mens de med den anden hånd løftede deres egen hue og råbte så højt og langt, de kunne: »Trål i hå-år!« Enhver *skulle* være med til at tråle ham, var der én, som ikke ville, blev han selv trålet. Hørte man ovre i byerne et skrål som et krigs-krig fra gamle dage, vidste man straks, hvad det havde at betyde. Omkring ved kl. 4 kom prunkepigerne med prunkevognen, så fik man davre, kl. 8 kom de igen med »åjtid« (mellemmad), og kl. 10 holdt man middag, arbejdede så igen til kl. 2 og gik så hjem til gården, færdig med den dags arbejde. Nu kom først det egentlige hovedmåltid med suppe, kalvesteg og æggeost. Til de andre »mål« var der naturligvis fuldt op af sigtebrød og kage, smør, kød og skørst, brændevin og gammeløl og andre gode sager. »Hysing« fik de først om eftermiddagen efter endt arbejde, det var gammelt øl med rom og sukker i. Resten af eftermiddagen gik med at slibe og gøre leerne i stand til næste dag, med spøg og kommers, kraft- og behændighedskunster, og tidligt gik de til ro for at kunne begynde næste morgen ved samme tid som den første. Den dag gik som den foregående, og om aftenen gik de fleste hjem, byttede leen med riven og kom næste morgen tillige med konerne; de skulle hjælpe til at

rive hø. Men før lemændene gik hjem, fik hver af dem en urtekost af hvidliljer, roser, lavendler og græsnelliker, og formanden fik to. Der kunne ikke begyndes så tidligt med at rive, da duggen skulle gå af først, og så holdt man heller ikke så tidligt op; at rive tog også et par dage. Der kunne naturligvis ikke være tale om at have sengeklæder til så mange, men der var fuldt op af hestedækener og blødt neg i laden.

De sidste dage levedes lige så stort som de første, og det var i det hele herlige dage. Men nu er der »løbet et hjul af« for husmændene, for nu er der kommet både slåmaskiner og hesteriver, og store stykker er taget ind til korndyrkning. Om der end er brug for folkehjælp endnu ved høhøsten derovre, er det dog ikke nær i det omfang som før. Dengang var Bøtø aldeles blottet for træplantning, kun en eneste stor hvidtjørn var der, den kaldtes også Storeskoven. Men nu er der både frugthaver og pileplantning ved hver gård.

Fra landsbyfællesskabets tid

De gamle sagde: »Når to trænger, tar den, der ejer«, men de sagde også: »Den, der kommer først tar renkornet«. Dette ord viser tilbage til tiden før *udskiftningen*. Da havde hver mand sine visse agre i hver del af byens jorder, og der var ikke sådan grøfter og gærder og pile-

hegn mellem naboer, som der senere kom. Nej, der lå kun en sten hist og her. Den fure, som danner grænsen mellem to agre, kaldes »Ren«, men den, som kommer midt i ageren, når der pløjes »af sig om«, kaldes »melfår« (midtfure). I sidste tilfælde er »rennen« den lille kam, som dannes af de to agres yderste sammenpløjede furer. Når nu to naboer såede, faldt lidt af hvers korn på rennen, og renkornet tilhørte altså dem begge, men den, som kom først til at meje, tog renkornet og lod det ikke stå til naboen.

☆

Før udskiftningen levede der en mand i *Højet*, der mest blev kaldt Tyhyhy efter sin latter. Han havde en ager, hvorfra der altid var meget mere korn at køre ind end fra naboagrene. Når folk undrede sig derover, sagde ejeren: »Sådan noget kommer af god elske«. Deraf fik ageren sit navn: Tyhyhys elskeager. Der brændte engang imellem lys på denne ager om natten. Men så var der engang en dristig mand, som listede sig nærmere til det lys, og han så, at det var en lygte, som stod der, og at ejeren gik og slæbte korn ind fra naboagrene på sin. Den nysgerrige flyttede i al stilhed lygten hen på en anden ager, og så gik ejeren hele natten og slæbte til den. Dette år blev elskeageren ikke den bedste. Det sagdes om den samme mand, at han altid gik med en knibtang i lommen. Hvor han så kom til et fremmed led, kneb han krog og marne (krampe) ud, så havde han dem at bruge hjemme ukøbendes.

☆

Svin på skov. Til *Marrebæk* by hører et stykke skov langs Guldborg Sund. Nu har hver bonde sit stykke af skoven, men i gamle dage lå det, lige så vel som markerne, i fællesskab. — Når det lakkede hen i høsten, da nødder og »Oolen« og »Aarnen« (olden og agern) begyndte at falde ned ude i skoven, kørte folk deres grise til skovs. Der gik de og sankede deres meste føde til langt hen på vinteren. Daglig blev der alligevel sendt en ud fra hver gård med »stipose« til grisene. Det var sagtens

for, at de ikke skulle blive helt vilde, men hver kendte sine folk, for det var da i reglen ikke andet end »Skæle«, de fik. Hver havde sin plads i skoven, hvor han plejede at fodre sine grise. Det var stien eller stipladsen, og den kendte grisene ligeså godt som de selv. Hver havde også sit tilråb, som grisene kendte: »Gris gå-å!« eller »Gris o-o-o!« eller sådan noget. Fra den tid stammer det ord:

»Jeg gruer«, sa'e den lille gris
 »lidt i pose og langt til stis«.

Det kunne jo være svært nok for ham, om han var langt borte i skoven¹⁶, når han hørte det tilråb, som han skulle lystre, og han så vidste, at der var kun lidt i posen. »Skæle« er svangt korn og museskær og sådan noget af det ringeste, der falder fra, når kornet bliver kastet. Når grisene om vinteren skulle hjem, blev de jagede hjem, og det gik villigt, for de blev ikke hentede, før der ikke var mere føde for dem at få i skoven. Til disse forhold sigter den spøg, man undertiden har med et lille barn, når man tager en af dets fødder i hver hånd, fører dem langsomt forbi hinanden og siger: »Sådan — går — vor gris — til stis; — sådan — går — vor gris — til stis. Så løbe de hjem! så løbe de hjem!« Det sidste siges hurtigt, mens man lader fødderne spille så hurtigt, man kan.

Til den, som kan komme til at »age med«, når han skal bort, men ikke kan få lejlighed dertil, når han skal hjem, siger man: »Du må nok køre ud og gå hjem, ligesom oldensvinene«.

Man talte også om at slå smæk med læggene ligesom en mager so. Det sigter til, at søerne, som for det meste gik ude omkring, hvor de selv ville og selv skaffede sig den meste føde, blev både magre og letbenede.

Det hed sig, at når Marrebæk'erne kørte efter jordemoder, fulgte søerne i Væggerløse dem langt på vej, ja kromandens so kunne de ikke køre omkring, hvor meget de så end piskede på hestene; den stillede foran jordemoderens dør i Stovby førend de kørende folk. Den havde let ved at løbe om kap med de stivbenede plovheste.

Ringlestaven. I Væggerløseegnen havde alle kvægvogterne haft en ranglestok, det var sådan en kort stav med en jerntén fastgjort på siden; den var snoet, for at de løse jernringe derpå bedre kunne rasle. Sådan en stok brugte vogterne til at kyle efter kvæget, når de ville gøre sig ud til bens, og den lystrede de lige så godt, som de lystrer en hund nu om stunder, for det var en svær alarm den gjorde, når den kom susende, så de var bange for den. Umuligt var det ikke, at sådan en kunne findes i en eller anden skramlebunke, men sikkert er det heller ikke. Det var o. 1886 ikke mere end godt en snes år siden, at en af Karen Toxværds brødre så en sådan ranglestok i brug. Det var ovre hos »økongen«. Det var sådan et navn, de unge havde givet ham, fordi han altid sagde »min ø« og »mit kvæg« o. s. v. For øvrigt var han vogter for Væggerløsernes kvæg og boede på deres øpart (den del af Bøtø, der tilhørte Væggerløse) både sommer og vinter. Men stormfloden 1872 slettede hans hus, og både han og hans kone druknede, så hans ranglestok er nok gået samme vej som så meget andet det dag. Niels Vogter (det var hans rigtige navn) var også dengang en gammel mand og levede som han kunne, til dels af gaver.

Når kvæget skulle ud om foråret, blev de mærkede med *bymærket*, for skulle det ske, at de kom sammen med køerne fra en af de andre byer, kunne vogterne skille dem ad efter mærkerne. Hver mand skulle »kende sine egne ud«, når de kom hjem igen. Hver gård havde jo nok sit særegne bomærke, men det blev kvæget ikke mærket med.

Møggilde. Hver bonde havde sit *møglav*, som hjalp ham at køre sit mæg ud, og som han hjalp igen, når deres tur kom. Når det skulle gå for sig, mødte fra hvert af stederne en karl til at »bryde mæg«: læsse på vogn, en pige til at strø og en dreng med heste og vogn. Der var en karl eller mand i marken til at hakke af, så kunne drengen nok køre læsset derud og køre frem, for hestene var sjældent så slemme at køre i de tider. Arbej-

det begyndte kl. 2 om morgenen, og de forskellige »mål«: frokost, »klokken 10« og »mad« (middagsmad) fik man jo så også tidligere, end man plejede, så man kunne arbejde lidt oven på middagssøvnen og alligevel slippe kl. 2 om eftermiddagen. Resten af dagen og ud på aftenen brugte man til kommers, somme tider havde man også musik til møggildet. Levemåden var som ved lignende lejligheder god og rigelig. Til frokost og »klokken 10« fik hver et brændevinsstykke fladkage, til midaften hver en fjerdepart og to vafler, så de unge, som var med mange steder i møgægten (møgetiden), kunne få en ordentlig bunke til sidst. Middagsmaden var gerne noget nemt, mælkekage eller lignende, hovedmåltidet var om aftenen og bestod altid af grofenbrad og ølost.

Møgægten kunne forresten være streng for de unge især, for de kom sjældent i seng for spøg og kommers før kl. 10—11, og hver morgen begyndtes der jo kl. 2. Især kneb det for drengene, så de tit sad og sov, mens de kørte de første læs ud om morgenen. Bare hestene vidste vejen, kunne det godt gå. Men det skete undertiden første morgen på et nyt sted, at hestene gik forbi det led, de skulle ind ad, og blev ved at følge landevejen, til drengen vågnede. Hvis ingen fik det at se eller vide, gjorde det ikke noget, ellers blev han voldsomt drillet, for drengene var altid »kastekæppe«. Bryderne prøvede også gerne at få narret nogle af de løse drenge, som der altid var fuldt op af, hvor der var noget på færde, i by at låne en *møddingskraber*, når de begyndte at tage af bundfaldet. Der er nu ikke noget redskab, som har det navn, så når drengen kom i det ærinde, vidste man, der skulle gøres nar af ham, og så fik han en eller anden tung, klodset ting at slæbe med, en loklappe eller lignende. Det ærinde gik han kun én gang i sit liv, men var siden godt nok med til at le ad andre troskyldige drenge, som ved næste lejlighed var tjenstvillige. De drenge, som kørte møgvognen, kaldtes møgtolle, og når der var noget i vejen med dem, blev de trålede og måtte stå på lundstikken, mens det gik for sig.

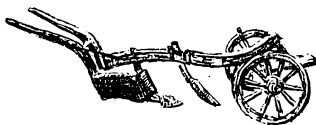
Engang var der en skolemester på Bøtø. Det var kun et lille kald, og han måtte arbejde noget for bønderne »udenoptil«. Det var mest drengearbejde, for andet duede han sagtens ikke til. Han måtte da være »møgtold« (kusk), når der var møggilde, og så havde de andre møgtolde deres morskab af at råbe: »Kør af vejen, dreng!«, når de mødte ham. Det måtte han jo finde sig i sådan en dag. Engang havde han kørt sig fast oppe i sandbankerne og kunne ikke slippe løs ved egen hjælp, endskønt han sad og råbte, alt hvad han kunne til hestene: »Drej, drej!« Men det var også tidligt om morgenen, møggilderne begyndte kl. 2, så han kunne ikke se en hånd for sig. På samme tid gik der en mand ovre på markerne mellem Stovby og Væggerløse. Han hørte dette »drej, drej!« og troede, det var Malpyttingen, som ville lede ham vild. Nu vidste han jo, at når man frygter for at fare vild, skal man bare vende sin pels (o: kabuds) avet, så bliver man ikke lokket bort fra den rette vej. Derfor vendte han hurtigt sin pels og sagde: »Du skal draj-namme enne forvildre mig«. Men da det nu ikke var Malpyttingen, hjalp pelsen ikke, han gik alligevel lige ud i Lammekelen.

I »Skattegraveren« benævnes det sidstnævnte naturnavn »Dammeskelen«, og det oplyses her, at Malpyttingens udbrud var antagelig strandfugleskrig mod uroligt vejr. Malpyttingen mentes at ville forlokke ham til at dreje til siden, så han derved kunne fare vild.

☆

Tyvetønde. Hvis en bymand stjal fra byfællerne, skulle han *drikke tyvetønde*, d. v. s. han skulle give brændevin til alle bymændene. Sidste gang, man véd af, at der var givet tyvetønde i Væggerløse sogn, var henimod 1830. Karen Toxværds moder kunne lige huske begivenheden. Manden, der blev således straffet, havde skåret båndkæppe (stjålet) i en anden mands skov. Han havde ellers selv skov, så han havde det ikke nødigt, men det var nu sådan en nærighed. Brændevinen blev drukket hos ham, og han måtte bede om forladelse. Det kunne ikke huskes,

om han havde nogen remse at sige, eller om han havde noget krus for sig selv at drikke af. Den meste tid sad han nede i kakkelovnskrogen og »glømmede« (o: skulede) til de andre, og de skævede også til ham igen. Han døde for resten kort efter, da hans gård brændte, og han løb ind i ilden for at redde sin huggeblok. I al fald fandt man hans lig ved den, og så mente man, at han havde gemt sine penge i den. Der brændte tre gårde ved denne lejlighed¹⁷, og denne ild, som kostede et menneske livet og bragte tre familier i armod (den gang var der ingen brandforsikring), blev en karl skyldt for at have påsat, men han svor sig fri. Han sagde, han ville ønske, at tungen måtte rådne i halsen på ham, hvis han havde gjort det. Men da han skulle dø en del år efter, fik han netop den helsot — blev der sagt.

Told og smugleri

I forrige tider skulle der gives told af alt, hvad der førtes til købstaden for at forhandles, af somme ting endogså en temmelig høj told, så det var en stor fristelse at smugle, og der var vist ikke mange af den tids folk, som kunne sige sig fri for at have været med dertil. Der krævedes både klogskab og snildhed til at snyde toldbetjentene, der var i stadig øvelse med at passe på. Sådantalte en gang en mand med en betjent om dette her, og manden mente, det var ingen sag at snyde en betjent, og denne svarede, at han skulle da nok blive fri for det.

Ja, han skulle vise ham det. Kort efter skulle manden så til Nykøbing med et par svin, som han læssede på vognen og bredte noget halm over. Da han nu kommer i nærheden af købstaden, mødte han en mand, som han bød op at age med på de vilkår, at han skulle sidde og skabe sig, som han var fuld. Nå, han kom op i sædet hos ham og sad og sang og skralte og dinglede og svassede, så det så fælt ud, og da de nu kom til »Sisseboden«, holdt manden og råbte til betjenten: »Jeg kører med svin i dag!« — »Det ser jeg, kør bare«, sagde betjenten, og manden kørte. Men han skulle nu ikke længere end et stykke hen ad gaden, og så kunne betjenten se ham læsse svinene af; men det kunne han ikke gøre ham noget for, han havde selv givet ham lov til at passere, og manden havde anmeldt sin fragt rigtig nok. »Ja, det var den gang, det skal du ikke nå tiere«, sagde betjenten. »Å hå! det kan gøres så tit, det skal være«, svarede manden. Nogen tid efter skulle han ud med et lam, og det trækker han børneklæder på og sætter i sædet hos sig og holder det i sine arme. Da han kom til betjenten, siger han: »Jeg har ikke andet end det lille lam.« Nej, det kunne betjenten se, vognen var ellers tom, og så fik han også den gang lov at køre med sit lille lam. — Så heldig var den mand ikke, som en morgen kom ud med en flok gæs. Det var hen på efteråret; så er det jo dygtigt mørkt om morgenen, og manden mente nok, han kunne liste forbi »Sisseboden« uden at blive opdaget. For en sikkerheds skyld tog han en gås og gik ind med og ville betale; imidlertid kunne drengen drive ind i byen med de andre. Det gik også meget godt med, at betjenten tog mod told af den ene gås og tænkte ikke på videre; men så gav gåsen sig til at kægge af fuld hals, og straks svarede alle de andre, som ellers var komne et godt stykke forbi. Betjenten sprang ud og fik flokken standset, og manden måtte gå til bekendelse, at de var hans. Dem fik han ikke megen fornøjelse af, for betjenten tog dem naturligvis. — En anden mand var mere forsigtig; da betjenten spurgte, hvad han havde i vognen, svarede han: »Se ad!« — og lod ham selv gen-

nemrode vognhalmen. Han rejste sig så længe og tog sit ærtehalmsæde i hånden, så der kunne blive set rigtig efter alle steder; men i sædet havde han indbundet en hare, den fik betjenten altså ikke at se eller føle. —

Når Ulsleverne i gamle dage kørte til Nykøbing om efteråret, og toldbetjenten kom ud af boden og »frove« dem an: »Nå, hvad har I på vognen i dag?« svarede de med selvfølelse: »Prr! Hvede!!« Men når det lakkede ud på foråret, og de fik det samme spørgsmål, svarede de meget stilfærdigt: »Ed læs såånj.«

Det siges også om Radbjerg'erne, at de på betjentens spørgsmål om efteråret svarede »Prr! Hvede!« Men om foråret: »Pøj! Aske!« Ulslev ligger ved Østersøkysten ved den åbne strand; Radbjerg ligger ved Guldborgsund med små skove omkring.

Da told og accise mellem købstad og landdistrikt nu forlængst er afskaffet, vil man forstå, at de ovenmeddelte træk fra det gamle handelsliv nu ganske hører en svunden tid til. De er imidlertid med til at give et indtryk af folkelivet, som det på et specielt område kunne arte sig og af denne grund derfor nok værd at stifte bekendtskab med.

Husbygning

Man jævned, ved *husbygning*, ikke grunden, men brugte den, som den var. Grundstenene blev heller ikke tilhuggede eller gravet ned, man lagde dem ovenpå jorden. Først nogle enkelte, som skulle ligge godt fast og lige højt, på dem »strakte« man »sålen« og stoppede så

under den med små eller store sten, som man nu havde dem. »Sålen«, som lagdes oven på grundstenene, var der stukket huller i til »opløbere« og »dubber«. Opløberne havde en tap i hver ende og et hul i hver side oppe på midten, hvor »sibåndenes« tapper blev stukket i. Sibåndene havde også et hul i hver side til dubbernes tapper. Dubberne gik kun fra sål til sibånd og fra sibånd til læd. Ved hjørner og portåbninger og andre særlig udsatte steder var der en skråranke i stedet for dubberne, den gik fra det øverste af den ene opløber til det nederste af den anden. Somme steder kunne der også i et hjørne være et krogbånd, som gik fra sibånd til sibånd inden for opløberen. Lædden lå ovenpå opløbere og dubber, men opløbernes tapper gik så højt gennem lædden, at sparrerens tapper kunne gribe om dem og sættes sammen med pinde. Sparrerne var også sat sammen foroven med tapper, som greb ind i hinanden og bandtes desuden sammen et stykke fra oven ved et hanebånd eller en vejr-bjælke, som havde en tap ind i hver sparre. Bjælkernes tapper var stukket helt igennem huller i opløberne, så der udvendig var slået to pinde gennem bjælkehovedet. Et krogbånd mellem bjælke og opløber bandt det yderligere sammen. Det tømmerværk skulle ikke let falde fra hinanden, når det først var stillet op.

På gavlsiden af det yderste par sparrer fastgjordes vindskederne, et par brædder, der foroven endte i et par horn, som ragede omtrent $\frac{1}{2}$ alen op over rønningen, lidt højere end overtræerne, som fastholdt den tang, taget var rønnet med. Undertiden var vindskedens horn savet således ud, at der fra spidsen gik nok en spids udad og lidt nedad. Så kunne de få en fjern lighed med et par høge, som så til hver sin side. Lod man en spids gå indad i hornets krumning, kunne de forestille et par rotter. Desuden var den side af vindskederne, der vendte sammen, ofte udskåret i buer og takker. Når tømmeret var rejst, og *rejsegildet* holdt, taget tækket og rønnet, blev de unge bedt til *klinegilde*, for det var jo vindrevægge. Karlene beredte ler til, mens pigerne klinede på

begge sider af vindingen. Det var slet ikke så lille et arbejde, men det gik med liv og lyst, for der var megen ungdom samlet dertil. Karen Bødker, der var med til et klinegilde hos Anders Krøls i *Bruserup* omtrent 1840, sagde, at de måtte føde sig selv, d. v. s. de skulle have mad med hjemme fra så nær som den sidste aften, så vankede der rigeligt med god mad. Hos Anders Krøls bagte konen sådan en bakkefuld pandekager, så det var svært, og så satte hun en stor tallerken fuld af stegt flæsk ved hver side af pandekagefadet, og det skulle de spise sammen. Sådan brugte de det nok der, hvor de var fra; de var nemlig oppe fra Nordfalster.

Ovenpå lædden mellem væg og tag blev lagt »vouborsklipper«; det var langhalm, der med to-tre bindinger blev dannet til at passe mellem to sparrer og tætte både for blæst og sne.

Skorstenene murede af lersten, men bageovnen blev »hugget op« af ler: lagt stykke for stykke og derefter banket fast sammen med store stærke træsværd.

I årenes løb skulle husene jo vedligeholdes. Det vigtigste arbejde var her det årlige klinearbejde, klinegildet, hvor bylavets karle og piger hjalp til, så arbejdet kunne blive hurtigt færdigt.

Til pinse skulle gården pudsес op, væggene hvidtes, og stolperne sværtes. Til sværte brugtes ofte hammer-skal opløst i brændevin. I bryggers, udengulv, mellemgulv og de forskellige kamre, hvor der var nøgne vægge, blev også hvidtet, men det gjorde kvindfolkene ofte selv. Til hvidtning brugtes undertiden moler¹⁸ i stedet for kalk.

Boligen

I de fleste byer i Væggerløse sogn lå gårdene ved begge sider af gaden. Møddingen og et stykke have fandtes foran bygningerne. Hist og her lå et stykke gadejord, som børn og ungdom brugte til legeplads. Indkørslen til gården gik de fleste steder forbi møddingen; thi i den længe, som vendte mod gaden, var kostald og hestestald samt beboelse. Ud for stuerne var lidt have, og imellem denne og møddingen var brønden, mærkelig nok med udmærket rent vand; møddingen havde afløb til gadegrøfterne. Gårdene havde fire længer i en sammenbygget firkant, der var et agerum med port for ud mod gaden og et ud mod toften, ligeledes med port for. I porten var ikke to lige store fløje, den ene var stor, den anden mindre, beregnet for gående folk.

Ind til stuelejligheden førte fra gården to halvdøre, en øverste og en underste, hver lukket med en klinke. Når der indvendig var sat en lille træpind over denne klinke, var der låset aldeles sikkert. Om dagen var pinden taget fra, og så lukkede man klinken op ved at trække i knuden på en lille rebstump, som gik igennem døren ind i klinken; det var klinkebåndet. Når man derfor sagde om to, der var lige nær ved at dø: »De trækkes om klinkebåndet«, så mente man hermed, at de var lige nær ved at slippe ind ad himmerigsdøren. Disse halvdøre førte ind til *udengulvet*, en bred gang gennem hele huset og med en lignende udgang til den modsatte side ud til brønden. Langs den ene væg i denne gang stod masketønderne til svineæde og sækkebænken med de forskellige sække mel og gryn. Desuden var der en dør ind til stalden og en til den modsatte side ind til *mellemgulvet*. Derinde var skorstenen med brandsten og kedelkroge til den daglige madlavning samt indfyringshul til stuens bilægger, desuden køkkenborde og vask, fadrik og grydebænk. Ved siden af skorstenen var der ofte plads til et lille spisekammer, kammeret hed det da, for den gang talte man ikke om spise blandt bønderfolk; man »spiste« ikke, man »fik mad«.

Når man kom ind i *stuen* fra mellemgulvet, stod der mellem døren og vinduessiden et dobbelt skab, hvis ene halvdel brugtes til madskab, den anden til sytøj og bødetøj og andet klæderne vedrørende. Ved den anden side af døren stod en stol, derefter kom bilæggerovnen. Stolesædet var flettet af halmsimer og med en hynde ovenpå. Der var blødt at sidde. På den »lange stol« mellem bilæggeren og sengen var også en hynde. På disse hynder havde pigerne broderet blomster og figurer, der undertiden var meget smukke og vellignende. Således var der megen tale om en, hvorpå en pige fra Hasselø havde syet en firhesteplov med heste, plovmand og plovkøring. På en hynde var der med forskelligt farvet uldgarn på blåt vadmæl syet to piger, en i nordfalstersk og en i sydfalstersk klædedragt, fuldstændig nøjagtig og rigtig udført.

Hen under vinduerne var *bænkekisten* med forskellige rum til hoser og linned og forskelligt hverdagstøj. Mellem vinduerne hang spejlet. Hvor bænkekisten stødte mod den næste væg, var hængeskabet ovenover, og deri gemte manden sine penge og papirer. Derfra og langs den næste væg stod »bagbænken« bag ved bordet. På denne bæk havde karlene deres plads, mens mand og hustru sad for bordenden på bænkekisten, og pigerne stod foran bordet.

På den tid (o. 1850—60) havde de gamle gåseborde i gårdenes stue måttet vige pladsen for åbne borde med et par skuffer under pladen og med »skyfod« mellem de svære, drejede eller udskårne ben. Skyfoden var dog undertiden dobbelt, så der i den var rum til sko og træsko. I husmandsstuerne var »skabbordene« ikke sjældne endnu efter 1860; de trådte der i stedet for det store skab og var dels madskab, dels sytøjsskab. Panelet over bagbænken var det smukkeste udstyrede, det var også det, som mest kunne ses. Øverst under loftet var *fadrikket* med alle de brogede hyldefade og tallerkener, som kun kom i brug ved særlig festlige lejligheder. Derunder var malet en indskrift i en eller to lange linjer med bogstav ved bogstav, uden tegn eller ophold mellem ordene og med alle bogstaverne lige høje. Sådanne indskrifter var f. eks.

(i en stue i *Højet* og i *Sillestrup*): vorthusoghjembestaardog bedstnaargudsfrygterderindemenhvorderingengudsfrygter kanaltingsnartforsvinde. (Vort hus og hjem består dog bedst, når Gudsfrygt er derinde, men hvor der ingen Gudsfrygt er, kan al ting snart forsvinde). Og: Naturen er på blomster rig, dog skal de visne hen; en lærdom dette syn er mig, vi alle visne hen, men atter næste vår igen som blomster spire frem¹⁹. — I kroen i *Væggerløse* stod over døren ud til køkkenet: Buk dig, du lange, når du ind ad døren går, ellers bli'r du bange for hvert stød, du får. — Den gang var der lavt til loftet og lave døre.

Under indskriften på søm eller kroge var en hel række krus med tinlåg, flødekander og thepotter i brogede farver, som kun blev brugt ved festlige lejligheder. Derunder var panelet delt i fyldinger, og i hver fylding var malet en urtepotte eller vase med pinseliljer eller tulipaner.

Panelet ved vinduessiden var ikke særlig pynteligt malet, og bag sengene var væggen ikke altid beklædt med panel, men ofte kun med måtter af spån. *Sengene* stod ved stuens fjerde væg modsat vinduesvæggen, to store himmelsenge i hver sit hjørne og med en bred gang imellem, hvor der var en dør ud til ølkammeret, og hvor der desuden var plads til en kort bæk eller et par stole, og hvor rokkene havde deres plads om natten, og når der ellers ikke blev spundet på dem. Lyseblokken stod også der om dagen, om aftenen blev den stillet foran bilæggeren, derom sad så husets folk hver med sit arbejde. På sengegavlene hang »tavlettet« med de pyntelige kopper samt træbismere og mangletøjet. Til hverdagsbrug var sengeomhængene af bomuldstøj, to stykker af tøjets bredde, de nåede til et kvarter fra gulvet og var foroven ved bændelstropper fæstede på en kæp, så de kunne trækkes sammen eller skilles ad. Kæppen var lagt op på søm i kanten af sengehimlen og dækket af en 1½ kvarter bred kappe af samme stof som omhængene. Om natten var omhængene trukket til hver sin side, men om morgenen, når sengen blev redt, blev de trukket sammen, så der kun var

en smal åbning i midten, og der blev sengetøjet dækket af et løst klæde, der nåede knap så langt til gulvs som omhængene. Om julen og ved andre højtider, når de nye omhæng af uldent tøj og med hvide frynser i kanten af kapperne var hængt op, blev der ovenpå det løse klæde lagt en hovedpude med et rødt stykke tøj under det hvide pudevår til at fremhæve mønstret i pudekniplingen.

Ved begge sider af bjælkerne var *mælkehylde*, og under den nederste bordende havde flødespanden sin plads på en firkantet stol uden rygstød. Over bilæggeren og den lange stol var også undertiden en hylde, og der lå så enten fra den og over til den anden hylde eller skrås over på sengehimlen en kæp, hvorpå der tørredes hoser og andet småtøj. Håndklædet hang på et søm ved bilæggeren. Den lange stol kunne også afløses af en slagbænk, og det store skab af en dørseng, hvis familien var stor. Ved den ene seng stod bornholmeruhret, og mellem den nederste bordende og sengen var døren til »opstuen«, som vist i reglen var en tilbygning til stuelængen, idet sidelængen med sine rum stødte lige på »stuen«, som havde hele husets bredde og således med sine tre fag var lejlighedens største rum.

Opstuen havde hverken det pyntelige panel eller fadrikket med hyldefadene, hverken det store bord eller bornholmer eller bilægger, den kunne ikke opvarmes, da den ikke var nabo til nogen skorsten, og den brugtes egentlig kun ved store gilder, hvor dens daglige bohave af kister og dragkister blev flyttet ud og løse bænke sat ind langs alle vægge samt bordbukke og plader, der kunne tages ud, når måltidet var endt, og dansen skulle begynde.

Kisterne og dragkisterne var ellers ikke så lette at flytte omkring med, de indeholdt ikke blot »kisteklæderne«, d. v. s. alle de klædningsstykker, som ikke var i brug til hverdag, men også hele husets oplag af kroplinned og sengeinnet, duge, håndklæder og dynevår, som der endnu ikke var fyldt fjer i, samt de store ruller hørlærred, blårlærred og vadmél, som hvert forår kom hjem fra væve-

ren. Opstuen var også tit på tre fag, men der var i reglen skilt et eller to kamre fra den ene side. Der havde rokke, hasper og garnvinder deres plads om sommeren; der blev garnet hængt op, efterhånden som det blev spundet, før det blev kørt til væveren. Der stod uldsækkene, og der hængte blårtotterne pænt og fast sammenrullede. Her havde ligeledes hørkransene deres plads, undertiden i et stort skab med hylder i den ene halvdel. Desuden var der en opredt seng eller to med alle de ny dyner og puder, som ikke endnu var kommet i brug, eller som tid efter anden blev lavet til børnenes udstyr. Sengene kunne også »redes ned« og bruges til gæstesenge.

Ølkammeret med dør ind til stuen var altså det første rum i sidelængen. Dets gulv var af ler, og det havde husets bredde, men kun et enkelt lille vindue ind til gården. Der var lunt om vinteren og køligt om sommeren, så det var et ganske godt sted at have øltønderne og »sulålerne (sulolderne — saltkarrene), for den gang havde man ingen kældre. Der var en stor åle (olde), en udhullet bøg, til flæskesiderne, en mindre til lammekødet og en tønde til gåsesulet. Der var også tit en brødhæk eller en rik, hvor man lagde brødet, når man havde bagt, og det først havde ligget nogle timer i bryggerset for ikke at sætte den varme damp ind i ølkammeret. Lige over for døren ind til stuen var dør til bryggerset, som også havde husets bredde og indeholdt en skorsten med indmuret »brygkedel«, bageovn og »kølne« (malkølle). Ja kølnerne begyndte jo at blive flyttet ud i særlige kølnehuse udenfor gårdene, hvor så flere naboer under tiden var fælles om et hus. Der blev førhen i hvert efterår af enhver familie lavet det malt, der skulle bruges hele året. — I *bryggerset* var desuden kværnen, dejgtruget og karstolen med alle karrene og ballierne, den ene indeni den anden. Der stod tobordet og der hængte totærskelen (eller tvættetærskelen), som man brugte til at banke asken ud af tøjet og linnedgarnet, når det var kogt og skulle skylles. Og der var bøtterikket med de hvidskurede eller grønmalede mælkebøtter og med malkespandene og sien,

smørtruget, kærnen og kærnetøjet. Herude eller også i *mellemgulvet* stod man og kærrede om sommeren, men om vinteren flyttede man ind i stuen. I bryggerset var stenbro som ude i gården; i ølkammeret og udengulvet var lergulv, i mellemgulvet blev lergulvet afløst af mursten, og i stuerne var gulvene af brædder. Enkelte småhuse var der dog, som havde lergulv i stuen endog efter 1860. — I bryggerset var loftstrappen og dør ud til gården, to halvdøre som ved udengulvet, men ved bryggersdøren var klinken udvendig, da døren blev lukket op ud ad til gården, så måtte man have en lille jernkrog og marne (krampe, øsken) indvendig, som man kunne lukke med for uvedkommende. De fleste »satte på« hver aften.

Var der *aftægtsfolk*, kunne der indrettes et kammer til dem i nærheden af bryggerset. Der kunne jo en bilægger få forbindelse med skorstenen.

I fællesskabets tid havde hver bonde sin *husmand* boende i et lille bitte hus på gårdens møddingbro. Den gødning, husmanden kunne samle, fik han under tiden lov til at køre ud på bondens ager på et vist tilmålt stykke, der måtte han gøde så tykt, han kunne og ville samt så og høste det år. Ved udskiftningen blev der tillagt husmændene jord, som oftest i udkanten af byens marker. Nogle flyttede så i tidens løb ud på deres lod, andre kunne måske ved tilstødende gadejord udvide deres huse, enkelte blev stående længe efter udskiftningen og lejedes af bønderne ud som indsidderhuse.

Et *indsidderhus* havde fem små fag. Det første var udengulvet, som dog ikke gik dybere ind i huset end netop dørens bredde. Bag døren stod en lille kværn, og ved den anden side gik døren ind til mellemgulvet, som også kun var på et fag. Køkkenbord, vask og fadrik var afpasset efter rummet, og i skorstenen var indfyringshul til bilæggeren og desuden til bageovnen, som bag skorstenen gik til husets bagvæg og lidt til. Den bageste runding af ovnen buede sig udenfor væggen ved siden, som i alle andre huse, så taget som oftest gik et stykke læn-

gere ned over ovnen end andre steder for at skærme den mod vejret.

Bag udengulvet var en sti til får eller gris og med en lav dør til husets bagside. Stuen var på to fag og havde husets bredde (der jo ikke var ret stor). Indenfor døren til vinduessiden stod et lille trekantet skab, til den modsatte side var først en stol, så bilæggeren, så nok en stol, derefter to omhængssenge, som optog bagvæggen. Hen under vinduerne var bænkekisten, men ingen bæk bag bordet, som stod umiddelbart op mod væggen og havde benene fast plantet i lergulvet. Der var ingen hyldefade, men en række søm i de hvidtede vægge, hvor krus, flødekande og lignende hængte til stads. Stuens ordning var den samme som i gårdene, men i formindsket mål. Mellem sengen og bordet var dør til et lille etfagskammer, som kunne have husets halve bredde, så der også kunne være en sti i den ende af husets bagside. I væggen under kværnen var et lille firkantet hul med en trælem for. Der kunne et par høns smutte ud og ind og have nattesæde på kværnen, på hvilken der altid var låg, så nær som når den skulle bruges. Så blev låget taget af, en kort stang befæstet med den ene ende i loftet, den anden i udkanten af den øverste kværnsten, som derefter drejedes rundt med højre hånd, mens man af og til med venstre hånd lagde lidt korn eller malt i hullet i stenens midte²⁰.

Bygningshåndværkere

Tømreren eller *snedkeren* — begge navne brugtes i flæng, og begge håndværk drev han — kunne lidt af alt, — søgte man ikke blot, når der skulle repareres på husene, men også når en øltønde blev utæt eller rokken gik i ulave. Havde han råd til at skaffe sig en »demant«, kunne han også sætte ruder i. Ellers kom man til at hjælpe sig som man kunne, til den omvandrende glarmester kom til bys. Det var dog særlig, når der skulle bygges nyt, at han var en mand af betydning, så stod han for hele arbejdet og gjorde det vanskeligste selv. Resten udførtes af husets mandfolk samt naboers og slægtninges sønner og karle, som man lånte nogle dage. Hver ordentlig karl forstod at slinge et stykke træ, stokke et hul og skære en tap, når mesteren skrev ham for, hvorledes det skulle være. Arbejdet gik med lyst og kommer, for det var en ære at være bedt til »at hugge«.

Tækkemanden kunne kun drive sit håndværk om sommeren, så han måtte skaffe sig almindeligt husmandsarbejde til vinterbrug. Høsthyre havde han også, det havde for resten alle andre håndværkere også. Høsten optog alles interesser (års grøde er års føde) og brød til dels andre årstiders regel, som når det hed:

Når solen hun er nere,
 har husmanden ikke mer med bonden at parere;
 så tar han sin kæp og sin stav,
 og så byder han bonden en god dav.
 Uden i høstens tid
 så gør hver mand sin flid.

Men i den rigtige tækketid var der rift nok om tækkemanden. Hver især skulle have omtækket så stort et stykke af sit gamle tag, som han havde tækkehalm til, og alt imellem var der også en nybygning, som skulle have helt nyt tag. Før tækkemanden kom, var der skåret vidier og hugget vender. Han begyndte med at rive

en stiging af det gamle tag ned, det kaldtes tagvrag, og var der knap tid på halm, kunne det bedste deraf godt »redes af« og bruges igen. En karl passede tækkemanden op. Han rakte halm- eller rørkærvne op og derefter venderne samt et bundt vidier. Vidierne var stukket fast i en til et ottetal sammensnøret visk halm, som kaldtes en høg. Når tækkemanden havde ordnet en binding halm, lagde han en vånd ovenpå lige over lægten og stak den tilspidsede ende af en vidie igennem neden under, mens han holdt fast i bladenden. Ved den anden side af taget skulle så drengen være rede til at gribe spidsen, trække til sig, bøje den og stikke den ud igen over lægten. Imidlertid havde tækkemanden dannet en løkke på bladenden, der stak han spidsenden igennem, strammede hårdt til, drejede vidien til den slog en bugt og stak den ind under vånden (senere kaldet tækkekæp). Således bandtes hele vejen over med $\frac{3}{4}$ alens mellemrum. Derefter begyndtes på en ny binding ved næste lægte, og når han var nået op til husrønningen, havde han »lagt sin stiging op«. Så skulle den skæres ned. Han tog en skarpsleben tagkniv i den højre hånd, en tagfjæl i den venstre, begyndte fra oven og førte snit ved snit på tværs af taget, mens han for hvert tredie eller fjerde snit med sømmene i tagfjælens kant rev ender og løse strå ned fra kniven samt klappede lidt hist og her med fjælens flade, så taget lå jævnt og glat, når han var færdig. Tilsidst skar han tagskægget så lige som muligt. Bag efter skulle der rønnes, men det kunne karlene gøre.

Smed og møller

Smedens gerning måtte udføres i hans hjem, men alligevel gav man ham føden. Det måtte aftales forud, hvornår man kunne »komme til smede«, og den fastsatte dag kom så mandfolkene fra morgenstunden med alle de redskaber og sager, der skulle beslås eller laves på, samt med kul og jern. Smeden fik sin dagløn, karlene blev i smedien og hjalp til med at blæse og slå for. Pigerne kom med maden til de forskellige måltider og blev, til der var spist, så de kunne få de tomme »hånder« (fade etc.) med hjem igen. Sådant en smededag blev alle egnens tildragelser fortalt og drøftede. Hvem der havde lyst til at høre nyt, behøvede kun at »gå til smede og få nyt at vede«, for i smedien vidste man al ting, somme tider endda »al ting og lidt til«, for det var jo ikke sandt alt, hvad der blev fortalt. Der var dem, som ligefrem havde morskab af at binde nyhedssyge og godtroende folk noget på ærmet, og når de fik »en rigtig voksen« at løbe med, sagde man: »Der fik de kul at gå til smede med«. En del af kullene lavede man jo selv, når man bagte og heddede ovnen med stort brænde. Så var der mange store gløder, når ovnen var hed og skulle rages og fejes. Disse gløder øste man op i en stor jerngryde og lagde et tæt-sluttende låg på. Deraf blev ypperlige smedekul. De øvrige kul, der brugtes, var stenkul, de måtte købes.

Hammerskællene var gode at pudse knive i. Pigerne brugte også at spise lidt af dem som middel mod blegspot. Når de kom og bad om lidt deraf, måtte de huske at sige hammerskæl; hvis de sagde »smedeskæl«, som de almindelig kaldtes, blev smeden gal og skældte ud, — det var smedeskæl(d).

☆

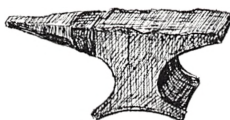
Mølleren var også en af de håndværkere, man jævnlig havde brug for; thi om der end var kværn i hvert hus og i hver gård, var det dog, navnlig for bøndernes vedkommende op mod midten af århundredet, kun malten og til dels grynene, der blev malet hjemme. Grynene blev end-

da også tit malet på møllen, så blev der sendt en pige med til at »sæle op« (melet fra grynene). Derved fik man bygmelet med. Mølleren havde jo ret til at tage en vis del af det, han maledede, som betaling, men han fik altid skyld for at tage for meget. Det hed sig, at møllerens tommelfinger var det ærligste lem på hele hans krop, for den holdt han indeni toldkarret, når han toldede. Møllerkarlen fik til jul en mark i drikkepenge, og da en mand en gang spurgte ham, om han vidste, hvad han fik den for, smilte han og sagde: »Det er for, at jeg ikke skal være for slem ved posen«. Men manden sagde: »Nej, er du en tyv, skal du hænges; men det er for, at du skal passe på, at rotter og mus ikke æder sækkene op«.

Fattigfolk maledede også brødkornet selv. Dog kunne det ske om efteråret, når der var fuldt op af korn, hvad der stod i verset:

Fattigmand kørte til mølle,
 så højt han sad, så glad han var.
 I morgen skal vi ha melgrød
 med klid og klumpe i
 og sur valle at dumpe dem i.

Længere hen på vinteren hed det: »Når pønitenserne kommer, må husmændene leve på saltede bygavner«. Just så galt var det vel ikke; men hvis vinteren var langvarig, så der var længe imellem, at der blev »udtærsket« og til man kunne begynde på forårsarbejdet i marken, kunne det blive fattigt nok.

Sognets fattige

Om fattige folk og de kår, de levede under i ældre tider, har Karen Toxværd skrevet en nyttig artikel i Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog 1919. I samme

årbogs årgang 1926²¹ har hun i en skildring af en af Sydfalsters originaler: »Åle Stoffer«, der var fra Hasselø, oplyst om et noget særegent samfundsmedlems fattige leve-måde. Også den sydlandsk udseende mand, *Florender*, der bl. a. i 1860'erne ernærede sig tarveligt som blikkenslager og ved at løbe ærinder på landet for folk i Nykøbing, har Karen Toxværd i nævnte årbog leveret oplysninger om. Endvidere kan i denne sammenhæng nævnes, at hun i samme årbog har skildret *landevejsfolkene*, d. v. s. landstrygere og landløbere som Tosse-Per, Tosse-Anders, Blik-Hans, Trine-Jonas, Norske Mutter, Madam Skov og Madam Lange; endvidere handelsfolk som båndmanden, tappedrejeren, kammagerkonen, øresmeden, visesælgeren, omvandrende musikanter m. v.

De nævnte årbogsbidrag om småkårsfolk og udskudte er så let tilgængelige, at de ikke behøver at tages med i nærværende bog, men man må varmt anbefale interesserede at læse dem i tilslutning til, hvad der findes i dette arbejde om de gamle landsbytider på Sydfalster.

Tjenestefolk

Tjenestefolk fik ikke mange penge i *løn*, men så fik de hver et par sko om året, de blev syet, når skomageren var i huset og syede fodtøj. Endvidere fik de hver »et får født«. Fåret skulle de selv skaffe, men føden fik det året rundt sammen med bondens egen flok. Havde de godt fåreheld, kunne de få et par lam at sælge hvert år og desuden uld til hoser og vadmél. En gammel og dygtig pige, gammel i gårde, kunne også få to får født samt en gås. Så kunne hun både lave dynevår og samle fyld dertil. Hun kunne også få sået en halv skæppe hørfrø, når en almindelig pige kun fik sået en fjerding. Hørren og blårene deraf kunne de selv spinde om søndagene og lørdag aften.

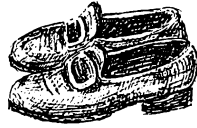
Karlene fik sjældent »sået hør«. Derimod fik de visse alen hørlærred og blårlærred til bukser og skjorter.

Det var i gammel tid skik, at man kun havde et *folkekammer* med to senge, hvor karlene lå i den ene og pigerne i den anden. Når det var ordentlige folk, man havde, kunne det godt gå anstændigt til alligevel og gjorde det vel også de fleste steder. Men en uskik var det naturligvis, og man siger også, at det blev ligefrem forbudt af øvrigheden. Som et minde om, hvad kammerfællesskabet kunne give anledning til, nævnes det gamle »sprog«: »Nu sover lillepigen godt, nu kan du kysse mig«. — I nyere tid førte en dør fra bryggerset ind til pigekammeret, medens karlene havde deres kammer i nærheden af hestestalden.

Pigerne havde det hårdt i gamle dage. De skulle hjælpe til med det meste grove arbejde, bl. a. var de *plovkøringer*, når der blev pløjet. Der spændtes 4 heste for en plov, så kunne plovmændene hente bag ploven ikke nå hen til de forreste, hvorfor der altid var en dreng eller pige til at køre hestene. For harven brugtes kun 2 heste, men så kørtes to harver umiddelbart efter hinanden. Der kunne en pige også køre den bageste.

En karl skulle ikke alene helst kunne udføre al slags forefaldende arbejde, han skulle også være håndsnilde og dygtig i *huggehuset*. Der blev karlene sat i virksomhed, når der var udtærsket; så var de beskæftiget her, indtil det blev vejr og føre til markarbejde, og for resten når som helst der ikke var andet for eller var vejr til andet. Der havde man gode oplag af gavntræ, hvoraf der lavedes vognstænger og vognkæppe, hamler og hammelsbrækker, mejereder og leskafter, kornskuffer, skovle, grebe, river og jerntøjrstager, malkestole, tøjrpæle og køller, kort sagt alt, hvad der brugtes af træværktøj. Det var en dårlig karl, der ikke kunne lave et hvert som helst af disse redskaber, men forskel var der naturligvis på, hvor nette og behændige de blev. Hassel var særlig godt og glat til rivestager og suler (o: kløftet gren til at ryste halm med). De blev bagt, d. v. s. gennemhede i ilden i bageovnen og hurtigt, mens de var varme, givet den form, de skulle have, samt bundet fast til en stige (sulerne stuk-

ket ind i trinene) for at holde formen, mens de afkøledes. Der var mange steder et stort forskud af lavet træ-tøj, men det havde også godt af at stikkes op under loftet og ligge en tid og blive godt gennemtørret, for de ting, som skulle beslås, kom til smeden.

Dagens arbejder

Om sommeren stod man op kl. 4 om morgenen. Da var det så lyst, at man kunne se at gå i marken samt se til det arbejde man iøvrigt havde for. Om vinteren stod man ikke op før kl. 5, så gik mandfolkene på loen for at tærskke; kvindfolkene tændte ild i bilæggeren, satte lyseblokken med det tændte lys foran de derværende kvinder, der spandt, til det begyndte at dages. Så fik man frokost, hvorefter man gav sig til at sysle. Pigerne gik i vådelen (kostalden) for at malke, muge og fodre samt give fårene deres ærtehalm. Konen lavede davre, flødte mælk (tog fløden af den tykke mælk) og gav kalve og grise. Mandfolkene syslede i stalden (hestestalden).

Når man havde fået davre, gik mandfolkene på loen for at tærskke igen, den ene pige gik ud i bryggerset for at skure bøtter og malketøj, den anden hjalp konen at rede senge, feje gulv, strø sand, tørre støv af og tørre duggen af vinduerne. Så snart hver især var færdig med sin del af morgengerningen, satte de sig til rokken. Den var den faste, stadige kammerat, så snart der ikke var gående arbejde. Konen sørgede for maden til de forskellige »mål«, pigerne passede kvæg og får dagen igennem. — Kvæget fik ikke andet at æde om vinteren end hø og

halm og avner, om middagen blev kreaturerne lukket ud og jaget til vands i »gadestøjlen«, og om aftenen blev der syslet i mørkningen som om morgenen.

Øtyri (øtynjer = midaftensmad) spiste man i halvmørke, det var smurt mad, og så sad man i tusmørke mørkesæde en timestid. I den tid havde pigerne lov at strikke på deres egne hoser, mens der blev fortalt eventyr og snakket gammelt eller sunget viser, eftersom folk var oplagt til. Når der blev tændt lys, og man havde fået nadveren, måtte pigerne til rokken igen og »sidde aftensæde« til kl. 9. Somme sad kun til kl. 8, så blev hestene fodret af. Ville pigerne sidde længere, måtte de spinde på deres eget.

Om aftenen sad mandfolkene også tit med i kreds om lyseblokken. De lavede skeer og børster, hægter og maler; undertiden stoppede de deres hoser eller strikkede ny, og somme tider vandt de garn eller »vandt roller af«. Når rollen var spundet fuld, kunne den tages af og en tom sættes på i stedet. Den fulde blev så sat i en »mangelighed«, en fod med tre godt kvarterhøje skotter, hvor igennem der blev stukket en jernten, som man kunne stikke de fyldte roller på, så kunne de blive »vundet af« ved lejlighed. Hvis uldgarnet skulle væves ufarvet, altså til vadmél, blev det vundet i nøgler straks. Skulle det farves til hvergarn eller dynevår, blev det »hæspet op«, farvet og tørret, før det blev vundet i nøgler. Linnedgarnet blev altid hæspet op fra rollen af, og når der var spundet en passelig brygkedelfuld, blev det kogt i aske, skyllet og banket, hængt udspilet mellem to stænger i haven en tidlang for at bleges. Så blev det kogt i vand, tørret og »manglet«. Når det så skulle vindes, kunne det være blevet en smule urede, og brast der en tråd, så man fik fat i en forkert ende, kunne det være et svært tålmodighedsarbejde at vinde det stykke. Men hvis karlen eller drengen eller hvem der ellers vandt, gav sig til at bande og »læse Herrens velsignelser« over det, sagde man: »Du er nok god til at læse for urede garn« (ligesom kloge koner »læste« for feber eller ringorme).

At spinde reb var et af mandfolkenes vinteraftensarbejder. Dertil brugtes kæveblårene, som var for grove og fulde af skæjer til at spindes til garn, samt alle de brugelige hår, der kunne samles om året. Når der blev slagtet gris, og den skulle renses efter at være skoldet, plukkede man hårene af dens sider. Børsterne langs ryggen tog man forsigtig i en anden bunke, de var gode til skomagerbrug og til at binde børster af. Det, man klippede af hestehalerne, kunne også bruges til børstebinding, men spidserne af »nub« og »man« og spidsen af kohalerne var brugelige til reb. De forskellige slags hår blev blandede og spundne for sig, blårene for sig. Manden satte sig i et hjørne af stuen med bunken på gulvet mellem sine ben. Drengen eller et af børnene fik en lille flad håndvinde, hvor vingerne kunne drejes rundt om skafet. Så gjorde manden lidt af sit materiale fast på spidsen af den ene vinge. Barnet svingede rundt med den højre hånd og holdt den venstre løselig om den rebstump, som dannedes, og gik samtidig baglæns hen i det modsatte hjørne af stuen, mens manden sad med sin bunke og »redte ud«. Når barnet ikke kunne komme længere, gik det fremad igen, mens det vandt det snoede stykke omkring vingerne og satte et kast om spidsen, når det kom hen til manden og skulle begynde at sno igen. Var manden i godt humør og var dygtig til at synge viser og fortælle eventyr, kunne arbejdet være såre fornøjeligt, men hvis barnet blev så optaget af visen eller eventyret, at det glemte at holde snoren stram, eller hvis det i det hele havde vanskeligt ved at »rygge sig« jævnt og regel-

mæssigt, kunne der komme en kurre på tråden, og så vankede der lussinger. Det var mindre fornøjeligt, men egentlig ikke ualmindelig i de tider. Når der ikke kunne være mere på vinden, blev det vundet af den i nøgler, og disse nøgler blev om sommeren tvundne sammen ude i gården, hvor der var plads til at slå hele længden ud. Det brugtes til kotøjr og hestetøjr og var særlig godt til dem, som var slemme til at æde reb, for den slags med hår i gav de sig aldrig til at tygge på.

Fra tærskelo og markgærde

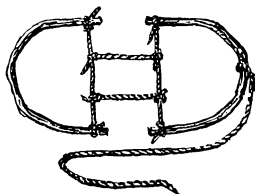
På hver gård var en *tærskelo* og en *hestelo*; i sidstnævnte stod skærekisterne til hakkelsen ved den side, der vendte ind til hestestalden; på det øvrige af loen kunne der tærskes. Mange steder var dog også to rigtige tærskeloer; så var hesteloen smallere og kun beregnet til hakkelsen. De andre loer lå således i bygningen, at der var lade ved begge sider. På den ene lo havde karlene deres stadige vinterarbejde, på den anden stod husmanden og tærskede til punds. Han fik kosten samt visse pund af det, han havde tærsket. Ja, i de senere tider var det visse mål, f. eks. en fjerding med gammelt mål, af hver tønne $\frac{1}{24}$. Der skal fire fjerdinge med gammelt mål til en gammel skæppe og seks af sidstnævnte til en tønne, men det gamle udtryk »tærskes til punds« blev stående.

Her har det været almindeligt at lægge hestehoveder, *horsepander*, under leret i et logulv, helst et i hvert hjørne; meningen dermed var også her at gøre gulvet klingert. K. Toxværds broder havde været med at brække et logulv op, hvor der i det ene hjørne blev fundet en halv jerngryde med rundingen opad. Den var brugt i mangel af en horsepande. Tærskningen mentes at gå lettere, når logulvet var klingert at tærske på. Da der o. 1870 i Karen Toxværds hjem i Højet blev lagt et logulv om, fand-

tes der horsepander nede i leret. Hendes fader vidste, det havde været skik at lægge 4 horsepander under leret på en tærskelo. Nogen overtro mente han ikke var knyttet til denne skik.

Når der var udtærsket, og vejret blev således, at mandfolkene kunne arbejde ude, gik de først i *skoven* (hvis man havde en sådan) og huggede *gavntræ*, og hvad der behøvedes til brændsel. Derefter *styede* (*stækkede*) *de pile* og *lukkede gærder* ved de marker, hvor det nu faldt til det år. Karlene krøb i pilene for at sty ned, manden og drengen måtte snø ud, d. v. s. hugge kviste og smågrene fra de tykke hovedgrene, der blev kørt hjem ved gården og brugt dels til at lave gærdestavrer af, dels til at lægge stænge med, hvor der kunne være brug for det. Over ko- og hestestalden var i reglen ikke andet loft end et stænge, hvor høet havde sin plads. Var stavrerne så tildannede og kørt ud i marken, blev de stillet i en lige række hen ad grøftevolden og banket fast i med en stavrekølle. Hvis det så behøvedes, kunne pigerne godt være med til at lukke gærdet. De kunne »gå med den første gænge«. Den underste række i gærdet var af de mindste ris, dem kunne pigerne bedst magte at bøje ud og ind mellem stavrerne.

Vejrvarsler og mærkedage

Før i tiden måtte landmanden tage bestik af *vejret* ved at iagttage fuglenes opførsel og himmelens udseende. Man havde jo ikke barometre og Meteorologisk Institut. Det kan da være lærerigt nok at erfare, hvad de sydfalstring-

ske landsbyfolk i gamle dage mente at kunne se om vejr-
liget af fugles og andre skabningers væremåde.

Når *svalerne* fløj lavt, var det mod regn. Fløj *svanerne* med vinden under højre vinge, blev det frostvejr. Det var også mod frostvejr, når *skaden* sad på de øverste grenes spidser i pæretræet.

Når *ravnene* galede, var det mod blæst. Andre sagde, det blev blæst, når ravnene sloges.

Så man *solsorten* sent om efteråret i haven, var der en hård vinter i vente.

Hvis *uglen* toer hvidt (o: når den skriger: ti-u-it!), fik man smukt vejr, men sagde den: u-hu-hu-u! så havde den ondt i ryggen, og så fik man dårligt vejr.

Gik *hønsene* tidlig til sæde, blev det godt vejr næste dag. Men gik de længe ude om aftenen, blev næste dags vejr dårligt. Løber de ind, så snart det begynder at regne, bliver det kun en byge. Bliver de gående ude, mens det regner, bliver det dagregn.

Når *katten* vasker sig højt over ørerne, bliver det godt vejr. Æder den græs, får vi regn. Skærper den kløer (ved at hugge kløerne i en træstamme og tage dem til sig igen), får vi blæst; rækker den et bagben i vejret, mens den slikker sig, kommer der fremmede med en kæp.

Når man finder en *mariehøne*, kan man ved den få at vide, hvorledes vejret skal blive. Man sætter den på sin hånd og rækker en finger i vejret, som man ser at få den til at krybe op ad, mens man siger: Vorherres høne! flyv mod øster, flyv mod vester, flyv op mod Vorherres himmelport og bed om godt vejr til i morgen! Når den så kommer op på spidsen af fingeren, vil den brede vingerne ud og flyve, hvis der er nogen mulighed for at skaffe godt vejr. Stiger den lige op, bliver det sikkert godt vejr, flyver den kun et lille stykke til siden og sætter sig igen, er der kun uvisse udsigter, men vil den slet ikke flyve, er det det samme som et rent nej.

Hvis solen skinner *Kyndelmisse dag* ($2/2$) blot så lang tid, som en rytter behøver til at sadle sin hest, får vi et strengt forår.

Regner det den søndag, hvortil vi har evangeliet: Jesus græder over Jerusalem, bliver det fugtigt vejr i høsten.

Spiser man rent op, bliver det godt vejr i morgen. Går solen ned i en sæk — står den op i en bæk. Vi får regn, når der er en »gård« om månen, eller stjernerne er fedtede.

Løverdag er aldrig så vred, uden at man får solen at se. Der var dog tre løverdage om året, som solen ikke skinnede på.

Tro om redskaber og husdyr

For de gamle agerbrugere var der talrige regler at overholde og overmåde meget at iagttage, hvis man ville undgå uheld eller modgang i bedriften.

Man måtte således ikke skræve over »plovskaren« (o: plovåsen), så blev den kørt itu. For at maren ikke skulle ride *ploven*, burde der altid holdes med hammen vendt mod øst. — Når man *spændte heste fra*, skulle der altid begyndes fra højre side med skaglerne. Ligeledes, når der blev smurt vogn, ellers var der fare for at vælte. — Solgte man et *bistade*, kunne man let sælge sit held med, derimod var der ikke noget til hinder for at sætte et stade ud »til hælften«. Når hestene kommer ind første gang om efteråret, må de ikke være våde på hårene.

Når en ko eller hoppe er drægtig, må der ikke skæres noget af halehårene, ellers bliver kalven eller føllet slemmt til at æde reb.

For at ikke yveret skal blive dårligt, når koen kælver, bør man, når man »sætter« den (malker den sidste gang, før den bliver gold), malke tre stråler af hver patte ned på det modsatte bagbens klove.

Før kørerne kommer på græs, skal hver have en salt sild og tjære.

For at beskytte kørerne mod haleorm ristes lidt brød og strøs salt og sod i.

Når mælken koger over, så noget af den løber i ilden, bør man skyndsomt tage et par korn salt og kaste på ilden, ellers får kvæget ømme patter.

Hvis lammene får harv (en hornagtig hinde hen for øjet), skal der trækkes en rød uldtråd gennem ørerne.

Er det grise, der får harv, skæres spidserne af ørerne.

Fra forskellige danske havegne er overleveret sagnberetninger og trosforestillinger om *havkøer* og *havtyre*. Også fra Sydfalster er der sådan et sagn, der viser tilbage til fjerne tiders tro på kreaturlignende havvæsener. Således havde Mads i *Højet*, den gamle Mads — Jenses fader, en ko, og det var sådan en skrap ko, men hun løb også altid med en havtyr. Når hun var tyrgal, og de jog hende til vands i gadestøvlen, stak hun af øster ud af byen ad *Østersøen* til, og de så hende ikke igen førend om aftenen, men så vidste de, at hun var med kalv. Det havde de det rede med; men da hun blev gammel, lagde hun det af, så måtte de trække til tyre ligesom andre folk, og så kunne de endda ikke få koen tyrgal, uden at de gav hende en levende ål.

Tro om fjerkræ og fugle

Om de tamme *høns* tror man, at de kan tælle til tre. Derfor lader man gerne tre æg ligge i den rede, de skal lægge æg i; er der kun ét eller to, kan de se, at der er taget af dem, og så vil de ikke lægge der tiere. — Når hønsene vil til at lægge æg, synger de, men når de har

gjort det, så kagger de. Kyllingerne vibber, ænderne rabber, gæssene tjatter, skaderne skrætter og småfuglene kvidrer. Når helt spæde børn ligger og klynker i vuggen, siger man også, at de kvidrer. Den måde at kvidre på er sagtens i slægt med »kvide«, hvad så fuglenes kvidder er, tilføjer Karen Toxværd. Er det klart vejr på Kyndelmissedag, bliver der kun få gæslinger det år.

Når *gæslingerne* var kommet ud af ægget og skulle tages af reden, skulle der først slås ild over dem. Man tog fyrstøjet og slog ild flere gange over og omkring reden. Derpå skulle de puttes igennem et hul — sædvanligvis gennem et gammelt bukseben. En kone brugte dog engang et hul i porten dertil, men medens hun puttede dem igennem og småsnakkede for dem: »I skal alle en vej! I skal alle en vej!« agtede hun ikke på, at soen gik uden for porten og åd dem efterhånden som de kom ud. Deraf kom det mundheld: »I skal alle en vej ligesom fikmands gæslinger«.

Vil man sikre sig, at fjerkræet bliver ved gården, skal man blot tage et par af deres lange fjer og brænde, så bliver de nok.

Tretten æg plejer man at lægge under en høne, i alt fald altid et ulige antal.

Det er slemt at høre en høne gale, så vil man let komme til at give tre mark i mulkt, blive tremarksmand.

Ved *haneæg* forstås et ganske lille æg uden blomme, som hanen får skyld for at have lagt. Somme mener rigtignok, at det er lagt af en høne, og at den efter det ikke lægger flere æg. Vindeæg er et almindeligt æg, hvor der kun er en tyk hinde, men ingen skal.

Skaden, den bedste bygmester blandt fuglene, skulle lære skovduen at bygge rede, derfor skulle skovduen give skaden en ko. Da de lige havde begyndt, sagde skovduen: »Nu kan jeg, nu kan jeg!« »Jaja«, sagde skaden, »så behøver jeg ikke at lære dig mere«. Derfor laver skovduen ligesom kun en begyndelse til rede, som man kan se igennem nede fra, og som er ganske flad ovenpå, hvor

æggene ligger. Derfor sidder den om sommeren og søger over sin ko og siger: »Ko ko-o! ko-o!«

Sidder *skaden* over husdøren og skrækker, byder den gæster. Den side, den vender hovedet mod, mens den dukker med det og vipper med halen, kommer de fremmede fra²². — Der er mange, som mener, at *skaden* stjæler hverken æg eller kyllinger, hvor den bor, hvis den fredes, i modsat fald gør den naturligvis. Man skal lade *skaden* bygge i fred, ellers får man let uheld med føllene.

Storken er den eneste fugl, man vedgiver regelmæssig husleje, men den er jo også alle steder afholdt og fredet; første år giver den en fjer, andet år et æg, og tredje år en unge. Ægget er altid helt og ser ikke ud til at være kastet ned af reden, men lagt varlig på jorden. — *Storken* har ord for at være ganske tom indvendig som en krukke. — Ser man først *storken* flyvende, kommer man til at gøre en lang rejse det år.

Ser man *viben* første gang flyvende, får man en tung gang, ser man den løbende, bliver man let til bens.

Første gang man hører *gøgen* kukke, er det ikke heldigt at være fastende, så bliver man dåret af *gøgen*.

Før midsommer synger *lærkerne* op ad, men efter midsommer synger de ned ad.

Ved at blive *ugleset*, forstodes i Væggerløseegnen at blive set på med uvilje. — Lufthullerne i ladens gavl kaldtes *uglehuller*.

Så mange *fluer* man kan overvintre, så mange hundrede daler skal man få tilovers det år.

☆

Også Karen Toxværd kendte det gamle sagn om den lille fugl, der fløj højest. Hun fortæller det således: Engang ville fuglene vælge en konge, og det skulle da være den, som kunne stige højest op mod himlen. Alle fløj de så godt, de kunne, og ørnen højt over alle de andre, men da den var kommet så højt op, som dens vinger mægtede, fløj en lille fugl op fra dens ryg, hvor den havde siddet, uden at ørnen vidste det. Det var gærdesmutteren, og den var altså nu valgt til *fuglekonge*. Men derover

blev ørnen højst forbitret, lod den gribe og sætte i fængsel og satte svalen til at passe på den. Imidlertid fandt gærdesmutten et lille hul, som den smuttede ud ad og skjulte sig straks i et gærde. Da svalen opdagede, at dens fange var væk, blev den naturligvis meget forfærdet og turde ikke komme ørnen for øjne. Det tør den ikke endnu; den stryger af sted med snare vendinger, søgende fuglekongen og råbende: »Vi du hit!« Men denne gemmer sig godt i gærder og lave buske, hvor svalen ikke giver sig tid til at søge.

Høsten

Før høst skulle man have *snoet de halmbånd*, man skulle binde kornet med. Somme brugte at sno med krog. Ved dette arbejde kunne en komme til at gå baglæns og »rede ud«, mens en sad og drejede krogen. Andre brugte en »volpe«, hvor en kunne sidde og sno for to eller tre. Hver satte lidt af sin langhalm omkring volpens forreste ender, gik baglæns og redte ud, mens volpernes bageste ender drejedes rundt med et fælleshåndtag. Volperne var slået fast i en døråbning ved loen, og når man havde sit bånd tilpas langt, gav man et langsomt og fast ryk i det for at prøve, om det var stærkt nok. Så tog man hen på midten med den ene hånd og lod båndet løbe sammen, mens man gik ind til volpen, fik trukket en pind ud, så man fik den ende fri, og svøbte begge ender sammen.

Havde man ikke langhalm nok fra forrige år til de bånd, man skulle bruge, kunne man, når rugen var høstet, skynde sig at få lidt tærsket til »båndfoder«. Somme brugte endogså at meje et stykke rug lidt tidlig til det brug, men de udsatte sig for, at folk sagde: »Han mejer til båndfoder — for brødkorn«. For det kunne hænde, mest for fattige bønder, at brødkornet slap for tidligt op, så kunne den ny rug bruges, selv om den knap var moden nok.

Når halmbåndene var snoede, var man parat til at begynde *høsten*, der både var en meget livlig og streng tid, hvor det gjaldt om at »bruge sig«, mens vejret var godt.

Høstfolkene ser også helst, at det går raskt med arbejdet, des før er »høsthyren« tjent; de får jo deres visse tønder korn for at hjælpe til med at tage høsten ind, enten det så varer kort eller længe. Ja, konerne får ikke altid korn. De har tit fået sået en fjerding hør hos manden, de høster for, det gør de så *hørdage* for i høsten og får daghyre for de øvrige dage. Førend det blev skik at »stuve op efter jernet«, var der heller ikke så mange dage brug for kvindfolkene som for mandfolkene. De mejede da kornet og »jog haren ud«, når de huggede det sidste korn i marken. Når kornet så var begyndt at »rattes« (tørres), kunne kvindfolkene og børnene hakke det, så det kunne få solen at se også på den anden side, og når det var rigtig gennemtørt, kom hele styrken ud at binde. Ti »moer«²³ blev der gerne taget i en dræt. Kvindfolkene kærvede²⁴, mens mandfolkene bandt negene i halmbånd og bar dem sammen i traver. Hver kærerer havde sin øtterriver, som stadig fulgte og rev rent, hvor vippen havde ligget, og i »moskaring«, hvor stubben lå (der spildtes mest ved kærreninjen), ved den sidste side skulle han gå. Så skulle han jo også rive negsnakken sammen, hvor det forrige neg var bundet, så han havde nok at gøre. Det var endda børn og andre med små kræfter, som brugtes til det. Der blev vel ikke revet så rent på den måde som nu med de store hestriver, men det meste fik man dog, og så fik man ikke så meget

stewl (stubbe) med som nu. Somme tider kunne det ske, at et neg blev vel lille, så den, der kærrede, måtte »lægge et stykke på«, og binderen, som stod med halmbåndet om skuldrene, truede med at binde hende i til negen, hvis hun ikke løste sig med et kys.

Hvis det nu så ud til rigtig godt vejr, blev man ved at binde, til duggen begyndte at falde; var man ikke så sikker på vejret, begyndte man at køre ind efter midt-aftenstid, og det kunne tit lakke noget hen på aftenen, før alt det kom hjem, som var bundet. Så måtte pigerne »lægge« på vognen, mens karlene, som kørte, måtte »række« kornet op til dem, de kunne jo bedst magte de tunge neg. Den ene høstmand var »lademand« og satte kornet sammen, mens en var »årækker«, når der kørtes med skytevown (skiftevogn), ellers kunne jo hver kusk »række af« sin egen vogn. Den øvrige styrke hjalp til i laden, eller hvor det gjordes nødigt. Ja, et barn var da i marken at rive »travesnakker«, efterhånden som traverne blev taget bort. Det var en gammel skik, at det sidste neg skulle blive i marken, det skulle »gorwinj« (goen) have²⁵. Men når det første neg blev kastet ind i laden, sagde manden: »Det første neg giver jeg rotter og mus, det øvrige er mit!« Man mente også, at hvis man fik en »læjrtåse« (grå skrubbudse) i læsset, kunne man ikke undgå at vælte.

Som bevis på, at høsten i gamle dage indtraf senere på året end nu om stunder, anføres somme tider følgende rim:

Den ottende oktober — var jorden som kobber,
vi kunne ej høste, — fra skyen det øste
mangfoldig med sne.

Der er en lille blomsterløs plante, som kaldes *kornskæppen*. Den har mod slutningen af høst en skåldannet knude, hvori der ligger nogle korn. Er der mange af disse, bliver kornpriserne høje, er der kun få, bliver de lave.

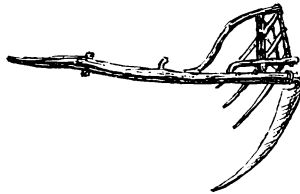

Ærterne, der almindeligvis blev sidst modne, skulle sås så nær gården, at de kunne lugte middagsgryden. For at

få gode madærter skulle sædemanden tage sig til bagen mellem hver håndfuld ærter, han udsæede. Kvindfolkene måtte i høsten være med til at slå ærterne. De blev så fordelt sådan i rækken, at der kom en mellem hver to mandfolk, og det var, for at mandfolkene skulle stryge deres le med, hver gang de strøg deres egen (»klæppe« hedder det ellers). »Vrie en viske« det kunne kvindfolkene lige så godt som nogen, men »klæppe« kunne de ikke, blev da heller ikke gerne betroet til det. Når ærterne skulle køres ind, var kvindfolkene »rækkere« og kuskene »læggere«, de kunne bedre magte at knuge ærterne sammen, også om de »stylede« noget.

Hørren skulle sås så nær gården, at den kunne høre portlågen knirke. Så højt oppe man havde fået sin første flat²⁶ om året, så langt skulle ens hør blive, hed det sig. I den travle høsttid kunne det næsten være vanskeligt at få stunder til også at tage sig af hørren, der også hørte denne tid til. Kvindfolkene kunne ruske den, medens mandfolkene mejede. Somme tider kunne de også få en halvoksen knøsinj, som endnu var betroet et mejejern, til hjælp, men han var tit noget doven og måtte muntres med »knewlegrød«, d. v. s. et slag på bagen med en hanjmeld (håndfuld) rusket hør. Hørren blev lagt »mo ved mo« som andet korn, blev vendt og siden taget op og kørt hjem efter få dages forløb; så skulle den rives (knevlerne tages af) og spredes igen, denne gang på en sid eng eller sådant sted. Der lå den så i ro, til den »havde vand nok«, og så skulle der »gøres ved« den. Nu véd man nok, at det ene rigtige er at tørre den »over kule«, men den bedste, mest passelige »tørrening« får den efter en bagevarme. Der skal ganske vist nogen til at ligge inde i den hede ovn, tage imod hørren og stille den til rette, og der er ikke mange, der kan gøre det nu om stunder. Når så skættekonerne kom, blev hørren først »braget«, så »skættet« og »kævet« og »neglet« og »kranset«. Og det kunne nok hænde, at det kunne både høres og ses i frastand, når man havde agerummet (portrummet) fuldt af skættekoner og gården fuld af ærtetær-

skere, som forvandlede ærtehæssene til ærtehalmhæs. Der stod en »påre« (støvsky) ud af hver åben låge, og plejlens dump-dump klang sikkert og taktfast gennem den forvirrede larm af skættelernes tjat, tjat, tjat mod skaltræet. Og helt tiendes gik det da heller ikke af. Var der ikke megen ørenlyd, når der blev skættet, skulle der jo da »snæs op« engang imellem, og så gik snakken lystig. At skætte »en top« om dagen hver var sådan almindelig; ja, hvor de brugte at skille »hanjmeldene« ad, blev det jo to toppe, og der var dem, som sagde: frisk op, halvtredje top! Men det kunne skættekonerne ikke rigtig lide at høre. Fyrretyve hanjmeld er en top, ja, når de var »kævede«, og der var »voldet hoved på«, hed de »broger«, og der skulle ti »broger« til en »krans«. Man må altid passe nøje på, at der ikke kommer løse halmstrå i hørren, for det gør den fliset, og fliserne er meget værre at få af end »skæjerne«.

Høstgilder og nøddedag

Når det sidste høstlæs blev hentet, bandtes der tit blomster i hestenes seletøj. På læsset skulle enhver, der var i marken, køre med hjem. Det var heldigt, om »avrelæsset« ikke var større, end at de kunne blive siddende på ind i gården, så blev der råbt: »Avresgrød«, så det kunne høres over hele byen. Kom konen i huset ud i det samme, måtte hun råbe med, så snart hun så læsset.

Og så kom *avresgildet* (mindre gilde den aften, der blev indhøstet) med grofenbrad og risengrød og punch og sang

og dans og kommers. Grofenbrad er alle slags »småsul« (af lam, gæs og gris) kogt sammen og spist varmt med kogte, tørrede æbler og pærer.

Det var naturligvis alle steder skik at leve godt i høsten, og her er da heller ikke blevet sparet på, hvad godt er. Kort før høst blev der bagt en masse kowrinjer, fladkager af en gammel trætallerkens størrelse og kun lidt tykkere. De blev tørrede så stærkt i ovnen, at de ikke kunne skæres, men nok slås i stykker; og der skulle gode tænder til at tygge dem, men de smagte særdeles godt. Af dem fik hver arbejder en til midaften. Ville de ikke spise dem straks, ridsede de deres navn eller mærke i den og tog den siden med hjem. Til midaften fik man også de fleste dage andet godt, som klejner, nonjer (nonner), vafler, søsterkager, stumppølse eller lignende, og til nadver sennep-sul eller klipfisk og grød. Stumppølse er sødgrød blandet med smør, æg og korender. Den kogtes så stiv, at den kunne tages og trilles mellem hænderne i stumper som afpundet smør. Stumperne lagdes på et fladt fad, hvorfra man tog dem med hænderne, dypede dem i koppen med honning eller sirup og bed af dem. Siden, da man blev lidt pænere, tog man dem hen på en tallerken og spiste med kniv og gaffel, men for så vidt man endnu bruger den ret, øser man den op som anden grød og spiser den med ske.

Høsten var nu endt og *nøddedagen* fortjent, og i de første dage efter høst havde alle unge hver sin fridag. Så fik de nøddeposen fat og en god nøddekrog til at trække de større hasselgrene ned med, og afsted til de mange nøddekrat i omegnen, hvorfra de tit kunne hente store poser fulde hjem. Nu er det sjældent, at nøddedagen bruges til det, men en rettighed er den endnu (v: 1884).

Siden kom »*mikmusgildet*«, *høstgildet*, en søndag; høstfolkene kom til frokost, og både de og tjenestefolkene fik nu hver deres mikmuskage, en stor rund fladkage. Til middag var den nærmeste familie bedt med, så fik man suppe og hvad der ellers hører til sådan et almindeligt gilde. Høstgildet ville man gerne stille på en tid, så man

kunne have skættekoner og ærtetærskere de første dage efter, for at alle høstgildelevningerne kunne anvendes til dem.

Mad og drikke

Spiser man *brødet* rent op, før man bager igen, lykkes bagningen bedst. — Kommer man ind et sted, hvor kvindfolkene er i færd med at lægge kagedejg, bør man sige: »Det er snevej«, enten det så er det eller ej, så bliver kagen hvid. — Taber man sit brød, får man uheld med sin fremtids næringsvej. — Hvis nogen spiser det stykke brød, man har begyndt på, tager de ens styrke.

Kommer nogen fremmed ind, hvor man står og *kærrer*, ser man helst, at han springer ind ad døren, så stor en stump smør skal man få. De skal også helst ryste smørret af sig (kærne en lille tur), inden de går, ellers tager de smørret med sig. Giver man sød mælk bort, bør man komme et par korn salt i den, ellers giver man sin smørlykke bort.

Karen Toxværd giver oplysninger om flere gammeldags og interessante madretter og kager. Disse redegørelser må ikke savnes her.

Sortensuppe. Var en almindelig god grisesuppe med kødboller og melboller, suppeurter og rødder. Når den blev taget af ilden, blev der rørt noget blod i den, så den fik et sortrødt udseende. Der var dem, der betragtede sortensuppe som deres livret; men Karen Toxværd har også hørt en gammel mand sige, at mens han var

dreng, blev han prøvet både med sult og hug, men der var ingen af de dele, der kunne få ham til at spise sortensuppe med fornøjelse.

Svede. Svede brugtes måske enkelte steder endnu o. 1904. Den ret fik man den dag, man slagtede lam. Det var en lindkogt vandgrød, hvori der blev rørt blod indtil den stivnede. Så stegte man løg og finskåret tælle af nethinden sammen og kom noget sirup i. Det var dypelse. Der var mange, som godt kunne lide at spise sveden med et lag æblegrød på.

Dralemælk og ormemælk. Bollemælk kaldtes her klympemælk, og når bolledejgen rørtes så tyndt ud, at man lod den løbe af skeen i den kogende mælk, kaldtes den dralemælk. Til ormemælk blev bolledejgen rørt så fast, at den kunne trilles ud med dejgrullen og skæres i tynde strimler med klejnejernet; de krøllede sig sammen i den kogende mælk.

Goldt sudd. Ude sønder på, d. v. s. i Skelby sogn, havde det, de kaldte »goldt sudd«, været brugt meget som en sommerret. Den var almindelig yndet. Man kogte suppeurter og rødder i vandet med lidt salt i, og når rødderne var møre, satte man melboller på. Til sidst kom man en tynd jævning af mel og sød mælk og så et godt stykke smør på.

Goldt sudd hedder det vel, fordi der ikke blev kogt sul i; thi det vand, hvori der var kogt sul, blev kaldt sulsudd (ikke sovvd, d. e. skorstenssod).

Større. Når der nu om stunder slagtes spædekælve, bliver de fleste tider hovedet og benene smidt ud til hunden; førhen blev der lavet »større« af dem. De blev kogt

tilligemed lungen, og når de var møre, blev alle hårene pillede af, derefter blev alt kødet skrabet af benene og hovedet, lungen skilt af med piberne. Så blev det hakket sammen og fik et lille opkog med lidt salt og peber. Når det så blev hældt op i et fad, blev det snart stift og blev så skåret i skiver og spist til smørrebrød.

Ålepølse eller stive ål. Ålepølse blev vist mest brugt på Hasselø. Der var det i hvert fald en sat ret (fast ret-tighed) ved alle legilder. Ålen blev skåret op langs ryggen i stedet for ad bugen. Benene blev taget ud tilligemed indmaden, og der blev fyldt andre gode sager i i stedet for: Brød bagt i smør, bolledejg eller sådan noget. Det skulle naturligvis være store ål på 2—3 pund. De blev så omsnørede med bånd, når de var fyldte, og kogt møre. Bagefter blev de brunede i smør. På Hasselø blev de ellers mest kaldt »stive ål«; de brugtes også mest som smørrebrøds-kød.

Når der skulle sættes brød i ovnen, valgte man det mindste af brødene til *lysbrød*, svøbte lidt papir om den nederste ende af en lysesnutte (stump) og trykkede den ned i brødet, tændte lyset og satte brødet op bag i ovnen. Derved kunne man se, mens man satte alle de andre ind.

Grøftekage var af groft hvedemel og var deignet i mælke-vand. Den brugte man at sætte ind for at prøve ovnen, om den var tilpas varm, og spiste den helst samme dag den var bagt.

Knikke-kage var af almindelig kagedejg eller sigtebrødsdejg, der blev rullet meget tyndt ud og hårdtbagt. Den kunne holde sig så længe, det skulle være uden at mulne. Det var tit, når der blev bagt til de store gilder eller til jul, at man måtte »raske« sigtebrødet, for at det ikke skulle løbe ud, mens alle de mange kager blev bagt. Så slog man det op, når dejgen var æltet og tilpas, rørte en »svom« af fint mel og vand og strøg den på hvert brød med hånden. Derpå satte man et brød på grislen og holdt det et øjeblik i ilden (for det var, mens der blev »blusset« i ovnen), så slog det skal og kunne stå tem-

meligt længe uden at brede sig ud. Men det kunne være en sen omgang, når der var en snes brød eller flere.

At lægge dejgen om aftenen blev kaldt »at dejne« eller lave lidt bægt. Æltningen om morgenen var »at ælte«.

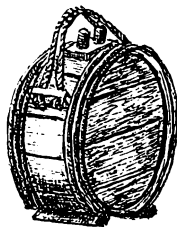
Malt og øl

Malten blev i reglen lavet i oktober. Man satte byg i støb i kar med vand en dags tid og lagde det derefter op på loftet over bryggerset i en flad, $\frac{1}{2}$ alen høj, fastklappet dyngge og dækkede det med gamle sække, kasserede dynevår og sligt. Således lå det en halv snes dage, til det var spiret sammen i en fast kage, der blev gnedet fra hinanden med hænderne og derefter bredt ud i et tyndere lag for at loftvisne, mens der rørtes i det hver dag. Havde man kølnen (køllen) i bryggerset, var det nemt at øse det gennem en lille jernlem i loftet umiddelbart ned på flagerne, der bestod af to rækker brædder, gennemboret af små fine huller, der hvilte med den ene ende på en kant af muren, medens den anden lå på en lidt højere siddende midtstang af jern. Herved skrånede det lidt til begge sider. Herpå bredtes det ud i et jævnt lag på 2—3 tommers tykkelse, og så tændtes der ild i »kølnegrissen«, en smal hvælving muret af lersten, omtrent $\frac{5}{4}$ alen høj og med store åbninger langs begge sider. Dens lukkede overkant var en alen under midten af flagerne, og den var knap så lang. Der skulle helst brænde småt, men stadigt, pileknuder var det bedste brænde at tørre malt ved. Fra tørrerummet oven på flagerne var der en jernlem ud til bryggerset, den stod på klem, så emmen kunne trække der ud ad, og ad den krøb man ind, når man om morgenen skulle røre malt, før man tændte ild i kølnegrissen. Kunne maltet knække over, når man bed i det, var det tilpas tørt. Så tog man flagerne op en for en, fejede dem omhyggeligt af, og lod maltet dumpe ned i rummet omkring kølnegrissen, hvor-

fra det gennem en anden lem kunne øses i sække ud i bryggerset. Derinde blev også fejtet omhyggeligt, før en ny »tørrening« blev lagt på.

Gærkransen hængte et sted i bryggerset. Den var kunstig sammensat af en utrolig mængde små korte, firkantede træpinde, som stak ud i alle retninger og brugtes til at tørre gær på til sommerbrug. Når øllet i karret var godt i gang med at gære, lagde man kransen forsigtig deri, så satte der sig et tykt lag gær overalt på de mange ender og kanter. Når den så næste morgen lige så forsigtig blev taget op og hængt til tørring, kunne der samles en hel mængde tørret gær. Det var særlig, når man bryggede *gemmeøl* i marts (helst »på prim«, d. v. s. før nyet tændes), at man fik mere gær end man havde brug for i øjeblikket og derfor tørrede til senere brug. Hvem der ikke havde sådan en kunstig krans af pinde flettede en af stiv, ren halm, den kunne også bruges, men der kunne være mere gær på den anden. Når man ved en *brygning* ville prøve, om ølurten var god og kraftig, dyppede man et par fingre og trykkede dem sammen. Hvis de så hængte fast sammen, når man ville skille dem ad igen, var urten god. En gammel skrædder, hvis fader havde været bryggerknægt i Stege, fortalte, at der brugte de at slå en pøs urt ud på en træstol og sætte sig deri med deres skindbukser på. Hvis så stolen hængte ved, når de rejste sig, blev øllet godt.

Alle firben kaldtes på Væggerløseegnen *ølkoner*. Man mente, de kunne blive til i gammelt øl, når det var rigtigt godt og kraftigt. Man havde her sjældent øl, der var mere end to år gammelt.

Most

Nogle havde *mosttruget* i bryggerset, andre havde det ved et træ ude i haven. Det var da kun pressetruget, som var stedfast. Stødetruget kunne man stille hvor som helst hvor der var jævn bund og deri med træstødere knuse æblerne, som så blev øst ud i en stor ulden pose, lagt op i pressetruget med et tyndt lag stivt strå under. I bunden af pressetruget var et taphul, hvor man satte en spand under, og over truget var et hul i stolpen (eller træet), hvor man stak en stang ind; så lagde man brædestumper på posen under stangen, satte sig selv på den modsatte ende af stangen og pressede al mosten af æblerne.

Slagtning

På en almindelig bondegård *slagtedes* to eller tre år-gamle svin om året, 6—8 lam, en halv snes gæs samt de fleste af de kalve, der ikke skulle lægges til. Man måtte ikke ynke dyr, der slagtedes, for så led de mere og døde langsommere.

Kalvene slagtedes for det meste som spædkalve, altså når som helst på året. Svinene slagtedes så tidlig på vinteren, at de kunne nå at blive gennemsaltede og røgede, inden det blev for varmt om foråret. Lammene slagtedes ad et par gange om efteråret, første gang dog ikke før »Galle« (Gallus) den 16. oktober²⁷. Pigerne kunne, når de slagtede lam, få at vide, om deres kæreste var trofast. Når de »ristede«, skar en ridse i skindet langs bugen og halsen og ud ad alle fire ben, før de begyndte at flå, lod de ridsen løbe ved begge sider af brystlappen, det skind, der sidder lige på brystbenet. Den lap trak de så af allersidst og smed den op imod loftet. Blev den hængende der, var kæresten trofast, ellers ikke.

Gæssene blev slagtet den sidste uge før mortensdag. Det skete helst om aftenen, så mandfolkene kunne være med til at plukke dem. Så satte man sig rundt om et stort

kar, som lyseblokken stod midt i, fik hver en gås på skødet og plukkede fjerene af ned i karret. Gåsen var da naturligvis først stukket i et bestemt hul bag på halsen, hvoraf blodet temmelig hurtigt løb ud og blev opsamlet i en lerpotte. Det var ikke hurtig gjort at plukke hver en eller to gæs. Der kunne fortælles mange dejlige eventyr i den tid. Tærskemanden blev undertiden og hjalp til med dette arbejde, han var en dygtig fortæller. Når alle gæssene var plukkede, blev de skoldede i brygkedlen en for en, og alle fjerrester og stabbe (o: stumper af fjer) blev fjernede. Karlene ville gerne hjælpe til også med dette arbejde, de skyndte sig at gnide hosebåndsstedet, d. v. s. at få fat i kanten af »gåsehoserne« og krænge dem af benene. Hoserne var ypperlige til forladning ved nytårsskydning, de satte ikke ild nogen steder og knaldede så dejligt. Når så gæssene bag efter var svedne over en langhalmsflamme og eftersat nok en gang, var den aftens arbejde endt og kvældsnavderen fortjent. Næste formiddag skar pigerne gæssene op, krængede halsskindet af efter brystbenet, plukkede fedtet i stykker til afsmeltning og parterede gæssene. Næbbet blev hugget fra hovedet, og dette tillige med hals, ryg, vinger og ben saltedes til senere brug til grofenbrad. Kroppens to sider saltedes til brug på saltmadsfade. Gåsetarmene var for små at komme pølsemad i, dertil brugte man kun »moerløsen« (spiserøret) og halsskindet. Resten af pølsemeden kom man i store hvidkålsblade, som i forvejen var skoldede og som nu lagdes forsigtig sammen om pølsemeden og omsnøredes med tråd. *Skalren* (luftrøret) fik børnene at lege med. Nogle af dem blev også stukket sammen i en ring af $1\frac{1}{2}$ tommes tværmål, efter at der først var kommet 3—4 ærter deri. Når de så var tørre og stive, brugtes de til at vinde sytråd på. Så raslede det inde i nøglet, når man rystede det. Gåsehalspølsen var den lækreste af hele gåsen, den spistes mortensaften. Bag efter satte alle husets folk sig til at rive fjer. Det var ligeledes et sent arbejde. Der måtte ikke gøres stor støj ved det, for at fjerene ikke skulle flyve til alle sider. Men

der kunne under dette arbejde fortælles meget, vel også laves nogle omgangseventyr, hvor en fortalte så længe han kunne hitte på noget, og derpå gav det til sin nabo, som så skulle »skare til« alt hvad han kunne, og så videre omgangen rundt. Denne aften vankede også kvældsnaver.

I forbindelse med slagtingen kan nævnes, at ved mortensdagstide (^{10/11}) skulle skolelæreren have *småredsel*, et brød, en halv gås, en halv snes æg o. lign., nogle gav lidt mere end de skulle, for at deres børn kunne stå sig godt med »skolemester«. Den, som kom med småredselen, blev beværtet, og der kunne så også blive gjort forskel på beværtningen, eftersom småredselen var rigelig eller knap. Således havde en hørt skolekonen sige til sin mand: »Mathis skal ingen snaps ha, han havde kun femten æg, små, udledte hønnikeæg«²⁸.

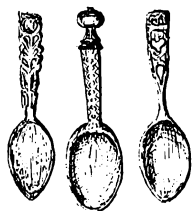
Ved bordet

Ved begyndelsen og slutningen af enhver gerning brugte de gamle at sige: »I Jesu navn« eller tegne et lille kors. Således når konen satte brød i ovn, sagde hun: »I Jesu navn«. Når hun lavede bryggekarret til, lagde hun først to strå overkors i bunden, og når hun havde æltet sit smør færdigt, trykkede hun med smørskeen et let kors deri. Når pigen havde dejnet (lagt dej) og havde lagt den så jævn og glat, hun kunne, — for at få en »glat« mand, hvad der kunne betyde både en køn og

medgørlig — trykkede hun med kanten af hånden et lille kors i den. Mandfolkene gjorde på lignende måde ved deres arbejde, og når man ville betegne, hvor doven den var, som ikke bestilte den mindste ting, sagde man: »Han lægger ikke så meget som to strå over kors«. Derimod var det vel nok overdrivelse, når det siden hed: »I Jesu navn slog Pejer Kirsten første gang«. Man fortalte også, at en karl sagde: »I Jesu navn«, da han havde spændt for og skulle til at pløje, men så kørte han på en trærod og knækkede plovjernet. Han satte et andet plovjern på og skulle til det igen. »Så i Jesu navn«, sagde han, men der gik atter noget i stykker. Da han så havde ordnet ploven påny, sagde han: »Så i Fandens navn«, så holdt ploven.

Det var vel omkring 1820—30, at der var enkelte, som begyndte at sige sig løs fra og gjorde nar ad de gamle skikke med bordbøn og korstegn og brugen af Jesu navn. Det var også ved den tid, at en ung mand og kone købte en gård. Gårdene skiftede ellers kun ejer ved arv eller giftermål. Ret mange penge var der jo ikke mellem folk, og disse to havde da heller ikke så mange, at de lige straks kunne skaffe sig alt, hvad der hørte til. F. eks. havde de intet bord inde i stuen, men hjalp sig med en ørk (o: en lang, høj kiste med fladt låg). Derimod var de så nymodens, at de havde afskaffet bordbønnen, men det syntes tjenestekarlen ikke om, så sagde han:

I Jesu navn gå vi til kiste,
for vi har inget bord.
Æder og glør som nogle torbiste
og læser aldrig noget Guds ord.

Dengang var det jo ellers skik, at drengen skulle læse tilbords og frabords, men det kunne ske for ham, når han skulle sige »forløst« og »bespist«, så sagde han »forlidt« og »forspidst«, for han tænkte på sit middagsul, og det kunne tit være knapt nok.

Måltider

Til hverdag var kosten ikke overdådig, ikke engang rigelig, i al fald af smørrebrød og sul fik hver sin part, og det kunne vel på steder blive lidt nok til en dreng i voksealderen, som skulle arbejde, hvad han kunne.

Frokosten var en halv rundtenom bart smørrebrød til hver; den blev stillet omkring på bordet ud for hvers plads, og om vinteren blev den spist, når mandfolkene havde tærsket ved lys og pigerne havde spundet ved lys omtrent en times tid. Så var det lysnet så meget, at man ved en enkelt lygte i stalden kunne se at få malket og syslet. Derefter fik man davre. Om sommeren véd Karen Toxværd ikke, om man fik frokost. Da gik man vist i marken til kreaturerne straks, og fik så davren, når man kom hjem. *Davren* bestod af salt sild kogt eller ristet over gløder, samt øllebrød. Hver fik sin sild (eller sit stykke sild) på en *trætallerken*, og tørt brød kunne spises til så meget de ville, og øllebrød var der også altid tilovers af. Det var nu egentlig »drikkebrød«, for når man bryggede på to skæpper malt med gammelt mål (altså $\frac{1}{3}$ td.), tog man først en fjerding godtøl, så en tønde hverdagsøl og som nr. 3 en fjerding davredrikke til morgenøllebrødet. Bagefter slog man en spand vand på til efterdrikke, det var huskonen glad ved at få.

Omkring kl. 10 fik man *åjtid* (andentid)²⁹, en halv rundtenom fedtebrød med en stump kød eller ost lagt ovenpå, og kl. 12 fik man *mad*, d. e. søbemad og sul. Søbemad var der altid fuldt op af, og der spiste alle af samme fad, men af sulet fik hver sin part lagt hen på sin træ-

tallerken. Børn fik at vide, at de skulle spise meget brød til — så kunne de voksne tage sig af det med.

Man havde to sæt trætallerkener i brug, et til sild og et til sul; thi om de end blev skurede hver morgen og kogte hver lørdag i aske, kunne silden dog smages igennem. Så fik man ikke noget før kl. 4, man fik »øtyer«, midt aftensmad, det var ofte bart smørrebrød eller fedtebrød, hvilken af delene man på den tid havde mest af, og hver fik sin part sat ud for sin plads ved bordet som til frokost og åjtid. Tærskerne fik hver halvanden rundt en om, pigerne hver en og drengen en halv, det var undertiden lidt nok. Salt stod der på bordet, og der var dem, der strøede et tykt lag på, — »det fyldte da så meget«. *Brændevinsflasken* og glasset stod ved mandens plads, og han skænkede en snaps til hver. *Ølkanden* (eller kruset) stod altid på bordet med øl i. Og det brød, hvoraf der blev skåret til de forskellige måltider, havde sin plads på den nederste bordende eller ved siden af flødespanden på stolen under den nederste bordende. Undertiden blev der dog også lagt en stump kød eller ost eller skørøst på hvert brød. Kødet eller osten tog man i den ene hånd og brødet i den anden og bed skiftevis af det. Man kunne altid beregne det således, at der blev lidt ost eller kød til hver mundfuld brød. Somme tider fik man til øtyer pandekage og æblegrød eller stikkelsbærgrød eftersom årstiden var, eller æggecake eller laptasker (klatkager) eller varme kartofler med meldyppelse eller løgdyppelse eller flødedyppelse. Men det var kun engang imellem, helst når man havde stort arbejde for eller havde håndværkere eller andre arbejdsfolk. Stegte ål og stegte ferske sild var også øtyersretter, de kom ind på bordet i den trebenede pande, de var stegte i. Så blev der lagt en træ-tallerken under hvert ben, så de ikke skulle svide dugen. Stegeflæsk blev sat ind på samme måde, men det var middagssul.

Nadveren var det sidste måltid, som slutning på alt dagens arbejde. På højtidsaftener, hvor man havde kar-tekoner eller humleplukning, eller man rev fjer eller

havde lignende ualmindeligt aftenarbejde for, så kunne der kort før sengetid vanke en *kvældsnadver* af koldt bagværk med hvidt sukker strøet på; men til daglig var nadveren det sidste. Den bestod af varm mælkegrød, af tykmælk, vandgrød, og deraf kunne man få så meget man ville. Så ligefrem nød led man jo ikke, når man tre gange om dagen kunne få så megen mad, man kunne spise, men det kunne ske, at drengen var kræsen og ikke holdt af den dags middagsmad, så sukkede han:

Ærter og vælling
 det får vi kun sjældnen,
 men grød og kål
 til hvert et mål.
 Tidlig op og silde i seng,
 pokker skal være (Jens Adrians) dreng!

Væver, skrædder og skomager

De håndværkere, man brugte regelmæssigt hvert år til forarbejdning af beklædningsgenstande, var væver, skrædder og skomager.

Væveren kunne ikke tage sine redskaber på nakken og komme hen, hvor man havde brug for hans håndværk. Han måtte føde sig selv og arbejde hjemme. Dels af den grund, dels vel også for at han ikke skulle stjæle alt for meget af garnet, gav man ham »*mue*«. Det var en smuggave af fødevarer, et godt stykke flæsk el. lign., som man stak til ham uden for den egentlige betaling.

Væverne sagde nu ellers, at om de også beholdt lidt af garnet, kunne det ikke kaldes at stjæle, når folk bragte dem det i huset. Konerne, som kom med deres garn, ville gerne have, at væveren skulle »rende«, mens de var til stede, så kunne de selv se, om halvparten blev brugt til rendegarn. Gik der lidt mere til det beregnede antal alen, kunne de jo da også i tide belave sig på at skaffe mere garn. Hvis det kunne falde til efter væverens arbejde, blev så rendetræet hentet frem, stangen sat med den ene ende i sit faste hul i lergulvet, den anden i et tilsvarende i loftet, vingerne slået ud og drejet rundt, mens garnet blev »rendt« på øverst til nederst. Imidlertid blev konen beværtet. Når væveren siden kom med sit færdige arbejde, blev han også sat til bords som en kærkommen gæst. »Tyveriet« blev altid nævnt i en spøgende tone, men lidt var der om det. Det var særlig væverenderne, der var stridens æble. Hvor garnet var fastgjort i »redskaben«, kunne der jo ikke væves helt til enden, der blev et lille stykke uvævet ved den forreste bom og et længere ved den bageste. Væverenderne ville væveren gerne klippe fra og beholde til at binde rørene sammen i kammene o. lign. — de kunne også »stedes til nytte« på anden vis i en tid, da al ting skulle tages nøje ud. Men konerne ville have væverenderne med, især da de linnede, dem lavede de »trædder« (trender) af. De klippede dem fra tilligemed en lille tomme af lærredet, spændte det ud mellem de to ender af en krumbøjet sejpilekæp (en bue) og flettede dem sammen i mange forskellige mønstre. Alle pæne duge havde sådan en »træd« syet fast til den ene ende. Trædden og en lille strimmel til af dugen skulle hænge ned over kanten af den øverste bordende på ethvert pænt dækket bord.

Når *skomageren* var i vente, efterså man sit forråd af læder og købte ind, hvad der manglede, helst hele huder, dem kunne han få mest ud af, og en hud tager ingen skade af at gemmes. Så kom han med sit læsteknippe i

den ene ende af tværsækken og sin værktøjskasse og seleklemmen i den anden, for han lappede også alt det gamle seletøj, der var gået itu, siden han var der sidst. Først tog han alle sine mange forskellige syle, knive, knibtænger, raspe samt hammer, spandrem og andre gode sager op af kassen og stillede dem i vinduet, så hentede han sin skomagersten ind fra bryggeret, det var den glatteste af de sten, man brugte at lægge på halmen i bunden af bryggekarret. Skomageren brugte den til at banke alle nye såler grundigt igennem på, når han først havde haft dem i blød i vand. Så blev de dobbelt stærke at slide på. Når han så havde lavet en del risper og pløkke kunne han begynde at tage mål, skære til og sy. Risperne lavede han af hørgarn, som han lagde fire-fem gange dobbelt i en længde af fire gange fra venstre hånds finger op omkring albuen, fastgjorde en svinebørste i hver ende og strøg det hele stærkt igennem med et stykke beg. Til pløkker havde han nogle af benved eller hyld savede hjul af en pløklængdes tykkelse; dem lagde han på sit skomagerbrædt, og ved hjælp af et lille let slag af hammeren på en kniv delte han dem i tynde strimler af en pløks tykkelse, og med en anden lille nem kniv prikkede han nu pløk for pløk af disse strimler. Det hele gik meget hurtigere, end man kan fortælle det. Disse pløkker blev lagt på bilæggeren for at tørres. Var det om sommeren, måtte de lægges i en pande over gløder ude på skorstenen.

Skrædderen kunne man ikke have på samme tid som skomageren, for de havde begge deres arbejdsplads på den øverste bordende. Der var bedst plads til at slå ud med armene, og der var mest lyst. Vinduerne sad højt i væggene og var ikke ret store, og tagskægget gik langt ned for at skærme væg og vinduer mod vejret. Skrædderen havde ikke nær så meget værktøj som skomageren, men kom alligevel med det i en tværsæk. Han havde pressejernet i den ene ende og i den anden saks og ærmetræ, båndmål og hylsteret med de mange mærkelige

mål af tynde papstrimler. Syringen havde han i vestelommen, og nålene var stukket fast for i frakken. Sytråden lagde man selv til, fin hjemmespunden sytråd af hør til lærredsbukserne og de hvide vadmelsbukser, blå tråd, »engelskråd«, til det blå og grønne vadmelsstøj og silke til at sy knaphuller med og til at sy silkebåndene fast på de røde trøjer og lyene, for skrædderen syede både mands- og kvindedragterne. Der kunne godt være forskel på, hvor dygtig skrædderne var til at tage det nøje ud, og så kunne folk let få den mistanke, at den, som brugte mest tøj til samme klædningsstykke, stjal af tøjet. Derfor var det ofte med en vis ængstelse, konen kom frem med sine store tøjruller, der havde kostet så meget og forskelligt arbejde. Hun ville gerne være til stede, mens skrædderen klippede og bære det tiloversblevne væk så snart som muligt. Men hvis hun sagde: »Jeg vil da nok holde øje med, at Du ikke skal stjæle af mit gode tøj«, svarede han: »Det kan Du slet ikke alligevel«, og så fortalte han om en skrædder, der engang ville drille en meget mistroisk kone. Han lagde tøjet dobbelt allevegne da han klippede, mens hun stod og så derpå. Hun bar tøjet væk og sagde: »Nu ved jeg da, at Du har ikke har stjålet fra mig denne gang«. Da han var færdig med at sy, hængte han to vamsere fra sig i stedet for en. Han fortalte også om en skrædder, der havde så stor en saks, og forstod at lægge tøjet så kunstigt sammen, at han kunne klippe en hel klædning i to klip, men han føjede til: »Sådan en skrædder var ikke for småfolk at have, for der var jo meget at »rette af« bagefter.

Klædedragt

Beboerne i de tre sydligste sogne, Væggerløse, Skelby og Gedesby er forskellige fra det øvrige Falster både i dragt og sprog.

Sønderlænderkvinderne bar et hovedlin, der var af fint lærred, stærkt stivet og strøget blankt, det lagdes fast og glat om panden med den ene kant til øjenbrynene, skrås over ørerne og fæstet sammen under nakken med en nål. Den anden kant nåede til flettenakken og snøredes sammen med et bændel eller også var der ligefrem puld i, så den dækkede nakken med. I sidste tilfælde kaldtes den »hat«, og der oven på var huen. Håret var flettet i to stive piske ned i nakken. For at få dem stive var der flettet to tynde rebstumper i hver pisk, som derefter lagdes på kant op i en krans af godt 3 tommers tværmål. Den var altid ens, og huerne var syede, så de sad glat og stramt over hår og hat. Huen dækkede ørerne og blev bundet under hagen med brede, grønne mønstrede silkebånd, og samme slags bånd var syet på huen. Desuden var der et løst overbindsbånd af samme slags, så bredt som fra huens forreste kant til det øverste af panden, det blev bundet under nakken med en stor smuk sløjfe. Ja, sløjferne var i reglen syede, så båndenderne hægtedes sammen under dem.

Den sorte fløjls hue med den sorte knipling dækkende *hele* panden, så linet kun kunne skimtes gennem den, havde ingen hagebånd, men hægtedes sammen under nakken, og overbindsbåndet, et sort mønstret silkebånd, gik kun op omkring nakken. Denne hue brugtes til al-tergang, begravelse og — ligdragt. Den trådte i stedet for pigernes »borde« af sølvblonder og røde silkebånd op omkring nakken og i dobbelte sløjfer under den. Der hørte ingen hue til »borden«, så når de havde den på, måtte de have hel hat til at dække håret.

I Sønderlændernes hovedklud var indlagt et fire tommer bredt stykke pap. Den nåede et par tommer frem foran panden og bandtes under hagen.

Kvinderne gik med sorte uldhoser og lædersko eller træsko, der var intet ejendommeligt ved dem. Men kropslinnedet var delt i to dele, en ærmeløs særk af blårlærred og derover en »oplod« af hørlærred, fæstet sammen i halsen med et sølvspænde og med lange lige ærmer helt ud til hænderne, hvor de endte i en tommebred søm med »musetakker« i kanten og med blomster og blade broderet i en krans om ad sømmen. Så havde de en »vumbe« (et underskørt) af grønt baj, derover en underkjole og en kjole, begge blot nederdele, af mørkeblåt vadmel og med store forbredder af blårlærred. Kjolerne var pressede i skarpe læg af en tommes dybde, og så længe de lå i kisten, var de sammenpakkede og omsnørede så stivt som nogen mumie. Forbredden dækkedes af et stort forklæde af hvergarn med striber på langs eller af blårlærred til høstarbejde, eller kramlærred til alterbrug. Det nåede til et par tommer fra kjolens nederkant og gik sammen bagved på 4—6 folder nær.

På overkroppen havde de først et »ly«, et ærmeløst livstykke af grønt vadmel, holdt sammen af en hægte i halsen og en forneden, og kantet med grønne silkebånd om ad ærmeåbningerne og bryståbningen, hvor der ved begge sider var fastsyet den ene sølvring næsten lige ved siden af den anden. Under lyets bryståbning var lagt et stykke tøj, som til stadsbrug var dækket af påsyede silkebånd med ivævede sølv- og guldtråde og fastholdt af snorelænken, som enten var en søvlænke eller et mønstret fløjlsbånd, men i begge tilfælde med en flad sølvnål i hver ende; der snoredes krydsvis franeden opefter og bandtes foroven i en sløjfe, og nålen blev stukket ned i de øverste krydsninger. Kjolen var ved hægte og malle i ryggen hængt fast på lyet, og når pigerne gik bararmede, var kjole- og forklædelinningen dækket af et silkelivbånd med spænde, og så var »det hvide tørklæde« sat uden på lyet, men ellers havde det sin plads uden på »den røde trøje«, som bares oven på lyet, og som havde samme form som det; dog havde den et kort skød på kun et par tommers længde, som midt bag på dannede en

»svalerumpe«, to udstående runde læg omtrent som to ører, et til hver side. Den røde trøje var også kantet med grønne silkebånd og havde desuden grønne, strikkede ærmer (trøjen var af rødt vadmel eller klæde), og de var strikket i ruder og timeglas og halvmåner og andre mønstre overalt, der var ikke en plet, hvor strikningen var ligefrem. Det hvide tørklæde var af fint hørlærred, og i det ene hjørne var med hvidsyning broderet en blomst så stor, at den næsten dækkede hele ryggen; thi dens snip blev med en nål fæstet ned til »svalerumpen«; men tørklædet lagdes op om halsen i to dybe, løse læg. Det blev sat sammen i halsen med en nål, og de to forreste ender stukket op under de løse læg, der gjordes fast til trøjen med nåle.

Føjer man til alt dette et par halvhandsker, til udearbejde af blårlærred, til pynt af bomuldstøj og til stiveste stads af gult dyreskind med påsyede blomster af kulørt silke, har man kvindernes hele dragt, når hertil føjes, at de til hverdag om vinteren havde en kjole af sortfarvede fåreskind med ulden indad, en »skindvumbe«. Den blev syet som de andre kjoler. Dog blev den ikke lagt i skarpe folder, og det nederste kvarter af den var af blå vadmel. I nederkanten var der en flettet snor af rødt uldgarn. Det var der også i de andre kjoler.

☆

Mændene brugte samme slags farvede skind til en pels til dagligt vinterbrug, men ellers var frakken (vamsen) af mørkeblåt vadmel og nåede nedenfor læggene. Til daglig brugtes ofte en stumptrøje i stedet for vamsen, den

nåede kun til bukseinningen og var til sommerbrug af hvidt blårlærred, til vinterbrug af blå vadmél. Under den havde de en brystdug, en ærmeløs trøje af grønt vadmél med to rader blanke knapper. Den var altid knappet og nåede ned over maven, men bukserne gik ud over den. Skjorten var af hørlærred, den fineste med påbroderede blomster og blade på skulderstykker og håndlinninger. Halsinningen skjultes af halstørklædet af sirts, musselin eller silke. Et par korte, snævre bukser af hvidt vadmél knappedes omkring hoserne lige under knæet, og derover havde de et par hvide bukser af hvidt, stift blårlærred. De nåede også kun til hosebåndsstedet, de kaldtes stormbukser eller ovenbukser, de andre var underbukser og brugtes kun om vinteren. De lange, hvide uldhoser var strikkede i ruder og tårne på begge sider af vrangmasken fra hosebåndsstedet til anklerne, så langt blev de jo stillet til skue. Det var en stor stads for en karl at have et par rigtig smukke, hvide hoser. Der var også dem, som kridtede deres hoser for at få dem hvide, men så røg det af dem, når de trampede i gulvet til menuetten.

På fødderne havde de sko eller træsko efter omstændighederne, og på hovedet en ulden tophue, som var grå udvendig og hvid indvendig, med en bred, rød, flosset kant forneden og med en dusk i toppen. Til højeste stads havde de en filthat. — Både tophue og stormbukser brugtes af enkelte til hen mod 1870³⁰.

Lidt folketro om tøj er der også at nævne.

Finder man en stump tøj på vejen eller i marken, bør man vogte sig vel for at tage den op og undersøge den. Man kan aldrig vide, hvad den er lagt for, måske for at overføre ejerens sygdom på finderen. Tager man tøjet op, bør man i al fald huske at spytte på fingrene, så kan det endda gå. Derfor siger man om en ting, som det er mere skade end gavn at omtale: Spyt på dine fingre, og lad det ligge.

Hvis en står i begreb med at sige noget, og en anden får sagt lige det samme først, siger den første: »Du får

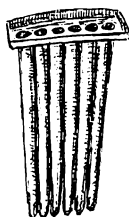
nyt førend jeg«. Får de sagt det på én gang, siges der: »Vi får nok nyt på én gang«.

Når pelsens (o: kabudsens) nederkant er opsmøget, får vi storm. Der siges også, at ejeren bliver vred inden af-ten.

Lysetøbning

Når de sidste *lam* var slagtede og tællen fra de forskellige gange smeltet af, blev der *støbt lys*. Først tog man et brædt af 8—9 tommers længde, og herpå vandtes en mængde blågarn efter langleden, skar det over i den ene ende og havde så en bunke enslange tråde. Deraf tog man tre, lagde midten omkring et lysespids, som man holdt oprejst mellem knæene, dannede en løkke om spiddet og trillede begge ender af trådene en gang mellem hænderne. Derefter strøg man dem et par gange med hånden, dels for at glatte dem, dels for at stryge mulige småskæjer af, og lysevægen var færdig. Når man havde lavet så mange snese, man mente at have talg til, hængte man dem lidt ved bilæggeren, for at de kunne blive grundigt gennemtørre. Var de lidt klamme eller var der lidt splint af skæjer i, ville lysene let sprutte, når de brændte, og det var en stor skam for pigerne, når lysene gav sig til at »knage og sprage«. — Så blev vægerne talt af på en mængde spids, i reglen vel 6 eller 7 på hvert. To stole stillede med ryggen mod hinanden og to »jærtyver« (høtve) derimellem. I midten af denne ramme hængte man alle spiddene. Underneden blev lagt et tykt lag sand, og i en bunke sand ved siden sættes lyseformen. Den bestod af en aflang trækasse af $\frac{3}{4}$ alens højde, en god alens længde og vel en 4 tommers bredde. Den fyldtes trefjerdedels med kogende vand og til kanten med kogende tælle, så kunne der begyndes. En pige stod ved hver stol, tog med højre hånd det yderste spids ved sin ende af midtbunken, dyppede med et rask slag alle vægerne uden at dyppe spiddet med, trak dem lige så hurtigt op, skilte dem med venstre pegefing i en passende afstand fra

hinanden og hængte spiddet i rammen igen, denne gang ved sin stoleryg. Så fik næste spid samme omgang, og når pigerne var nået sammen, havde alle vægerne fået første omgang. De blev så skubbet sammen mod midten igen og der begyndtes forfra. Konen kogte tælle og hældte i formen efterhånden som den blev dyppet og satte sig lagvis på lysene. Når hun ikke havde mer, fyldte hun efter med kogende vand, til der ikke var stort mere at dyppe efter. Det allersidste lod man stivne på vandet og samlede det derefter med det, som var dryppet af lysene ned i sandet, smeltede det sammen og gemte det til næste efterårs lysestøbning.

Frieri og bryllup

Når de unge mennesker var i den giftefærdige alder kunne de tage *varsler* af deres tilkommende ægteskabelige skæbne. Således kunne pigen helligtrekongersnat få sin tilkommende mand at se, når hun kl. 12 midnat gik baglæns i seng og sagde:

I hellige konger, I konger tre!
 lad mig i drømme se,
 hvis seng jeg skal rede,
 hvis dug jeg skal brede,
 hvis viv jeg skal være
 med ære.

Når gøgen ser den første høstak på bymarken, holder den op at kukke. Folk mente, at den derefter lagde sig

til at tage kyllinger og blev til en høg, når den holdt op med at kukke. Denne tro giver sig udtryk i den hilsen, den får af de unge piger, når de hører den første gang om foråret: »Kukkejøj å hønsehøj! — Si du mej, — vo manne år jæ ska gå, — injen jæ inj manj ska hå«.

Hvis en pige er fastende, når hun første gang om foråret hører gøgen kukke, bliver hun »dåret«, d. v. s. står i fare for at blive forført dette år. Det er også meget slem, hvis gøgen kukker på bar kvist, for så bliver der mange »skidte« (forførte) piger. Samme følge har det også, hvis sneen (den første sne) falder på skidtet, d. v. s. før der endnu er kommet frost.

Spilder man salt, får man bank af sin tilkommende mand (eller kone). — Når man sætter en sy- eller stoppenål fra sig, bør man altid sørge for, at der er lidt garn eller tråd i den, da den pige, som tager en tom nål, vil få en nøgen (fattig) mand. — Syner man (efterser, sammenligner) hænder, spørges der ægteskab; er det de højre hænder, bliver det et rigt ægteskab.

Den, som bejler til en enke, mens hendes mand ligger lig, får ikke nej. — Den, som skal ud at »fæste piger«, får mest held, når han er dygtig fedtet om munden. — Den, som rider ud at bejle, skal helst ride på en hvid hest, så får han bedst lykke til sit ærinde. — Den pige, som er slem til at spille ned ad sig, når hun vasker op, er sikker på at få en fortrukken mand.

Når en kone dør, og en pige ønsker at blive gift med enkemanden, skal det have godt held, om hun ringler med kedelskrogen på samme tid, som klokkerne ringer over den døde. Heldigst skal det være at fri, mens den afdøde endnu står lig. — Hælder en pige vandet af baljen ud over baljens øre, får hun ingen mand i dette land. — Kommer pigens tovand til at koge, bliver hun ikke gift det år. —

Når en ung pige uforvarende kom til at give et dybt suk, var der tit en eller anden parat og sagde: »Det skal du såmænd ikke sukke over, for har han lovet det, tager han dig nok«. Eller også sagdes der: »Suk hjerte, brist

ikke! Du har en ven, og ved det ikke; langt fra og dog nær, Gud ved, han har dig kær!« Somme tider sagdes også: »Du sukker, det ser jeg, og hvad du tænker, det ved jeg«. Svarede hun så: »Det kan du da ikke vide«, fortaltes der: »Jo, sådan var det engang ved et gilde, da de sad til bords, at der var en pige, som gav sådan et dybt suk, ligesom du nu. Så siger brudgommen til hende:

Du sukker, det ser jeg,
og hvad du tænker, det ved jeg.
Da jeg ville, ville du ikke.
Nu vil du, nu kan jeg ikke.
Men bi du, til jeg ikke har,
så skal du få.

Det syntes folk jo var noget løjerligt noget, det forstod de ikke. Men kort efter døde bruden, og så giftede brudgommen sig med hende, som havde sukket. Så forstod de, hvad han havde ment.

Ville en karl vide, om en pige holdt af ham, skulle han bare gå hen bag hende og træde op i hendes kjole. Når hun så vendte sig om, »skal du spytte hende lige i øjnene; hvis hun så ser mildt til dig, kan du være sikker på, at hun har dig kær«. — Når en »slår op« med sin kæreste skriftlig, og lægger en nål i brevet, får den modtagende al sorgen, om hun tager nålen; lader hun den derimod falde til jorden uden at røre ved den, får afsenderen sorgen. — Til den, som taber sit hosebånd, siger man: »Din kæreste har forladt dig«. Går en piges forklædebånd løse, siger man: »Din kærest er på ulovlige veje«.

Det kan ikke noksom indskærpes de unge piger at være forsigtige med, hvad de siger til deres friere. Således var der en pige, som havde en frier, og han kom da en aften og sad og snakkede med hende. Pigen spandt blår, og i aftenens løb tager frieren oven i blårtotten og siger: »Hvor mange sådanne kan du nappe af om dagen?« — »Syv«, svarede pigen snarrådig. Næste aften kom han igen, og det første, han gjorde, da han kom inden for døren, var at tage oven i blårtotten, hvor den dukat lå, som han forrige aften havde stukket der ind. Så kunne han

se, at hun hverken havde nappet syv eller en, men løjet for ham, og så kom han ikke tiere. — Det kan være passende i denne forbindelse at anføre Karen Toxværd's eventyrlige skæmtesagn om de snøvlende piger:

Der var engang en kone, som havde tre døtre, og de havde alle tre en fejl ved mælet, så der var enkelte bogstaver, de ikke kunne udtale. Det var slemt nok, for det var rimeligvis ikke så lige en sag at få dem gift, når de ikke kunne snakke rede, og moderen ville jo gerne have dem afsat. Endelig meldte der sig en frier, som ikke vidste noget af denne fejl; og moderen formanede dem da også til, at de slet ikke måtte snakke, mens han var der, for at han ikke skulle få det at høre. Det lovede de. Så kom da frieren, og moderen tog vel imod ham; døtrene sad og passede deres arbejde, spandt og vandt, så det så meget husligt og tækkeligt ud, og han syntes helt godt om det; talte han til dem, så svarede moderen, selv var de jo alt for bly til at svare. Men så skete det for den ældste, mens moderen var ude at hente mad og sætte på bord, at tråden brast, og uden at huske sig om, siger hun til den næstældste: »Kåinj kak«. — »Kynd kude«, svarede denne. »Hus, mover hå savt, vi må'ne sakke!« formanede den yngste; men det var jo bag efter, nu havde han hørt dem alle tre, og så gik han uden at røgte sit ærinde.

Herefter kan vi så høre om et heldigt frierbesøg:

»Sig mig, morbror, hvordan gik det egentlig til, at I fik jer kone; var I gode venner?«

— »Jo vist! nej, nu skal du høre: Det var dengang jeg havde fået min moders gård, så skulle jeg jo til at se mig om efter en kone med nogle skillinger; for jeg skulle naturligvis give en del fra mig til din moder og de andre, og så kunne jeg nok have brug for lidt hjælp. Jeg fik da også rigtig spøgning på en, som kunne være mig

tjenlig, hendes fader var parcëllist i -by i nabosognet og var temmelig velhavende. Hvad jeg har at gøre, jeg hen at pynte mig og afsted derud«. — »Og så friede I?« — »Hvor vil du hen, nej! Det var en søndag, og manden sad inde, da jeg kom«. »God dag«, sagde jeg. »God dag«, svarede han, »kom frem i stuen og sid ned!« Så gik jeg hen og »takkede for sidst« både med ham og konen og datteren. Der blev »sat på bord« for mig, og nu begyndte jeg på mit ærinde: »Hør«, siger jeg, »I vil vel ikke sælge mig et bistade? Jeg har hørt, at I har mange bier, og jeg havde lyst til at prøve mit held nu, da jeg har fået min moders gård«. — »Så du har fået gården?« siger manden, »hvad er det for én«. — »Det er den første gård på højre hånd i -by«, og nu snakkede vi frem og tilbage om gården og avlingen og min hele stilling. Til sidst siger manden: »Så trænger du jo egentlig til en kone nu«. — »Ti dog stille, Anders! er det også noget at fortælle!« faldt morbroders kone ind. — »Hvad, er det ikke sandt kanske?« — »Å, du er en rigtig gammel tossing!« — »Men morbror, fik I så bistadet?« — »Bistade? Ja, jeg fik hende der, og hun har sværmet mig om ørerne mange gange!«

☆

Når frieriet var heldigt overstået, og man var så vidt, at der kunne holdes *bryllup*, gav det anledning til en stor fest, hvorom Karen Toxværd har en udførlig skildring fra *Væggerløse* sogn. Her var det altid skik, at den, som holdt brylluppet, altså brudens fader, også »bad til gilde«. Enhver vidste i forvejen, hvem der skulle med, de kendte jo begge parternes familie, deres bydelav og gildeslav; men det var alligevel noget højtideligt, når gildesmanden nogle dage før brylluppet kom ind, takkede for sidst stuen rundt og røgtede sit ærinde: »Jeg skulle hilse fra min kone og vore unge folk, om I vil komme hen hos os alle sammen fredag morgen og få frokost, derpå tage med os til kirke og ofre med os og komme med hjem igen og få mad, og så siden forslå tiden hos os på bedste måde; om I vil komme igen søndag morgen og få fro-

kost, følge vore unge folk til kirke og komme med hjem til gilde igen. Så skulle jeg bede dig (konen i huset), om du vil komme hen og hjælpe til at lave til gilde de to (tre) sidste dage i forvejen og også hjælpe til i køkkenet gildesdagene. Og om du vil tage et sulefad med. Jere piger (døtre) skulle jeg bede, om de vil komme hen og hjælpe til med at pynte torsdag, og om de gildesdagene vil hjælpe til at bære mad ind«. — Ja, der var ingen vedtaget form for denne tale, hver gjorde den så pæn og passende, han kunne; men dette var, hvad der blev bedt om de steder, som var nærmest i slægt. Alle steder blev der bedt om sulefad, det var sådan et lån; når de kørte hjem søndag nat, fik de det med tilbage — på det nær, som var spist, naturligvis. Et *sulefad* bestod af en skinke, et fårelår, en halv gås, en rullepølse, en kødpølse, en spegpølse og en medisterpølse, alt saltet, røget (så nær som gåsen) og kogt og behandlet så pænt som muligt. Desuden medbragte hver kone en flaske fløde og en spølkopfuld smør, men deraf fik de kun de tomme hænder tilbage.

Nu, altså skulle der laves til gilde, og deraf var bagningen det vigtigste. Ja, huset skulle jo renses, vaskes og skures fra ende til anden, men det blev da gjort, før de indbudte kokkekoner kom. I den senere tid, da suppegilderne kom op, var der da også en del at bestille med at skrabe kød til boller, bage boller og rense suppeurter. Det var de fri for, mens der endnu brugtes fisk og grød. Men det var en forskrækkelig hob kage, der skulle bages, især fladkager³¹. Ja, sigtebrød blev der også bagt og tvebakker, søsterkager og sådan noget. Desuden bagtes klejner, nonjer (æbleskiver) og vafler. Om torsdagen kom pigerne og pyntede. Loen blev overtrukket med store sejl og til dels beklædt med gran, derpå blev der bundet blomster på reb, som blev slået fast om ad portåbningen og rundt om. De pyntede også ved forstuedøren, inde i stuerne, og hvor de nu ellers kunne finde på.

Så oprandt den store dag, og den fik mange milde ansigter, hvis det bare var så smukt vejr — det fik den da

alligevel mener Karen Toxværd. Fra tidlig morgenstund var der travlhed i brudehuset med at bortfeje resten af tilberedelserne og sætte frokostbordene i stand og kaffekedlen på ilden, så alt kunne være parat til gæsterne kom. Spillemændene stillede sig op ude i gården og modtog hver vogn og hvert hold gående gæster med fuld musik. Der var i reglen 4—6 stykker, alle med klarinetter. Til dansen spillede nogle fiolin, andre klarinet, men til velkomst, til afsked og »over bord« blev der »blæst«, og intet musiknummer blev spillet flerstemmig. I tidens løb gik det dog klarinetterne som alt andet, de gik af brug, og så kom hornene og med dem den flerstemmige musik; så måtte de gamle melodirige valse, marcher og menuetter vige.

Der var folk parat til at tage mod hestene og sørge for dem, og gæsterne gik så ind, hilsede: »God dag og til lykke!« til brudeparret og deres forældre og takkede så rundt med alle de tilstedeværende, selv de ganske små børn, som endnu ikke havde lært at kende »Tak-for-sidst-hånden«. For dem, der kom sidst, var det en lang omgang; derfor var heller ingen for at komme sidst. Korne gav brudeskænk i rede penge til bruden, i reglen en specie eller så. Efterhånden som man kom, blev man bedt til bords, og frokostbordene var dækkede med sigtebrød og kage, smør og sulfade, øl og brændevin, sennep, rødbeder o. l. Der var også tallerkener at skære flæsket på, runde, hvidskurede træbrikker; ja i den nyere tid blev det »pusselinstallerkener« med kniv og gaffel ved, men i den gamle tid brugte hver sin lommekniv, og gaffel havde ingen brug for. Efter frokosten fik man kaffe. Og når så hele selskabet var samlet og beværtet, ordnede toget sig til kirke. Først kørte brudens fader med brudeparret, derefter brudgommens vogn med brudepigerne, så de øvrige eftersom de var nær i slægt til. Undertiden var musikken med i kirken, og så kørte den foran brudevognen, men de fleste tider blev den hjemme og modtog det hjemvendende tog i gården. Klokken blev gerne mellem 11 og 12, før man kom afsted til kirke,

så det gled hen på eftermiddagen, inden man kom hjem igen, fik hestene forsynede og blev samlede til at gå til bords. Nu var der dækket flere borde både i oppestuen, hvor brudefolkene sad med skolelæreren og alle konerne, i dagligstuen, hvor pigerne sad, og ude på loen til mandfolkene. Skolelæreren fik så fat i en salmebog, og der blev sunget en bordsalme. Derefter tog man fat på første ret, som var en gentagelse af frokosten. Under denne blev der båret en stabel fladkager ind, hvoraf der blev lagt en for hver fire personer, som så skar den i fire stykker og tog hver sit. Derefter kom en kurv med samme slags kage, som var skåret i ottendedele (brændevinsstykker). Af dem blev der også uddelt et stykke til hver, ligeledes af en kurv med vaffler. Børnene fik blot hver et brændevinsstykke og en vaffel. Disse ting tog hver især hjem med sig. I begyndelsen af suppegildernes tid fik hver også et stykke kold blodpølse; men det faldt bort, da man begyndte at købe kød til gilderne.

Næste ret var klipfisk med kogt sennep og kartofler, derefter kom risengrøden. Under hele måltidet spillede musikken snart i den ene stue, snart i den anden og snart på loen. Og hvor de var, vandrede to tallerkener omkring på bordene, den ene bad om drikkepenge til musikanterne, den anden om lidt til de fattige. Efter endt måltid blev også sunget en salme, derefter kom mand og kone ind, takkede gæsterne for, at de var kommet til gildet, og gav hånden til hver især med et: Tak! som gæsterne gentog. Så rejste man sig og gav hverandre hånden med: Velbekomme! så vidt man kunne overkomme. Nu gik man ud i haven eller omkring, dels for at rette benene efter den lange stillesidden, dels for at der kunne blive plads til at rømme oppestuen og loen. Imens fik spille-mændene mad i dagligstuen.

Endelig kom da den tid, da dansen skulle begynde, og nu strømmede alle til oppestuen, selv kokkekoner og opvaskerkoner forlod deres plads og stillede sig uden for

vinduerne for at se bruden danse. Den første menuet dansede hun alene med sin fader, og når den var endt, førte han hende hen til brudgommen og bad, om han nu ville »tage hans hånd løs«, både her og i det hele. Så dansede brudeparret den næste menuet alene. Derefter dansede »brudekredsen« med, det var de nærmest beslægtede unge af begge familier, som i forvejen havde fået at vide, hvem de skulle danse med. Imidlertid var kaffen færdig; men nu havde man kun dagligstuen til rådighed til sådan noget, og kaffen blev derfor drukket efterhånden, som man kunne komme til. Musikken delte sig nu, så halvparten gik på loen fulgt af de unge, de gamle dansede i stuen, og alt imellem blev der budt øl og brændevin om. Dansen gik med liv og udholdenhed til den lyse morgen, vals og skotsk skiftede med menuet, sorte-lam og fangestykket. Ja, når der rigtig kom liv i kludene blev det til syvspring og nikongedans, tremandsril og halvfemtetur. Ud på aftenen dækkedes bord til nadder, og længere hen på natten var der kaffe igen; men begge dele gik man til og fra, som der kunne blive plads. Efter midnat kom det, som spillemændene længtes efter, der skulle »lægges på brikken«. Et af husets mandfolk kom ind med en underkop i hånden, nogle skillinger i den og en lommeklud over, for at pengene ikke skulle spildes, når han raslede med dem. Ham fulgte en med en flaske og to glas og en anden med ølkruset. Den første rasler med pengene og råber: »Skal vi så drikke »rundt af?« Og alle mandfolkene springer op og stiller sig i kreds omkring de tre, musikanterne griber til klarinetterne. Så skænkes snaps til to af dem i kredsen, men de skal synge drikkevers, før de får den. Somme synger en hel vise, andre kun et vers, selv de, som kan dårlig, synger dog lidt, om ikke andet så: »Denne snaps er skænket så fin, den tar Jokum Hansen til sin«, eller: »Om verden var af guld og ædelstene, jeg gav den hen for dig, Malene«. Derpå drikker de snaps og øl, tager penge op og lægger på brikken, og under en lystig fanfare griber hele kredsen hinanden om skuldrene og svinger rundt i vold-

som fart. Så går brikke og snaps til de næste to. Når alle mandfolkene har lagt, kommer turen til koner og piger, som ligeledes stiller sig i kreds, synger, drikker, lægger på brikken og svinger rundt; dog havdes altid en flaske mjød eller vin til dem, selv før det blev brugt at have vin på bordet til middag. Til slutning fik spillemændene vers og snaps og — indholdet af brikken. De lønnedes i det hele taget af gæsternes drikkepenge, og de kunne ved et skikkeligt stort bryllup få en 30—40 daler til deling. Mens alt dette stod på, var bruden inde og fik huen på. Som brud bar hun sidste gang »borden« af sølvblonder og røde silkebånd, herefter fik hun til brug ved festlige lejligheder en sort fløjls hue, hvis brede, sorte pandeknipling gik ned til kanten af det hvide lin, altså til øjenbrynene. Når hun så kom ud igen, blev hun danset af lavet, og det skete ved, at pigerne dansede en dans eller to med hinanden, og hun skulle være med til den dans, men ingen mandfolk måtte være med. Tid efter anden begyndte nu de længst borte fra at tage hjem, og et par af spillemændene stillede sig ude i gården og blæste, — så kunne der endda vanke en drikkeskilling af de bortkørende. Men de, som holdt ud til dags, fik frokost, før de tog hjem.

Anden dags gildet om søndagen var ikke i noget væsentligt forskelligt fra første dags. Ja, somme tider var det plukfisk om middagen, og bruden dansede ikke med sin fader, men med sin mand, og brudekredsen dansede med straks. Det var heller ikke alle, der kom til frokost og med i kirke, så vogntoget var ikke så stort; første dag kunne der være en 20—30 vogne, som brylluppet var stort til, og det tog sig godt ud, når sådan en række kom kørende i rask trav op mod kirkebyen under klokkernes kimen.

Efter brylluppet begyndte hverdagene i det nye hjem. Der var meget for den unge kone at varetage. Derfor gav mangan en moder sin datter et godt råd med ind i ægte-skabets havn. Således sagde én til sin datter: »Når du nu

får dit eget hjem, så må du huske at blæde kålen, spente stykke til stok og spinde næselang tråd!» Det lovede dat-teren, og det første hun gjorde i sit nye hjem var, at gå ud i haven og brække alle bladene af grønkålen. Derefter bandt hun et stykke sul til hver af de nøgne kålstokke og gik så ind og satte sig til rokken. Men hver gang hun havde spundet et ganske lille stykke, målte hun på sin næse og ruskede tråden af i småstumper.

Sådan havde moderen jo ikke ment. »Blæde kålen« ville sige kun at tage de blade, man på den tid havde brug for og lade det øvrige blive stående og vokse videre. »Spente stykke til stok« var at spare på sulet, så det kunne holde ud så længe kålen voksede. »Spinde næselang tråd« var at sætte sig til rokken så snart der var en lejlighed, selv om den var så kort, at der kun kunne spindes ganske lidt, — altså bruge hvert øjeblik til nytte.

Fødsel og dåb

Når der var gået en tid efter brylluppet, følte i almindelighed den unge hustru sig ikke ene længer, hun var selvanden, skulle være moder. En sådan frugtsommelig kvinde skulle være meget forsigtig af hensyn til det livs frugt, hun bar under sit hjerte. Hun måtte således aldrig se sår eller lignende dårlighed, da det ellers ikke kunne blive lægt, før hun var blevet forløst. Havde hun selv nogen sådan skade, kunne det ikke nytte, hun søgte

råd derfor, da det heller ikke kunne læges før tiden var omme. — Overfor forheksede mænd, de såkaldte *varulve*, skulle kvinder, der ventede sig, være særlig forsigtige. Et lærerigt sagn om denne mærkelige overtro er overleveret fra *Stavreby*, hvor der boede et ægtepar, men manden var varulv, det var godt at se, for hans øjenbryn var sammenvoksede over næsen. Så skete det en gang, mens konen var frugtsommelig, at hun skulle med til *Nykøbing*, og da de kom til *Lindeskoven*, skulle manden der inden for et øjeblik. Aldrig så såre havde han bundet hestene og var gået indenfor i skoven, før der kom et fælt laddent dyr og ville kravle op i vognen til konen. Hun løser straks sit gode ny hvergarnsforklæde og slår løs på dyret, og til sidst måtte det også gå med uforrettet sag, men først efter at hun næsten havde slidt sit stærke forklæde op på det. Lidt efter kommer jo manden, og meget rigtig sidder der nogle trevler af forklædet mellem hans tænder, men konen turde jo ikke sige, at han var en varulv, for havde han så svaret og sagt: »Det kan du være, til jeg bliver det«, så havde han ganske vist været frelst, men så var hun jo kommen i samme ulykke. Siden vogtede hun sig vel for at køre ud med ham, så længe hun var i de omstændigheder, og da barnet var født, vogtede hun det så godt, hun kunne, med stål, og hvad hun ellers vidste, og hun var ikke »inden kirke« længer end højst nødvendigt. Hver nat i den tid var manden ude en lille tur, og så tudede det uden for, så det var rædsomt. Sidste nat, før barnet skulle i kirke, var det dog allerværst, og moderen var i en dødsens angst hele natten; det tudede snart udenfor vinduerne, snart omme ved døren, og der blev kradset og revet i den. Da konen kom ud om morgenen, så hun, at der var kradset et stort hul i udengulvsdøren. De havde ikke mere end det samme barn.

I det hele taget var det slemt, når en kvinde med barn i komme blev forskrækket for et eller andet. Det, moderen blev bange for, ville afsætte sig som *modermærke* på barnet.

Således blev et pigebarn skeløjet, fordi hendes moder ved høstarbejdet stak sit øje på et strå; en anden fik en rød flamme over det ene øje og tindingen, fordi hendes moder ved at tage hul på en flaske ribssaft, som var blevet sur, fik et sprøjt op i ansigtet. Sådan noget er jo meget ubehageligt, når det træffer på så iøjnefaldende steder, men det kan også hensættes på et andet sted af kroppen, når moderen var snarrådig nok. I Væggerløse var der en mand, hvis næse ikke alene var stærkt ophovnet, men der var en hel del store knopper og udvækster rundt om den. Det var slemt for ham, og han holdt sig også mest inden døre, at folk ikke skulle få ham ret meget at se. En dag skete det dog, at en fornem dame, som kørte forbi, fik ham at se, og blev hæftig forskrækket. Hun var nu netop frugtsommelig, og tænkte straks derpå, greb sig med et fast tag ned i den højre læg, og meget rigtig, da barnet blev født, havde det sådan en klynge udvækster på sin højre læg.

Der kunne tages *varsel* af skadens tilstedeværelse på *Bøtø*; thi det var ikke til gavn for pigerne der. Nu har det dog ikke noget på sig, meddeler Karen Toxværd, »for nu er der ikke så lidt plantning derovre, og nu kommer der skader der som andre steder; men forhen var der kun enkelte frugtræer ved gårdene i byen, og på hele den øvrige ø kun en stor tjørnebusk og en lille, de hed Store-skov og Lilleskov og hedder for den sags skyld sådan endnu [1887]. Kom der i de tider en skade derover og byggede rede, skulle det ikke let slå fejl, at en af øens piger blev frugtsommelig«. Blev et barn så født i østenvind, kom det som voksen til at snakke meget højt. — Var barnets forældre søskendebørn, blev barnet idiot, så her måtte man også være betænksom. Ligeså hvis man ville tale til et barn i vuggen, så måtte man ikke stå ved hovedenden af denne; thi så blev barnet skeløjet.

☆

Når kvinden var frugtsommelig, kunne hun blive utilpas, det kaldtes *at pippe*. Men når så timen var kommet,

og barselkonen havde »gjort det af« (fået barnet), blev der straks skikket bud til alle lavets koner om at komme til *konegilde* samme aften, hvis det kunne nås. Fødtet barnet om eftermiddagen eller aftenen, kunne der jo ikke komme bud omkring, så de kunne blive samlede før næste aften. De mødte alle sammen og blev trakterede med æggekage og »ølsuwn« (æggesøbe med tærninger af hvedekage kogt i); heraf blev de så lystige, at det tit ikke var rådeligt for et enkelt mandfolk at møde flokken, når de gik hjem, for de kunne somme tider få i sinde at trække bukserne af ham.

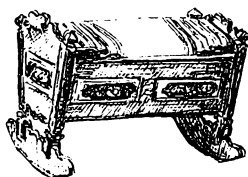

Det første gilde, en mand gjorde i sin tid, var i reglen *kirkegangsgilde*, altså var det også første gang han »bad til gilde«. Om han gik og øvede sig noget for sig selv, var det dog ikke altid nemt at slippe pænt fra en så lang enetale som: »Jeg skal hilse fra min kone og vor lille dreng (pige), om I vil komme hen hos os søndag morgen og få frokost, følge med til kirke og hjem igen og få mad og forslå tiden på bedste måde, om Ane og Jens vil stå fadder, og om du (konen) vil hjælpe til at lave til gilde (eller følge min kone til kirke), og om I vil tage et sulefad med«.

Hvert sted måtte han jo huske sig godt om, hvem der skulle bedes til fadder eller kokkekone. Desuden blev der aldrig budt ham sæde, før han havde røgtet sit ærinde stående med hatten i hånden, mens alle i stuen så på ham, så det var ikke underligt, om han uvilkårligt krammede hatten noget. At bede til kirkegangsgilde blev da også almindelig kaldt »at dreje med hatten«, mens et bryllup blot kaldtes »gilde«, så når f. eks. en ung pige blev drillet med kæresteri, sagde man: »Nu skal din fader vel snart gøre gilde?«, hvorimod det om den mand, i hvis hus der var småfolk i vente, hed: »Han skal nok dreje med hatten i år!«

Gudmoderen fik bud nogen tid i forvejen, for at hun kunne få gudmoderstadsen færdig i betimelig tid. Hun gav

barnet en hel klædning fra inderst til yderst, men så fik hun også ved kageuddelingen en hel kage, mens de andre fik en fjerdedel. Gudmoderskagen var desuden meget mere end den øvrige kage krydret med sukker og kanel, smør og æg og andre gode sager, og desuden pyntet med navnetræk og anden stads. Gudmoderen måtte huske at gå således ind ad kirkedøren, at barnet havde benene fremad og ikke hovedet, og hvis det gav sig til at græde under dåbshandlingen, måtte hun ikke ryste det for at bringe det til at tie, da det i så fald ville komme til at ryste, når det blev ældre. Om det græd under sangen i kirken, var ingen skade, så fik det en god sangstemme. Barnets fader var ikke med i kirke, men når vogntoget kom strygende ind i gården, kom han ud og tog imod barnet, som gudmoderen overgav ham med de ord: »Her giver jeg dig en kristen for den hedning, du gav mig«. (Han havde båret barnet ud og givet hende, efter at hun var steget til vogns). Der var i reglen 2—3 faddere af hver slags, mænd, karle, koner og piger. Var det en dreng, der blev døbt, gik mandfolkene først til offers. Var det en pige, gik kvindfolkene først. Selve gildet var ikke i noget væsentligt forskelligt fra et bryllupsgilde, beværtningen var den samme og fornøjelserne ligeså; ja i stedet for brudeparrets enedans var det ved kirkegangsgilderne gudmoderen, som dansede den første dans alene med barnet i sit forklæde, hun skulle lære det at danse. Det siges også tit, at barnet kommer til at ligne sin gudmoder mere end sine forældre. På dåbsdagen måtte man vogte sig vel for at spille kort, ellers blev barnet en spillefugl. — Til andendagsgildet om mandagen blev der tit ikke bedt så vidt ud, da kom man heller ikke førend til middag.

Kirkegangskone. Når en gildesmand er ude at bede til kirkegangsgilde, bør han altid opholde sig noget hvert sted. Hvis han går alt for hurtig, er han udsat for at komme snart igen i samme ærinde. Ligeledes plejede kirkegangskonen, når hun gik til offers, at gå så langsomt som muligt, for at hun ikke skulle komme for snart igen.

Navnegivning

Ved dåben var *navnegivningen* en vigtig begivenhed. Karen Toxværd vidste ikke, om der var nogen bestemt orden for opnævnelser. Mandens og konens forældre blev dog først opnævnte, især om nogen af dem var døde, derefter af den øvrige slægt de nærmeste eller mest anseelige. De fleste ville gerne nævnes op, dog var også enkelte, som ikke ønskede det, fordi de mente, at så døde enten de eller barnet.

Der var i 1880'erne på Sydfalster endnu mange gamle navne i brug. I klammer anføres, hvorledes de udtaltes:

Bane (Båne), Tyge (Tøje), Tønnes, Didrik (Dierk), Bertel (Bærdel), Adrian (Arien), Jan, Kornelius (Kanejls), Mathias (Matis), Andreas (Andræjs), Ejler, Gert (Jert), Erik (Eerk), Borker, Svend (Svej), Simon (Sømmen), Karsten (Kasten), Hemming, Povl, Jeppe, Mikkel, Klavs, Søren (Særen), Pitter, Peter (Pæder), Peder (Pæjer), Markvard (Mårker), Fro, Marken (Mårken), Cecilie (Sille), Ingeborg (Ieborre), Inger (Ier), Engel, Agate (Ajt), Abelone (Abbelunne), Ellen (Ælne), Gjertrud (Jertre), Valborg (Voldborg), Lusie (Losi), Pernille (Panille), Sidsel (Sisle).

Almindelige navne, som udtales anderledes end de skrives, er: Bodil (Boel), Berte (Bærde), Kirsten (Kistne), Karen (Karne), Maren (Marne).

Desuden havde man en række navne, der ikke længere brugtes som fornavne, men som *slægtsnavne*, nogle af dem endte med et »sen«, andre brugtes uden nogen tilføjelse. Således: Bo (Bosen), Ib (Ibsen), Folmer (Falmer),

Allert, Tue, Jesse, Lasse, Mogens (Månsen), Børre (Børsen), Stig (Stigge, Stigel), Jon (Jonsen), Lander. Af slægtsnavne var endvidere flere rækker, dels stammende fra flere håndværk, dels fra steder, dyr, fugle, krig og en række, som ikke er lette at anbringe:

Skomager, Skinder, Suder, Skrædder, Bødker, Væver (Vöjer), Tærsker, Smed, Krøjer, Kromand, Kimer, Hare, Buk, Drage, Krag, Trane, Stær, Høg, Ravn, Lolle, Lollike, Fynbo, Jyde, Mønbo, Tysk, Rysse, Skov, Søgård, Pæregård, Ellehave, Krog, Støjl, Bolt, Nagl, Kobbernagl, Krighår, Kjæmpe, Kåre, Korde, Slot, Rode, Rytter, Hovdrenge, Pilt, Sværke, Rose, Alling, Grigge, Fris, Klover, Pille, Rine, Koble, Mys, Viskum, Rask, Krøl, Keling, Stange, Slagter, Kok.

Alle disse navne brugtes egentlig mest som stednavne, gårdnavne, og de fulgte ikke de sønner, som fæstede bo udenfor fædre hjemmet. Hvis f. eks. Kåres Karsten og Grigges Inger blev gift og fik Kåres gård, kom de til at hedde Kasten Kåre og Ier Kåre; fik de Grigges gård, blev deres navne Kasten Grigge og Ier Grigge. Før folk blev gifte, fik de ikke tilnavnet bagefter, men foran fornavnet³².

Legemet og dets sygdomme

Er de to forreste tænder i overmundens brede, bliver vedkommende rig; er der åbning imellem dem, skal han vidt ud i verden og søge sit brød. Drømmer man, at man taber en tand, dør en af ens venner.

Er der vidt mellem de to linjer inde i hånden, som går på tværs, får man »et bredt madbord« (bliver rig). — Så mange småstreger, der er på kanten af højre hånd lige foran knoen af lillefingeren, når man lukker hånden, så mange børn skal man have.

Drikker man kaffe stående, får man store knæ.

Hvor tre mands markskel støder sammen, skal man kunne slippe sin feber, hvis man kan krybe over alle de sammenstødende gærder (risgærder er der jo altid her) uden at berøre jorden.

Hvis man spiser sildesjælen, får man feber.

Der var en gammel mand i *Idestrup* sogn, som mange folk kom til, for at han skulle skille dem af med deres feber, og det gjorde han også. Når han kom op om morgenen, gik han stiltiende gennem stuerne ud til en sejpil, som stod ved havegærdet. Lidt efter kom han ligeledes tiende tilbage og gik ind i sit eget værelse, og når han kom ud derfra igen, talte han ligesom ellers. Hvad han gjorde eller sagde imod feberen, ville han aldrig fortælle, da han mente, at hans evner i den retning så gik over på den, han fortalte det til, men når hans husfæller kom ud til sejpilen, fandt de så mange *knuder* slåede på de tynde smidige kviste.

Man kan også skrive for feberen. Så skal man skrive på en seddel: *Rabi Kama*, for det er feberens gejst, og den seddel skal bæres på brystet. Man kan også få noget hos farveren, som kaldes »smak«. Det skal også bæres på brystet som middel mod feber.

Feber kunne man også undgå at få i det indeværende år, når man spiste fastemad, der indtoges langfredag; maden bestod da af tørre ærter til forret, hvori der ikke måtte være kogt sul. Som eftermad spistes påskeæg.

Første gang man ser en svale om foråret, skal man tage og skrive udenom, hvor man står; der finder man et lille kul, som derfor kaldes *svalekul*. Når man spiser det på smørrebrød, får man ikke feberen det år³³.

Sommergække og gåseurter skal man spise for feberen, først en, så to, så tre hver gang.

Når børn har *ondt i maven*, får de undertiden det råd, at de skal lægge sig tværs over en vognstang og sige tre gange i træk uden at hente efter vejret: »So, so! jeg har ondt i min mave!« Det skal nok hjælpe³⁴.

Den, som gik med en kurv eller et sold over hovedet med hulningen ned ad, blev fuld af lus!

Når næsen klør, spørger vi nyt eller får næsvise fremmede.

Er man plaget med vorter på hænder eller ansigt, bør man stjæle et stykke flæsk, gnide vorterne dermed og derefter stiltiende grave flæsket ned under en ledstolpe. — Har man fået en senespræng (∴ seneforrækkelse) i en hånd, kan det hjælpe, når man om morgenen på fastende hjerte stiltiende griber tre gange mod vinden med den dårlige hånd. — En stærk hovedpine kan undertiden være kommen af, at »issen er sunken«, den skal så »trækkes op«, og det sker ved, at man måler fra det øverste af panden den lange fingers længde ind over håret og der tager fat om en lille tot hår, som man giver et lille hurtigt ryk op ad. Så »letter« hovedpinen. — Næseblod, som ikke vil høre op på anden måde, kan stilles ved, at tre af bloddråberne opsamles på en træsplint, som derefter stiltiende slås ind på en stige.

Den, som har hikke, skal drikke tre gange af kruset og mellem hver gang kigge ned under kruset. Det skal også kunne hjælpe at blive gjort rigtig vred. — Ringorme kan man overføre på andre ved at sætte et fingerbøl eller en syring med hulningen ned over det syge sted og dreje en halv omgang, og derpå sætte fingerbøllet på den andens hånd eller ansigt samt dreje den halve omgang tilbage. Så får han ringormen, og selv slipper man. For resten kan man også »sætte den af« på en væg. Some bruger med en knivsæg at tegne et kors på den og derpå stryge korset af på væggen, men dertil hører en bøn eller besværgelse, som kun de indviede kender. — Vil man undgå at få tandpine, bør man altid tørre sine hænder før sit ansigt, når man har vasket sig. — Va-

sker man sig i vand, som der er kogt æg i, får man vorter. Drikker man det vand, får man vorter indvendig.

Den, som lider af blodstyrtning, kan ganske sikkert komme sig, hvis han kan få et uværpet hønnikeæg at spise; altså skal hønniken slagtes, når den er med æg første gang, og ægget udtages og koges til den syge.

Dødsvarsler og begravelse

Man må aldrig lade en kniv ligge med æggen opad, for så kommer en af husets folk til at ligge på ryggen (ligge lig), meddeler Karen Toxværd i »Skattegraveren«. Og videre fortæller hun, at hører man viben skrige, før man ser den, lever man ikke året ud. Slæbte hønen med et langt strå, spurgtes der dødsfald. — Urosfjerene sidder under hønsenes vinger, de er lange som vingefjerene, men hører ikke selv vingerne til. På disse fjer kan man hverken sove eller dø, så de må ikke stoppes i sengetøjet. — Per Bødker fra *Stovby* sagde, at det skulle aldrig slå fejl, når der sidder en krage og »gulper« i nærheden af et hus, så vil det ikke vare mange dage, inden der kommer en død ud af det hus, enten et menneske eller også et stykke kreatur. Hver gang der var død en af de gamle fattiglemmer, havde der i forvejen siddet en krage og gulpet i frugttræerne; hun »gol« ikke just, men sad sådan og småguldpede (når nogen klynker og klager til enhver tid og aldrig kan få det tilpas eller godt nok, siger man: »ha gulper å gååler al tid«). — Drømmer man, at en tand falder ud af ens mund, dør nogen af ens familie eller gode venner. Gør det meget ondt, bliver det en nær slægtning (f. eks. ægtefælle).

Da Karen Toxværd gik i skole, blev en af *Marrebæksdrengene* syg og lå en otte dages tid. Så begyndte han at komme sig igen, og vi ventede, at han snart ville komme i skole påny. En af de dage gik en af de andre drenge nede i skoven, og da han tilfældigvis så sig tilbage, så

han den syge dreng på skovvejen et stykke bag sig. »Nå, nu er Jens nok kommet op«, tænkte han, »så vil jeg bie ham efter og snakke med ham«. Og han blev stående, men så blev Jens også stående. Så gik han naturligtvis og mente, at Jens brød sig ikke om at følges med ham; men Jens gik også, og da han blev stående igen, blev Jens også stående. Nu blev drengen bange og løb, men den anden løb også, og holdt sig stadig i samme afstand, til de nærmede sig gården, så blev Jens borte med et. Det var jo et varsel, for han havde ikke været ude af stuen, og et par dage efter døde han.

Når to er så syge, at man ikke véd, hvilken af dem, der først skal dø, siger man, at de trækkes om klinkebåndet.

Døde et medlem af familien var det første, man havde at gøre, at gå ud og rokke bierne løse, ellers tog den døde biheldet med sig. Dernæst sendte man bud til lavets nærmestboende koner, om de ville komme og »klæde« den døde. Liget blev vasket og iført en fin hørlærredsskjorte, som var så lang, at den kunne svøbes omkring fødderne, hvor den blev fæstnet med et par sting. Nogle brugte i al stilhed at lade nålen blive siddende, andre bandt en lille tråd omkring begge de store tæer; begge dele skulle hindre vedkommende i at gå igen. Over ansigtet blev der lagt et stort hvidt kranzlærredstørklæde og under hagen en salmebog. De fleste bosiddende folk havde deres »jordtøj« liggende rede i mange år, nogle havde endog en ligkiste stående i årevis, men den blev ikke sværtet, før der blev brug for den. Det var gammel skik, at der skulle en *brøds kalk* i ligvognshalmen, og halmen skulle læsses af ved kirkegården; det skulle altsammen tjene til at hindre den døde i at gå igen.

Til begravelsen blev de unge karle bedt til at grave og ringe, og til det arbejde blev der sendt mad fra gildetstedet op på kirkegården til dem. Følget fyldte graven og gjorde den i stand, når præsten havde kastet jord på.

Til begravelsen blev hele lavet indbudt; den nærmeste mandlige slægtning gik ved siden af ligvognen og kørte hestene så langsomt som muligt, det øvrige følge fulgte til vogns, og fra de sydlige byer i sognet kørtes der til *Ligbro*. Der blev kisten læsset af, ligvognen vendte en hel omgang omkring og fulgte tom bagefter tillige med de øvrige vogne; thi følget stod også af, og liget blev båret og fulgt til fods det øvrige stykke vej under klokkernes ringen³⁵.

Før det blev skik, at liget kom ind i kirken og der blev holdt tale over det der, blev det båret en omgang omkring kirken. Det skulle hindre den døde i at finde vej hjem for der at spøge. Når graven var fyldt og højnet, kastedes på en gang alle de skovle og spader, som var brugt dertil, korsvis over graven. Det skete stiltiende og hastigt som på kommando, og straks efter blev de taget op igen³⁶ og kransene lagt på. Så kørte man hjem alt hvad remmer og tøj kunne holde, og så holdtes der gilde i to dage. Dette gilde var som andre familiegilder med hensyn til levemåde og »førsel« (sulfade, smør og fløde); men der blev ikke danset og heller ikke spillet kort. Man måtte slå sig igennem med samtaler, spadsereture i have og mark og måltiderne.

Jul i Væggerløse sogn

Alle glæder sig til julen og det med grund, for da har man både tid og lov til at more sig, ja:

Julen drives med plasér,
vi får nok at æde;
når det frys' og lystig sner,
køre vi i slæde
hen at gæste vores ven
og ser brudesengen pæn;
og den rare hætte,
Jesper gav sin Mette,

som der står i visen. Men først skal der laves til jul: brygges, vaskes, koges sul, rømmes op i hver en vrå og bagges kager i svære måder. Så lige i de sidste dage, lillejuleaftens- og juleaftensdag, kommer de fattige koner eller børn fra Nykøbing og en vid omkreds med deres kurv på armen, ønsker »glædelig fest« og beder om et stykke mad. Ja, det er jo nu ikke længere tilladt, og nu (o. 1885) kommer der kun ganske få, men forhen kom der mange, og de fik hver et stykke flæsk, et stykke sigtebrød og et stykke kage. Sidst i julen kom de igen, og så fik de levninger.

Mandfolkene pudsede også op til julen. Lillejuleaften blev gården rensset, og juleaften blev der gjort rent og fejret overalt i »ståål og våådel« (hestestald og kostald). Det »søsleri« var de i reglen færdige med henad kl. 2 om eftermiddagen i alt fald altid før klokkerne ringede helligaften, og så gik de hen at »hæde dem«; alle sammen var de i helligdagstøjet, når de kom ind at få »jyleåw-densnåadre«. Det var i reglen grofenbrød og risengrød, man fik. Men før man begyndte at spise, blev der tændt to lige store lys på en gang, et for manden og et for konen, de skulle blive stående på bordet og brænde hele aftenen. Den, hvis lys først brændte ned, vidste man skulle dø først. I den rigtige gamle tid var det sagtens skik at læse en bordbøn før måltidet, men i den tid Karen Toxværd véd af at sige, da kom salmebøgerne først frem, når

der var rømmet af bord. Så blev der først sunget et par salmer, læst en julebetragtning op af en andagtsbog og atter sunget salmer, og derefter gav manden og konen hinanden hånden med »tak« og derefter alle de andre lige sådan. Nu gik det en lille stund, hvor hver passede sit: Mandfolkene så til hestene og fik pibetøjet i stand, og kvindfolkene rømmede op i køkkenet. Katten skulle naturligvis også have part i den gode mad; der blev i dens fad lagt en skefuld risengrød for hvert menneske i huset, og den, hvis skefuld, katten først tog, skulle dø først.

Når så husets fok igen samledes i stuen, kom kortene frem og et stort fad fuldt af æbler, som man spillede om, og sådan gik aftenen til henimod sengetid. Så kom »kvelsnåådrii (det var i almindelighed varme »nujer«, nonner), og derefter fik kreaturerne en særlig »åforeni« i aftenens anledning.

Før man gik til sengs, lagde man mærke til, hvorledes vejret var; blæste det dygtigt, lovede det et godt frugtår; hvis ikke, kunne man hjælpe herpå ved at ryste frugttræerne ivrigt, eller piske dem samt binde et halmbånd om hvert. Så fik man megen frugt. Halmbåndet kunne også skærme dem mod heksekunster. Juleaften var det tidligere skik, når folkene var gået til sengs, at feje gulvet omhyggeligt under den øverste bordende. Næste morgen lå der så nogle korn af hver slags, og når man talte dem, fik man at vide, hvor mange fold man det år, der var i komme, kunne vente sig af hver slags korn.

Julemorgen hilste man hinanden med: God morgen, glædelig jyl! (Husfæller hilser kun hinanden de højtids morgener). Den fulde julehilsen, når man kom ind på et fremmed sted, var ellers: »Glædeli jyl å ed gåt nytåe! Hælsen å sujhed!« Her på egnen sysledes julemorgen som alle andre.

Der blev til juleaften »kastet es« om, hvem der skulle koge kaffe, malke, muge o. s. v., og det kunne ofte træffe noget bagvendt, så konen kom til at vande heste, karlen til at malke, drengen skumme mælk o. s. v.; så der kunne

blive anledning til nogen morskab heraf. Til frokost fik man »sennepesul« og varmt øl med æg og sukker i stedet for det daglige sild og øllebrød, og til middag øllegrød af den levnede risengrød og grofenbraden opvarmet. Med sådan nem middagsmad kunne kvindfolkene også nå at komme i kirke, som de havde lyst. Om eftermiddagen tog de gamle i by eller havde fremmede, og således var det hele julen igennem. For de unges vedkommende begyndte fornøjelsen egentlig først anden juledagsaften, da tog de fat i legestuerne (se næste kapitel), der holdtes først det ene sted, så det andet.

Nytårsaften fik man klipfisk og kogt sennep og naturligvis risengrød. Hvis det var stjerneklart denne aften, ville der blive et godt ærteår. Nytårsmorgen fik de unge tidlig syslet; for karlene skulle skyde nytår ind, og pigerne skulle være rede til at fange dem, trække dem ind og beværte dem. Hver karl skulle skyde for sin gås, og hun burde også særlig se sin gase til gode med æbler og nødder.

Omkring 1880 så en ung mand i nærheden af Karen Toxværds hjem sin moder, der var død for godt en halv snes år siden. Det var en nytårsaften, han var alene inde i stuen, mens hans kone var ude i køkkenet for at gøre nytårsnadveren i stand, så viste hans moder sig for ham og desuden hans ældste broder, der døde som barn. Manden gav et højt skrig fra sig, så konen kom løbende ind, men da lå han på gulvet og var dånet. Han troede fuldt og fast, at det var et varsel, så han skulle dø inden næste nytår — »men han lever da lige godt endnu«.

Hellig tre kongers aften holdtes også hellig med fisk og grød, og så havde man tre lys på bordet. Hvis det blæser Hellig tre kongers aften, bliver kongerne urolige, d. v. s. så får vi ufred. Den nat kunne pigerne få deres tilkommende mand at se, hvis de bar sig rigtig ad, når de gik i seng. De skulle nemlig »rygge« sig i seng, mens de sagde:

„I hellige Konger, I Konger tre!
 lad mig i drømme se,
 hvis dug jeg skal brede,
 hvis seng jeg skal rede,
 hvis viv jeg skal være
 med ære!“

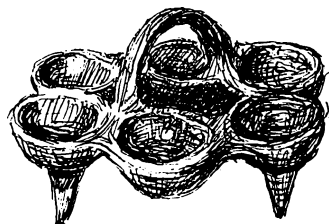
Så fik de ham nok at se i drømme. Der var dem, som sagde, at man også kunne få hans formueomstændigheder at vide, når man på et bord ved sengen satte et glas med vin, et med mælk og et med vand. Var der så om morgenen drukket af vandet, skulle han være fattig. Var der drukket af vinen, blev han rig, og var der drukket af mælken, var han jævnt velhavende. Men det »sælger jeg for, hvad jeg har købt det for«. Det var da ikke i alle huse, man havde vin at byde sine drømmegæster.

Når man ser *nytårsnyet* første gang, lægger man mærke til, hvad man har i hænderne; for det skal man ikke komme til at fattes i dette år, enten det nu er brød, penge, en bog, eller hvad det nu er. Mange bruger også, når de ser nytårsnyet, at tage en salmebog og gå ud og »kaste salmer op«. Falder bogen op ved bryllupssalmerne, bliver der bryllup inden næste nytårsny, træffer det ved begravelsessalmerne, skal man dø inden året er omme, og så fremdeles.

Endnu er at nævne *helligtrekongersdrengene*. Det var tre drenge fra Nykøbing, udpyntede med papirshatte og megen stads på klæderne; en med sabel og en med noget, som nok skulle forestille julestjernen, den ene desuden sværtet som en morian. De kom ind hvert sted og begyndte (uden at hilse) at synge en vise, mens de gik rundt i en kreds på gulvet med dragen sabel. Så fik de et par skilling og gik igen. Hvad visen gik ud på, kunne Karen Toxværd aldrig blive klog på, for hun var så lille dengang. Det eneste, hun forstod, var den linje: »Jeg er kongen af Morians land«. »Det var den sorte, kunne jeg tænke«, og ham var Karen også gruelig bange for.

Knuds aften, 7/1, blev julen »pisket ud«, og så var der længe til fastelavn, men derimellem holdt så pigerne et gilde, som de betalte, og hvor de så også havde ret til at byde op til dans.

Julestuer og julestuelege

Mange steder i Østdanmark har man ned til mod vor tid bevaret gamle dages morskab og lege i julestuerne. Det har derfor været muligt gennem det 19. årh.s bondeoverlevering fra Lolland-Falster, Sjælland og Fyn at fremskaffe i hvert fald enkelte karakteristiske og indgående skildringer af julestueskikke, ja, disse beskrivelser virker næsten mere gammeldags og fremmedartet end hele det 17.—18. århundredes julestue-kildemateriale tilsammen, hvad man kan se af *H. Grüner-Nielsens* udførlige arbejde herom i tidsskriftet *Sprog og Kultur* 1933, 1—64. Prisen blandt de mange optegnelser om de gamle julestuelege bærer Karen Toxværd's sydfalsterske fremstilling af denne egns juleforlystelser.

Nogen tid før jul samledes karlene på gildestedet og tingede gilde til den eller de aftener, de kunne blive enige om, men alle de øvrige aftener fra anden juledag til Knuds dag gik hele ungdommen »tæ læjs« først det ene sted, så det andet, hele byen rundt. Nu står det nok i visen, at

»Kællingen lo' po Slawbænk å sow,
hon høre de tuude tæ jile«,

men her har ingen brugt at tude til gilde uden til husmandsgildet på fastelavns mandag: de unge havde en »jilesrabbe«. Den bestod af et horn med mundstykke af læder, som gik ud i to spidser. Den havde karlenes oldermand, og den »rabbede« han med, når de skulle samles til gildet. De aftener, som ikke var gildesaftener, blev der råbt på gaden: »Tæ læjs! tæ læjs! tæ Røssens« (eller Sudrens eller Kåres, eller hvor det nu var). Og når det lød, fik de unge syslet til i en fart, blev også snart færdige med aftenmaden, og så gik kommersen. Mange af de lege, som i gammel tid brugtes i legestuerne, var ligesom hele komedier, hvor hver af deltagerne kunne gøre lidt eller meget ud af sin rolle, som hver især havde evner til. Man havde jo også pantelege som »stjæle hø i præstens lade«, »dele præstens tyr«, »dele præstens klæder«, »hvad købte du for de penge, fruend sendte dig?« og lignende, som ikke er helt af brug endnu, men sådanne som »Skovkællingerne«, »Barbererne«, »Plowi« havde ingen af ungdommen o. 1885 set. Når det nu sådan en aften hed: I aften skal vi have »Skovkællingerne« ind, så blev rollerne straks fordelte. En skulle være skovejer, en skovfoged, et par skovkællinger, en dommer, sagfører og resten træer. Træerne blev så opstillede i klynge på gulvet og skulle forestille en skov, og skovkællingerne gik så til skovfogeden og bad om lov til at sanke brænde i skoven. Det fik de lov til, men måtte naturligvis ingen skade gøre. »Nej, på det lav, det skulle de nok lade være«. Nu gik de ind mellem klyngen og lod, som de sankede på gulvet, men alt imens tog de et træ og trak ud til en side. Skovfogeden trak også træ efter træ ud af klyngen i smug, og skovejeren skovede også, så til sidst var der slet ikke mere af skoven, og derpå blev der proces om, hvem der havde lagt skoven øde. Ejeren sagde, det var skovfogeden, og denne sagde, det var skovkællingerne; der blev ført vidner og modvidner, men enden blev dog, at kællingerne måtte bære skylden.

Ved »Barbererne« kom først en mand ind, rejseklædt, med stok og taske og indretninger som fra en lang rejse.

Han spørger, om der er nogen her, der ønsker at blive barberet. Efter nogen snakken frem og tilbage er der da en, som skal af med skægget. Barberen får da fat i et stykke papir eller sådan noget, som han maler noget op på og skikker en ud med. Det skal forestille, at han skriver efter sine svende, og de kommer da også springende lidt efter. Den, der skal barberes, bliver sat på en stol midt på gulvet og får et håndklæde bundet midt under hagen, og nu begynder svendene og mesteren med at gnide ham i ansigtet, alt mens de danser omkring ham og synger en lystig tysk vise. Når han er vel indsæbet, tager de hver en »strue« (strygegrån) og giver ham et stryg i ansigtet, hver gang det falder til, at de kommer ham så nær, for sangen og dansen fortsættes uafbrudt, indtil en af dem er så uheldig at skære halsen over på ham. Nu tager det jo en ende med forskrækkelse. Stævningmændene kommer, og der skal føres proces om, hvem der er skyld i mandens død. Det kunne blive så vidtløftigt, det skulle være, men enden blev naturligvis, at det var svendene, som fik skylden.

»Plowi« var ikke en enkelt leg, men en sammenhængende række lege, som langt fra kunne nås på en aften. Den første del af denne leg skulle da forestille, at manden var ude at pløje, nu var han bleven tørstig og ville ind at drikke. Hestene stod i den åbne dør, det var to karle, som der var lagt »halsgul« (halskobbel) og tømme på, og tømmens anden ende havde manden i hånden. Når han nu rakte sig frem for at nå kruset på bordet, strammede han jo tømme, og så troede hestene, de skulle i arbejde igen, de trak altså til og trak ham fra bordet. Sådan kunne de stå og trækkes nogen tid, indtil hestene fik magten og slæbte manden baglæns ud af stuen. Når der nu var pløjet, skulle der sås. Det var nødder og æbler, som blev strøet på gulvet. Derefter skulle der harves. Så fangede de drengene, tog dem ved benene og slæbte om med dem på gulvet. Så skulle der høstes, og det var nok også drengene, de slog omkuld. Drengene gik det i det hele tit ud over ved sådanne lej-

ligheder; de trænger sig jo altid frem og er lette at narre med til, hvad de ikke kender. De skulle da også sanke aks, og det var igen æbler og nødder; men så kom en med en fuld vandkande og brusede dem over: det var et »mul« (en regnbyge), som jog aksesankerne hjem. Efter at høsten var endt, skulle de til at tærskes, og det begyndte med, at karlene lå og sov, og manden kom og råbte ad dem; ja, de svarede »langt henne i syv læs hø«, det var godt at høre, at de ikke var synderlig vågne. Lidt efter kaldte manden igen, og nu måtte de da til det; de begyndte at dunke i gulvet med armene, men lidt efter lidt blev det mattere, indtil de helt faldt i søvn igen. Så blev de vækkede og tarsk videre, til man blev ked af det. Så skulle kornet males; det var fire karle, som løb rundt med et lagen imellem sig. Derefter skulle der bages; de fangede piger og drenge, hvad de kunne få fat på, lagde dem op på bordet og rullede og dunkede dem (slog brød op) og kørte dem derpå ud af døren (satte i ovn). Og nu skulle der »be'es tæ Bøtnes bååsel«. Der kom to piger med en kurv imellem sig, de gik fra den ene til den anden og røgtede deres ærinde: »Jæ ska bee jer tæ Bøtnes bååsel; de æ lång vej å skiden; ve I 'nne komme, ka I blie båårde, å ve I 'nne blie båårde, ka I la vååre å komme (og mere af samme slags), ve I så komme?« Svares der ja på indbydelsen, spørges videre, om de vil ride eller køre eller gå, og når de allesammen er indbudt, kommer to karle med en kæp imellem sig og henter gæsterne. De, som ville ride, sætte sig skrævs over kæppen, og de, som ville køre, sætte sig sidelæns på kæppen, og så bar karlene dem ud, mens de »drytter« dem dygtig for at de skal føle, hvor slem vejen er.

Det var den leg, og det er ikke sagt, at folk nu om stunder ville more sig så meget ved den, som man gjorde i gamle dage, da man var meget mere nøjsom — og opfindsom end nu i sådan morskab. Der brugtes også nogle smålege imellem, som »Bo Marikken« og »Drage Handsker«; Knuds aften, når man drev julen ud, legedes gerne: »Bøøde sægge, bæære heem!« Når man drog handsker,

lagde man hænderne i en bunke oven på hinanden. Den underste hånd blev så draget ud og lagt øverst, derefter den næste og så fremdeles til den niende. Ejeren af den hånd siger så til ejeren af nr. 8: »Heels mi kone!« — »Herrens. kenner (tjener)!« svaredes der: »Stågen (stakket) væj!« — »Mulen bøn«. — Å viis mæ'nne så lå'nt i åwden, de æ så sille!« Så bliver han dømt til et eller andet som ved en panteleg. Til at »bo marikken« satte man sig på skødet af hinanden i en lang række. En kom så til den yderste og spurgte: »Vor bowr marikken?« — »Ude i båweni«. Nej, det svar tages ikke gyldigt, og vedkommende bliver knebet i næsen eller ørerne, til han svarer, som han skal: »Omme ba mæ«. Således gæes rækken igennem indtil den underste: »Go åwden, marikken!« — »Tak, maslikken«. — »Ka jæ'nne låne hus hows dæ i nat?« — »Nææj! see vånne met hus de rogger å rawler«. Og med det samme rokker »marikken« på hele rækken, der jo sidder på hendes skød. Men »maslikken« beder så mindelig og får da lov til sidst og spørger så: »Væm ska jæ så ligge hows?« — »Den'j, der målger hønsene« (eller en anden sådan gerning). Så tager han den yderste og danser et par omgange med og begynder igen, indtil han får hele rækken væk og skal ligge »hows marikken sææle«. Dermed er den potte ude. — Disse falsterske julelege kan sammenstilles med nogle andre fra samme egn, som Rasmus Toxværd på grundlag af meddelelser fra *Radbjerg* har optegnet til Dansk Folkemindesamling i 1908.

Og som de kunne tage lege ind om julen. Der var en leg, som de kaldte *ploven*. Det var Hare-Pejer, det var nu sådan en grov karl til at føre komedie. Så kaldte han på en dreng, han skulle ud og hente hestene. »Fire heste skal du hente.« — »Ja, men der er kun tre«, sa' dren-gen. — »Der skal være fire: Sykki og Pløkki, og Syren og Myren. Det er fire, og dem skal du hente.« Når de så fik pløjet, så hentede de noget aske ude i køkkenet, og den *sæede* de rundt omkring i stuen; det røg og dampede, men det blev ikke taget så nøje. Så skulle de *harve*.

De fik fat i en dreng eller to ved benene og slæbte dem omkring på gulvet; så kunne de harve med fingrene. Når så de havde *høstet*, *tærsket* og *malet*, så skulle de jo *bage*. Jeg kan så tydelig huske, hvordan Hare-Pejer greb Mathises den lille, tykke pige, og op på bordet med hende, og så æltede han hende; hun fjærtede. — »Uh«, sa' Pejer, »der er kommet for meget lytting (surdej) i«. Så satte de hende på en greb og hyrrede hende ud i køkkenet. Det var bageovnen. Jo, det var en grov karl, den Pejer. — Når de så skulle have brudevielse, så havde de en ude i Stavreby, han holdt prædiken og viede dem. Og den, der skulle være degn, sang offersalmen: »Kommer alle mine jenter, kommer par om par og ofrer til den præst og degn, som intet har! — Gå tilbage igen! — Kom rask igen!« Så blev der ofret æbler og nødder. — Ja, den *julepræst* måtte da også ud at prædike for retten i Nykøbing. A. W. Glahn (præst i Væggerløse 1829—42) meldte ham og ville haft ham straffet. Men da han begyndte at holde sin prædiken for dem, så grinte de jo og sagde, at han kunne gerne gå sin vej.

Karakteristisk for det falsterske stof er de mange efterlignelseslege, der kun synes at have en ringe fast kerne, medens selve udførelsen har karakter af improvisation.

Fastelavnslege

Også fra *fastelavnen* har Karen Toxværd reddet en ejendommelig folketradition fra forglemmelse, idet der også til denne årsfest var knyttet en række særprægede lege.

Om fastelavnen er der straks det at meddele, at man i *Skelby* og *Gedesby* sogne fejrede den såkaldte *gale fastelavn*. Den blev afholdt en uge før den rigtige fastelavn. Årsagen hertil skal være den, at de to sognes unge mandskab altid havde at møde til session for at udtages »til orlogs«. Det traf så tit, at de, som blev tagne, skulle rejse i fastelavnsugen. De ville helst have fastelavnsløjerne først, og derfor blev de fremmet en uge. »Nu bliver de tagne til forskellige våbenarter som andre folk, men den gale fastelavn fejres dog endnu«, meddeler Karen Toxværd o. 1888 i »Skattegraveren«. — Når de unge havde fastelavns-gilde, var der gerne til deres brug anbragt en stor kedel øl på bordenden. I øllet sejlede en udskåret »hånde« til at drikke af. Fra sit barndomshjem i *Højet* havde Karen Toxværd fået et sådant drikkekar, der blev givet til Dansk Folkemuseum. Det er en smuk lille and, som sejler godt. Hals og hoved tog man om med hånden, mens man drak af den hule ryg.

I nogle af de største landsbyer brugte de gamle de to første dage til deres fastelavnsfest, og så fik de unge resten. På fastelavns mandag, da de gamle holdt gilde, slog de gækken løs, så det kunne blive til noget. De lod tit spillemænd være spillemænd til »regnskabet« om tirsdagen og lod sig nøje med kaffe, brændevin, kortenspil og anden morskab. Derefter blev det ungdommens tur, de blev ved dag og nat til om lørdagen. Men holde ud at danse hele tiden var jo umuligt. Om formiddagen samledes man ved kl. 8 eller så, og den, som ikke mødte til det fastsatte klokkeslet, skulle gi'e en pægl og drikke den selv. Så blev der først spist frokost, som hver medbragte, og dertil drukket varmt øl med æg og sukker. Hver af de unge fik til det brug af sin madmoder 2—3 æg, og til gildet i det hele gav hver bonde sin karl en halv skæppe byg med gammelt mål, sin pige en fjerding med gammelt mål og sin dreng »en top«. Formiddagen igennem blev der hittet på alle slags narrestreger, der blev »skoet heste«, »skåret flæsk ned«, »slået potten itu« og meget andet af samme slags, og var der

bestemt noget større optog til en af dagene, havde pigerne travlt med at fremtage alle deres bånd og blomster og pynte karlenes hatte, frakker og hvad der ellers skulle bruges. Det blev bestemt den første dag, hvilke lege og optog, der skulle bruges, f. eks. »ride tæ rijs« (rings), have »kouelææi« (kongeleg), »bjøørmestååsi« (bjørnестad-sen) eller »baks på tyyn« (Bacchus på tønden). Hvilken af delene det end blev, skulle det først gå for sig den anden gildesdag, idet den første, som man vil forstå, brugtes til at »pynte«. Al stadsen blev fæstet på karlenes huer og tøj.

»Enhver kender sagtens at ride til rings. Karlene deler sig i to hold, og det hold, sejrherren tilhører, bliver fri for at betale punchen. Men det kan tage sig smukt, ja, helt festligt ud i solskinsvejr med alle de flagrende silkebånd og — de strålende glade ansigter. Efter at ringen er taget tit nok, rides i reglen fra gård til gård, hvor der beværtet med kager, øl og brændevin«.

Til »kouelææi« vælger man sig en konge og en dronning, de øvrige fordeler sig som hoffolk³⁷, løbere og soldater — en nar ikke at forglemme, og så drager de ud på gæsteri. Musikanterne i spidsen, derefter kongen og hans følge til hest, så dronningen og hendes damer og sidst den store tilskuerhob, som har samlet sig fra de omliggende byer og trofast følger fra gård til gård. Hvert sted går »skafferi« først ind, melder herskabets komme og sørger for at berede det god modtagelse; først når han kommer ud igen, drager hele stadsen ind under fuld musik. De »kongelige« bydes gerne ind og sættes til bords, mens der til følget bydes kager, øl og brændevin omkring, som ved andre lege. Narren løber ud og ind alle steder, gør alle de narrestreger og siger alle de vittigheder, han kan finde. Forøvrigt er narren, i hvilken som helst leg, forsynet med en »prisdåse«, som han jævnligen byder folk tage sig en pris af, og når de har gjort det, siger han: »Jæ hå ji doose tæ, ve du'nne see ham?« I den er plads til de skillinger, vedkommende vil give til hjælp til gildet. Når kongeparret har spist, bliver der

danset nogle danse, og derpå drages videre; men bag-
 efter kommer skafferen tilbage og takker i pæne, vel-
 valgte ord for den gæstfri modtagelse.

Hovedpersonerne i »bjørmeståsi« er: »Bjøørmi«, »åwe-
 kaddi«, »bjøormetrækkeri«, hans oppasser og »di hæske«
 (i reglen to par)³⁸, og så naturligvis »narri«. Spille-
 mænd har man jo også og nogle til at bære deres instru-
 menter, fanebærere o. s. v. Bjørnen er i reglen en før, ikke
 for høj karl, som på hovedet får en lådden hue og derfra
 til gulvs bliver indviklet i halmbånd, det ene tæt ved si-
 den af det andet. På hænderne har han uldne vanter og
 om livet et reb, i hvis løse ende bjørnetrækkeren holder,
 mens bjørnen danser. Abekatten er gerne mere klejn
 (tynd), og hans tøj skal sidde stramt om ham, sorte strøm-
 per op over bukserne og en trøje, som slutter godt om
 kroppen. Han bliver sværtet i ansigtet og får en lang
 kohale fæstet bag i bukserne. Han har også et reb om
 livet, som bjørnetrækkeren holder i, mens abekatten gør
 sine kunster, men siden får han den snoet omkring sig
 og får lov at løbe løs og hjælpe narren at gøre spektak-
 ler, især blandt de talrige drenge. Bjørnen bliver som et
 mere farligt dyr overgivet til oppasseren. Bjørnetrække-
 ren stiller i trekantet hat, lang frakke, støvler op over
 knæene og sabel ved siden, et mægtigt påklistret over-
 skæg, og ser så udenlandsk ud som mulig. Narren skal
 være så broget som mulig med en sort strømpe og en
 hvid og med en koklokke fæstet bag i bukserne. De øv-
 rige pyntes så smukt som muligt med bånd og blomster.
 Når nu stadsen kommer ind i en gård, holder bjørne-
 trækkeren en tale til gårdens ejer, skildrer med mange
 ord, hvor han kommer fra, hvor han har fået eller fanget
 sine dyr, og beder om lov til at forevise deres kunster.
 Det får han naturligvis, og bjørnen, som ellers går på fire,
 må nu op på bagbenene og trampe rundt, bære bjørne-
 trækkerens stok over forbenene og lignende. — Abekat-
 ten er jo noget mere »alat« til at springe omkring. »Ja,
 mine børn kan også danse«, siger bjørnetrækkeren. Så

må »de hække« på brædderne, og de øvrige deltagere og nogle tilskuere danser lidt med.

»Baks på tyyn« kræver mange virksomme deltagere. Der er først »baks«, en lille tyksak med vide klæder udstoppe med halm; han rider på et anker, hvori der er vand, som han jævnlig tapper af og hælder ud over de omkringstående. Ankeret ligger på to sammenbundne stænger, som otte karle (stærkt pyntede) bærer på skuldrene, 4 ad gangen, 4 til at løse af. Bagefter kommer Ole Lukøje, en udpyntet strådukke i en barnevogn, som trækkes af to karle, hvoraf den ene er karleklædt på overkroppen og kvindeklædt på nederdelen, den anden kvindeklædt på hovedet og overkroppen og karleklædt forned.

Så er der »sommer« og »vinter«, to karle, hvoraf den første er lyst og luftigt klædt og pyntet med blomster og bånd, den anden med skindpels, lådden hue, »lukhue«, ned over ørerne, og træsko og seende ud til at fryse meget. Narren byder sin prisdåse fal, og æggepiggen byder sine æg. Det er en karl i pigeklæder og med en kurv på armen, hvori er æggeskaller. Hun tager mod håndpenge på de bestillinger, hun får. Det samme gør »hvedebonden« og »Jerusalems skomager«. Disse to er klædte som meget gamle mænd med langt hvidt hår, den første har en pose med en kornprøve, den anden et knippe læster, og hver især snakker jo for sin æske det bedste, han har lært. Til denne leg bruges også skaffer, og op-toget kommer ind i gården, mens »baks« synger en lystig vise.

Har man ikke bestemt sig til nogen af disse lege, forslår man tiden om fredagen med at »skære flæsk ned«, »sko heste«, »krybe igennem en rivestage« og lignende, eller man har væddeløb, så en løber et stykke vej, mens en anden løber »ed bæreew på i jærkyvstae«³⁹ og af igen, hvorved den ene ende af et bagreb (til en høstvogn) bindes til en oprejst høtyv, og karlen får fat i den anden ende og løber rundt med stramt reb, indtil det er

snoet om stagen. Så har han lige så langt tilbage, og det er ikke så kort »en løbetur«.

Karen Toxværd har beskrevet flere af de behændighedslege og pantelege, ungdommen forkortede tiden med i gildestuerne. Det er nok værd at stifte nærmere bekendtskab med disse gammeldags former for ungdomsunderholdning.

At *sko heste* udføres ved, at en høtyv eller anden tyk stage lægges med begge ender op på to et stykke fra hinanden stillede stole, og fire trætallerkener lægges på de fire stolehjørner, som vender mod hinanden, så der ved hver ende lægges en ved hver side af stagen. Den, som skal »sko heste«, sætter sig frit på stagen med ryggen vendt mod den ene stol og benene overkors ret ud på stagen mod den anden stol; et kosteskæft får han i hånden, det støtter han mod gulvet for at holde ligevægt. Med det skal han slå de fire tallerkener ned af stolene uden selv at falde ned (det er de fire hestesko), og med det skal han slå 8 søm til hver sko: slå i gulvet 8 gange ved hvert af de fire stolehjørner. Det lykkes ikke for enhver.

At *skære flæsk ned* skal der også behændighed til. Til denne leg ligger stagen på skuldrene af to karle, og i stagen er der slået et søm, hvorpå der hænges en nøgle. Lidt derfra lægges et reb løst over stagen. I den ene ende af rebet er en løkke, som den, der »skærer flæsk ned«, sætter sin ene fod i, mens han med hånden om den anden ende af rebet holder sig oppe og i ligevægt. Så skal han med den anden fod sparke nøglen ned, men det sker jo undertiden, at han selv falder i stedet for, så »flæsket« falder før nøglen.

At *skrive den lange streg* er en øvelse, hvor alle karlene en efter en stiller sig ret op med ryggen mod døren, derpå bukker sig ned, og støttende mod gulvet med venstre hånd rækker sig så langt ud på gulvet som muligt og skriver en kridtstreg med højre hånd. Det er ikke altid den længste, der når længst ud, da vedkommende

ikke må røre gulvet med andet end fødderne og den venstre hånd.

Noget, som også kræver behændighed, er at ligge på bordet og derfra *tage en skilling op med munden*. Vedkommende må ikke støtte på gulvet på anden måde end med en rund træatterken i hver hånd, og han skal krybe tilbage op på bordet på samme måde.

Det er heller ikke nemt at stå på en skammel, og med munden tage en skilling op, som lægges mellem vedkommendes fødder på skamlen. Han må fatte om begge skammelens ender med hænderne og hæve sine ben i vejret, men han må ikke falde, vælte skamlen eller sligt.

»*Hæle viber*« kaldes det, når to bliver bundne om det ene ben med hver sin ende af et langt reb og derefter søger at slå hinanden omkuld ved med benet at rykke i sin ende af rebet.

Den, som vil »*krybe gennem en rivestage*«, må tage fat med hænderne om begge dens ender, først sætte benene over stagen imellem hænderne og derefter føre den (stagen) over hovedet uden at slippe med hænderne.

Vil nogen »*krybe under et mangleholt*«, skal det støttes mod jorden med den ene ende, mens han holder om dets øvre ende med den ene hånd og den anden lidt nede og drejer sig under sine arme uden at falde eller slippe med hænderne.

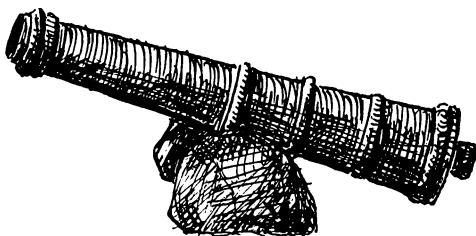
Stjæle hø i præstens lade er en panteleg, hvor deltaerne sætter sig to og to sammen. Den, som fører legen an, siger: »Der er nogen, der har stjålet hø i præstens lade, det har N. N.«. Den, som således beskyldes, må ikke forsvare sig selv, men hans kammerat skal sige: »Det er ikke sandt, det har N. N.« (en af de andre). Svarer nogen for sig selv eller glemmer at svare for sin kammerat, bliver han udpantet.

Dele præstens klæder er også en panteleg. Hver af de legende vælger sig et klædningsstykke, og »den, som går« (anføreren), fortæller nu op en hel del, hvad han kan finde på, men hver gang han i talens løb nævner f. eks. en hat, må den, som har valgt hatten blandt præstens klæ-

der, rejse sig, i modsat fald give pant. Således også med de øvrige klædningsstykker.

Dele præstens tyr er ligeledes en panteleg. Hver vælger sin del af tyren, og »den som går« vender sig til hver enkelt og spørger ham om, hvortil han vil bruge sit ben, hoved, hale eller hvad han har valgt af tyren. Det, som volder udpantning, er, om han lader sig narre til at svare ja eller nej eller at le.

De samme regler gælder for en ganske lignende leg, hvor ingen udvælgelse sker, men anføreren begynder hos enhver med det spørgsmål: »Hvad købte du for de penge, fruhen sendte dig?«

Forårgilder

Også i forårstiden fandt der gilde- og legesammenkomster sted. I *påskén* stod påskegildet ikke de tre første hellige dage, om hvilken man om skærtorsdag sagde, at da fik man aldrig nogen skade at se, men når man var nået til 2. påskedag kunné lystighederne begynde. Både bønderne og de unge morede sig da. Ungdommen fik alt frit på spillemanden nær. Ham skulle de »lægge på brikken« til. Det var i *Væggerløse* sogn det sidste gilde i denne omgang. Men i *Stavreby* (Skelby sogn) havde de ved majdagstide et *voldermissegilde*, så red de sommer i by. Dertil var karlene smykkede med al den stads, pigerne kunne opdrive, men mest var dog »sommerspæret« pynetet, og der skulle en kraftig karl til at ride med det mæg-

tige spær, især når blæsten tog i alle de flagrende bånd. I hver gård blev midsommervisen sunget, og pigerne dansede med spæret fire og fire. Så vankede der naturligvis beværtning og drikkepenge som ved fastelavnslegen.

Ungdomsgilder

(*Gås og gase m. v.*)

Foruden de allerede omtalte ungdomsgilder kan endnu nævnes nogle gilder, som de unge holdt i årets løb på omgang i gårdene. Hver bonde havde unggilderne et år, så gik de til naboen og holdt deres festligheder hos ham et år, og så videre omgangen rundt. Årets gilder kan man nok sige begyndte med *tidselgildet* efter høst, da der også blev holdt høstgilde, »mikmusgilde«. Når et ungdomsgilde skulle holdes, kom karlene nogle dage i forvejen hen på gilstedet og tingede gilde. Så blev der »kastet es« om, hvem der skulle være brændevinsskænker, »sviktud« (øltapper), lysepudser, fordanser o. s. v. Ingen var i forlegenhed for, hvem han skulle tage til første dans, thi hver havde sin »gås«, som han skulle danse med de første danse; hende skulle han også skyde nyår ind for. Men til gengæld gav hun også ham sin gase, æbler og nødder og somme tider part i sin kage og dansede først med ham til *pigegildet* mellem jul og fastelavn.

Ved *mortensdagstide* blev der »byttet gæs«. Samme aften blev der tinget *gåsegilde*. Så gik en af karlene ud, mens de øvrige skrev pigernes navne op og et nummer ved. Når så den udeværende kom ind, blev der spurgt ham: »Hvem skal have nr. 1?« Han delte så ud sådan i blinde, det voldte ingen klammeri. Der var også steder, hvor denne bytning gik for sig ved nyårstide, der hed de så hverandres nyårgave.

Karlen kaldtes *gase* og pigen *gås* i den falstringske ungdomsskik, som Karen Toxværd har meddelt de ovenstående oplysninger om.

Også fra Tingsted, Systofte og Nr. Alslev er der overleveret optegnelser om »gås og gase«, der har været en almindelig form for udvælgelse af par, der i det kommende år skulle lege og danse sammen ved ungdomssammenkomsterne. Man ville ved denne ordnede udvælgelse søge at opnå god skik og fordragelighed mellem de unge, når de var sammen til festligheder. »Gås og gase« svarer til den østjydske ungdomslavsskik: »Gadebasse og gadelam«⁴⁰.

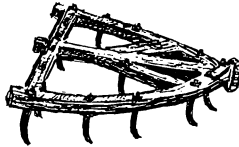

Når ungdommen var samlet, havde de tit forskellige *morskabsspil* for; »bruden i seng« f. eks. kunne give grund til megen latter og drilleri. Først spilledes femkort, og den, som fik det sidste stik, blev »tilmundet« en kæreste af hver i kredsen. Så lagde man mærke til det kort, som vandt det sidste stik; lad os nu sige, at det var ruder konge, kortene blev da blandede og derpå lagt op efter omgang, et ud for hver af medspillerne. Når ruder konge kom, blev der holdt op, og den, ud for hvem han faldt, havde så givet den rigtige kæreste, og nu skulle man så vide deres sindelag for hverandre, hvor vidt de skulle nå, og hvor flot kørende. Kortene blandedes igen og lagdes i en bunke et for et, medens man sagde: »Han siger ja, han vil dig ha, han har dig kær, ud af hjerte, over måde, måde med, lidt nok, slet ikke.« Ruder konges fremkomst viste, hvilket af disse udtryk der var det rette. Derefter hed det: »Du siger ja, du vil ham ha« o. s. v. på samme vis. Når man således havde fået at vide, hvor godt eller dårligt de syntes om hinanden, begyndte man at tælle op igen: »Ved porten, i gården, ved døren, i forstuen, i stuen, ved sengen, i sengen, i arm, i barm, sove så sødt, kysse så net«. Og til sidst spurgte man efter velstanden ved at tælle: »Møgvogn, skovkarr (skubkarre), karet«.

Var årstiden dertil, kunne man stille an med *væddeløb*. Almindeligt var det på Falster, at en skulle løbe ha-

nen træet (løve hååni trææt), mens en anden løb »blind« (med bind for øjnene) et vist stykke vej; og det andet væddeløb var, at en løb et stykke vej, mens en anden skulle »bære et grisebeen po lowdet å neer ijen«; men derved forstodes, at grisebenet skiltes i alle sine led, og vedkommende tog et led, puttede i en sæk og bandt for, løb op på loftet, løste op og hældte ud, så ned efter det næste led på samme måde og så fremdeles, til han fik dem op alle sammen. Så skulle han have dem ned igen på samme måde et for et, og der kunne løbes et langt stykke på lige vej, mens det gik for sig. Et spil kort kan bruges i stedet for grisebenet.

Sagn

Hos almuen var sagnfortælling et yndet led i underholdningen, når man var sammen i selskab. Og det var naturligvis fortrinsvis emner fra den egn, man kendte, d. v. s. den nærmeste omegn, man drøftede.

Man kunne tale om nogle af de væsener, man bestemt troede på eksisterede, og som sanddru folk tid efter anden mente at have mødt. Sådanne skikkelser fra folketroens verden var bjærgfolk og ellefolk, trolde og nisser, og dertil kom — præget af kirkens forkyndelse — sagn og tro af religiøs art, heri kunne Fanden undertiden spille en rolle. At mennesker efter døden kunne gå igen, var ganske vist, ikke mindst mennesker, der havde fået en voldsom død eller som havde noget at se til. Spøgeri og spøgelsesagtige gestalter var kendt i enhver egn. Lige så historiske sagn om krige o. s. v.

Vi skal nu stifte bekendtskab med de sagn, Karen Toxværd har meddelt til efterverdenens kundskab, og som man af de følgende sider vil se, indeholder disse sagn lærerige bidrag til belysning af gammel sagndigtning og folketro på Sydfalster. Man må jo her, som overalt i denne bog, erindre, at man for mindre end et århundrede siden levede under forhold, hvor den almindelige oplysning ikke i nævneværdig grad var udbredt, medens tankesæt og vaner fra middelalderen eksisterede på slet ikke få områder. Dette er med til at forklare, at sagn med et ofte fantastisk indhold stadig kunne produceres af overtroiske mennesker, og derfor er sådanne sagn som regel af ikke ringe værdi for forståelsen af folkets tankeverden og sjæleliv.

Bjærgfolk flytter. I gamle dage var egnen her beboet af små sorte, som vore stammefædre havde en hård kamp at bestå med, før de fik dem fordrevne. Endelig måtte de små rømme, men truede så med, at de ville sende hævnere, som skulle blive vanskeligere at få bugt med. Og ganske rigtig, da de vel var borte, myldrede det med rotter og mus, og dem har man ikke kunnet slippe.

Elleskudte. »Malle-musse-Grethe« hedder et spøgelse, som huserer i *Maglemose ved Hallerup skov*; men Karen Toxværd troede ikke, hun var så slem, som hun før havde været, »for nu er mosen opdyrket«. Den gang, da den lå hen som Ellemose, skulle man helst tage sig i agt for at komme der ved aftenstide, ellers blev man elleskudt. Kræmmerkaren blev, medens hun tjente til Grigges, elleskudt, og det var bare, fordi hun kom ud og malke så meget silde en aften i høsten. Hun blev syg på stedet og lå syg længe, var helt tosset og forvildet i hovedet, men hun kom sig dog tilsidst. Hun så en skikkelse, siger hendes moder, og den havde fat i hende og rystede hende. — I *Lindeskoven* ligger en temmelig stor sten med en hulning i overfladen som af et sæde; det er mærke af, at skovfruen eller ellefruen, hvad hun nu er, plejer at sidde

der. I Hallerup skov er en lignende sten, dér har Malle-mussegrete sit sæde. »Ja, lige i de sidste år har en gammel kone fra *Tjæreby* set hende sidde dér, når det blev lidt silde om aftenen, før konen gik hjem med sit bundt brænde på ryggen . . . Malle-mussegrete har på tider været slem nok. Sådan var der en karl i *Sønder Vedby*, han lever for resten endnu som en gammel mand, han var en aften silde ude med hestene i Maglemose, og der ser han lidt henne sådan en pæn pige. Nu, han fik lyst til at snakke med pigen og gik hen efter hende, men hun gik fra ham; så løb han for at nå hende, men hun løb også, og sådan gik det i nogen tid, indtil han var hende ganske nær, så var det en gammel hul pil, som stod der og var halvt udgået. Men så blev karlen helt vild og tosset og var syg i lang tid efter«. — Når folk gik gennem Hallerup skov og ville skyde genvej, blev de forvildede. Jeppe Bonde i Væggerløse var engang gået derind, og han blev borte to, tre dage. Da han endelig kom hjem, var han syg og snakkede noget vildt om den her Malle-musse-Grete. Han var, meddeler Rasmus Toxværd, skrækkelig meget syg i lang tid, og det kneb for ham at komme til forstanden igen. Han ville aldrig siden tale om, hvor han havde været. Det skal være en gruelig smuk pige, »og hun er der endnu; når de kommer nær til hende, så vender hun bare ryggen til, og så er hun hul. Kræmmer-Karen, der tjente i en gård dernede, hun blev også forvildet og var borte i en to tre dage, men hun kom sig meget snarere, da hun kom hjem igen«.

I gamle dage var det jo *troldene*, som regerede, de rådede da også for vejret. Så var det en dag i sommerens tid, at en bonde gik ude på sin mark for at se til kornet. Det så ikke videre godt ud, det var færdig at krybe i jorden igen af mangel på regn. Ved den anden side af gærdet inde i nabomarken stod netop den trolde, som rådede for vejret, og manden hørte tydelig, at han sagde: »Små, små, smudskende regn! Små, små, smuskende regn!« Manden bliver gnaven over disse udsigter, rækker hånden over gærdet og giver trolden et forsvarligt dunk i hove-

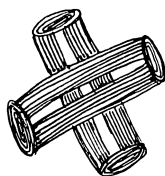
det. »Stor regn!« råbte han forfærdet, han troede, tordenen slog ned på ham.

En trolld boede i *Blishøj* ved *Væggerløse*. Han syntes godt om en bondekone der i byen, som tit trakterede trollden på bondens bekostning, navnlig mærkede manden, at den bedste mad blev borte. Han blev da tungsindig og gik omkring i landet og spurgte, om ingen kunne sige ham, hvor maden blev af. Han kom da også til *Fribrødrebakkerne*, en halv mil fra *Stubbekøbing*. Da mødte han en pusling, der spurgte, hvad han fejlede, han så så sørgmodig ud. Manden fortalte det. Nu var puslingen uven med *Blishøjtrollden*, han gav manden en salve til at smøre sine øjne med, derved blev manden så klarøjet, at han kunne se to myg sidde og mages på *Stubbekøbing* kirketårn, gik så hjem, og blev sat til bords af konen; men al den mad, der duede noget, tog trollden, satte sig dernæst på bordet og gjorde lidt der. Manden, som nu så det hele, tog en kniv og skilte trollden ved det, han ikke gerne ville miste. Trollden rejste sig, løb ned af bordet og bort, idet han råbte: »Han så mig! han så mig!«

Troldkoste kaldes de bundter af små sygelige skud, som kan findes samlede på enkelte grene i birke-, kirsebær- og især i vinterblommetræer. *Karen Toxværds* fader sagde, de havde før været brugte til at »gøre nogle små kunster med«. Hvad det var for kunster, vidste han ikke, men det var nok mest forebyggelseskunster ved kreaturet, for at de ingen skade skulle komme til.

Troldespyt eller *gøgespyt* får skyld for at ødelægge græsset på engene.

Nisser. *Nisser* er kendte alle vegne. Der siges her, at når en mand gør mere fremgang end andre under lige

forhold, så har han en nisse. I en by på Nordfalster havde to naboer hver sin nisse, men kun den ene mand gjorde fremgang, hvorimod den anden stadig gik tilbage; men det kom af, at den ene nisse hed *Lystig*, den anden *Paspå*.

Adskilligt folketro og flere sagnforestillinger er præget af kirkens lære, hvad kun var at vente. Således de følgende bemærkninger om *håret*, hvorom det hedder, at den, som lader sit hår klippe, gør klogest i at samle det afklippede omhyggeligt sammen og brænde det; thi når opstandelsens dag kommer, skal han være iført det samme legeme, som han havde i dette liv med alt, hvad der har hørt dertil. Kaster han nu håret ud, kommer fuglene og samler det op, flyver bort og bygger rede med det, og så får han en farlig ulejlighed med at fare omkring og få samlet alt sammen. Bliver det derimod brændt, så bliver det sendt i forvejen.

Også tro og sagn om *Fanden* hører til de religiøse forestillinger. Således mente man, at Fanden havde sin moder ude at soles, når det regnede, mens solen skinnede; eller også faredede der under sligt vejrlig en smedesjæl til helvede. — Den, som løber baglæns, »rygger« både fader og moder til helvede⁴¹.

Ejendommeligt er også det sagn, Karen Toxværd fortæller om nogle karle, der havde sviret i kroen løverdag nat. Da de gik hjem søndag morgen, kom de forbi kirken, og da sad Fanden oppe i et af drønhullerne på kirketårnet og blæste et stykke for dem i et horseben, »som vi kalder *Fandens March*, og som af og til spilles af spillemændene ved gilder«.

Genfærd. På en gård i Væggerløse døde både mand og kone fra deres små børn. Familien, der skulle tage sig af børnene, benyttede lejligheden til at bestjæle dem, — »slæbe fra gården«, som man sagde. Blandt andet tog de alle de gode, nye sengeklæder og lagde deres egne gamle, opslidte i sengene i stedet for. De døde forældre havde

ingen ro i graven, de blev endogså set engang ved højlys dag gående hånd i hånd op ad strædet til deres gamle gård, men især var der uro på den gård, hvor deres utro familie boede. Det peb og skreg og larmede der hver nat, og navnlig var det galt i det kammer, hvor deres gode sengetøj lå. Folkene sagde, at der vel var mus i sengene, og de tog dynerne af og bar sengehalmene ud. En modig husmand pillede næsten strå for strå ud for at se, hvad det egentlig var; men skønt det skreg mellem fingrene på ham, kunne han dog intet opdage. Så fandt de på at skyldte en af tjenestepigerne for, at det var hendes skyld, der gik spøgeri. Det blev hun meget fortvivlet over og klagede sin nød til præsten. Han sagde, at hvis hun vidste sig fri, måtte hun godt engang, når det larmede igen, i vidners påhør spørge: »Er det for min skyld, I går her?« Men hun skulle passe på at sige »I«, ikke »Du«. Det gjorde hun også, og der svarede tydeligt: »Nej ende I!« (»ikke I«). Men alle folk vidste jo også godt nok, hvorfor »de« gik der, og de sagde: »se kun til: på den gård vil aldrig noget kunne lykkes!«

Genfærd af druknet. Det var vist i Stavreby, der var et par kærestefolk, der var gået noget imod. Hvad det var, vidste Karen Toxværd ikke, og det kunne også være det samme. Nok er det, de var blevet enige om, at de ville tage livet af sig begge to på én gang; de ville tælle til tre og så tage tilløb og springe i brønden, og det gjorde de; ja, det vil sige, karlen talte og tog tilløb, men sprang ikke, pigen sprang i og druknede, som hun skulle. Men fra den tid af måtte karlen op at slås med hende hver nat. Den anden karl, som lå hos ham, hørte, hvordan han lå og jamrede og gav sig i nogen tid; men til sidst stod han op og gik ud og blev ude et stykke tid, og når han kom ind igen, lagde han sig så tungt i sengen, som om han kom fra det sværeste arbejde.

☆

Lars Pilehæk var et *spøgelse*, som var meget lidt kendt og omtalt. Han var nemlig slem til at »tage« dem, som talte om ham, og da han var meget lydhør og skarpsynet,

var han ikke til at tage sig i agt for. Men gik man ene ud om aftenen og især om sommeren og efteråret, ville man tit kunne høre den hvisken eller mumlen, hvorved han søgte at gække eller ængste de vejfarende.

På *Gedsergård* har der været slemt til at *spøge*, og det lige til de seneste tider, meddelte Karen Toxværd i 1880'erne. I den første tid efter at Edward Tesdorpf i 1847 havde købt gården, ville han naturligvis ligge ovre i hovedbygningen, når han overnattede der; men det blev han snart færdig med, der var slet ikke til at være. Og siden lå han altid i forvalterbygningen, når han skulle overnatte. I kostalden spøjte det også forskrækkeligt; ja, det var rigtignok i den gamle stald, kanske det går bedre, siden den er bygget om. »Men det er da ellers ikke så farlig mange år siden, at en klynge af folkene en aften silde stod og så på, at *porten* fløj op med et vældigt brag. Jørgen forkarl var altid dygtig forvoven af sig, han gik lige over og smak porten i igen og lukkede den rigtig forsvarlig, men aldrig så såre var han kommen over til de andre folk, før porten atter fløj op. Han over og lukker igen, men denne gang havde han knap fået den lukket, før den fløj op igen og havde nær slået ham i hælene. Siden den tid prøvede han ikke på at lukke efter spøgeriet«.

Ane Else, som tjente i Karen Toxværd's barndomshjem, medens Karen var lille, fortalte engang, at hun havde tjent i Skelby sogn på en gård, men manden dér havde altid uheld med sig i alle ting. Ude i bryggerset var der jo de fleste steder almindelig stenbro af små toppede sten ligesom ude i gården, men på det sted, hvor Ane Else tjente, var der en *stor flad sten* mellem alle de små, og på den sten skulle de hver dag sætte noget mad, og det gjorde de også. Men en dag havde de lige godt glemt det, og så var det også om middagen, da de var inde alle sammen, og manden sad bag bordet, at der lige med ét stod en *stor sort hund* midt på gulvet og gloede på manden; og der var slet ingen, der kunne begribe, hvor hunden var kommen fra. Lige så såre manden så hun-

den, satte han i et spring over bordet og den gik ud med ham. Manden havde også givet streng ordre på, at ingen måtte lade den store flade sten ude i bryggerset; men den ene pige kunne ikke nære sig, hun lettede den lidt og kiggede under den: Uu, der lå så meget luwnet (o: sammenløbet) blod, så det var fælt.

☆

Historiske sagn. Der stod et *slag* i gamle dage mellem kongerne i Skelby og Stavreby. Det udkæmpedes i en sid eng i nærheden af Skelby. Kongen i Skelby vandt slaget, og til minde herom hedder engen den dag i dag *Venjemosé* o: Vindemosé.

Omtrent midtvejs mellem Væggerløse og Højet går en lavning tværs over landet. Ja, nu er den næsten helt udjævnet, men omkring midten af det 19. århundrede var den meget iøjnefaldende, og der var en dyb grøft hen ad det laveste. Denne grøft skal i gamle dage have været meget større, så der kunne sejles ad den fra »Vestre Strand« (Guldborgsund) helt over til noret og derfra videre gennem »Strømmen« ud i Østersøen. Ved denne grøft eller dette åløb skal der i *Vendertiden* have stået et stort slag, idet beboerne havde fyldt op i vandløbet med vogne, plove og harver for at hindre sørøvernes sejlads. Der skal være dræbt så mange mennesker ved den lejlighed, at det sted, hvor landevejen går over denne lavning, kom til at hedde *Ligbro*, et navn, det har beholdt til nu jfr. herom »Danske Sagn«⁴². I *Gedesby* skal *Venderne* have sat sig fast og blandet sig med befolkningen. Her nede skal sørøverblodet da også have været kendeligt langt ned i tiden. Det var meget almindeligt at have en tylt brædder, lidt tovværk og ankersætning liggende »til at stjæle på«, når der kom vrag ind, og når der ikke var andet for, drog mændene »på strøf« at hugge sig en hund eller et får (sælhund på *Rødsand* eller får på Sydlolland). Konerne holdt sig heller ikke tilbage, de gik i flok i *fandet* at malke, så ejerne af fanget måtte holde en ridende vogter ved kvæget for at jage malkekoner væk; men han var dårligt ridende, og skønt han alt imellem råbte: Hal

ud! til hesten, kunne han dog ikke indhente de rapbenede Gedesbykoner, der løb leende foran ham. Desuden spredte de sig, så når han red efter én, satte de andre sig til at malke et stykke derfra. »Men det er længe siden, og den nulevende slægt derude er lige så ærlig og skikkelig som andre folk«.

Ved Ligbro har, som man kunne vente, gået *spøgeri*, hvad to karle oplevede o. 1850. De gik fra Væggerløse til Højet, men da de kom til Ligbro, standsede de begge to lige på en gang og kunne ikke på nogen måde komme frem. »Va æ de?« sagde den ene. »Jæ ka'ne komme frem«, svarede den anden. Den første anspændte alle sine kræfter, mens han sagde: »Nå skal D. gåle i ed«, men han kunne ikke komme endda. Nu kan det nok være, de blev hede om ørerne og sagde ikke et muk, men stod og arbejdede på at slippe frem; så med ét gav det los, så de kunne komme af sted, og nu så de, at der var en stor *hvid skikkelse*, som væltede sig over gærdet ind i marken. Hjem kom de i en fart, og de sagde ikke et ord til hinanden på vejen, så underlig var de blevne; men bagefter fortalte de det lige godt.

☆

Ude på *Lyngen* syd for Gedesby er en forhøjning, som endnu kaldes *Skansen*. Der har tidligere ligget kanoner. Det gjorde der også i *englandskrigen 1807—14*; men da havde de ikke været i brug i mange år. Der var nok heller ikke uden én tilbage. Så var det en dag, at et engelsk krigsskib stod ind efter, og det så ud til, at englænderne ville gå i land. De Gedesby mænd stod inde på *Lyngen* og holdt råd om, hvorledes de dog skulle holde fjenden borte; men gode råd var dyre; thi deres sælhundebøsser og øvrige våben forslog kun lidt til at hindre en landgang, og kom de engelske først i land, så var det rent galt. De havde nok ammunition at stoppe i kanonen, men der var ingen af dem, som forstod sig på den. De havde nok en kanonér, en nordmand, men han var fuld, som han altid var, og der var ingen, der gjorde regning på ham. Da de nu havde snakket noget frem og tilbage, og eng-

lænderne meget rigtig lagde bi og gik i bådene, siger nordmanden, så fuld han var: »Nu går de i barkasserne, men vil I lede mig op til kanonen, skal jeg pinedød nok skyde dem!« Ja, galt var det, og værre kunne det ikke godt blive, så de slæbte nordmanden hen og fik ham stillet op ved kanonen. Ved deres hjælp fik han den også ladet, og så skød han og traf den forreste båd, så den vendte bunden i vejret. Det havde englænderne åbenbart ikke ventet; de standsede, fiskede deres kammerater op og vendte tilbage til skibet, som lettede og sejlede bort med det samme.

Skæmtesagn

I *Skelby* var der engang en præst, som holdt meget af mad, og derfor kunne han godt lide at gå omkring og besøge bønderkonerne, for de havde altid fuldt op af kage og sulevarer, og der blev jo gerne »sat på bord«, når præsten kom. Sådan kom han også ind et sted en dag, hvor konen bød ham sidde ned og satte mad på bordet, deriblandt en stor skinke, som præsten straks gav sig i færd med. Han skar sig en vældig skive, og da den var væk, skar han nok en, og det lod til at smage ham. Men nu i stedet for at skære lige ned som andre pæne folk og tage noget flæsk og noget kød, så skar han oven af og tog derved hele stadsen af skinken. Det syntes konen så noget »usnødigt« ud, og da han ville skære tredje gang, sagde hun: »Nej holdt! sådan vil jeg ikke have skåret mit sul!« — »Ti kun stille, mor!«, sagde præsten beroligende, »det skal nok gå med alt sammen!« Når denne præst skulle til Nykøbing, fik han sig noget meldmad med, 7. rundtenommer fik han i reglen; dem hjalp han sig med, til han kom til Væggerløse, der måtte han så

ind i kroen og have sig en ordentlig frokost. Mellem Skelby og Nykøbing er henved 2¹/₂ mil, og Væggerløse ligger omtrent midtvejs.

Kisten var for stor. Der var engang en præst, som havde sine faste regler at tage betaling efter, f. eks. var det en jordpåkastelse: fire mark for et barn og en rigsdaler for en voksen. Så kom der en dag en mand og skulle have ham til at kaste jord på et lig, det var et barn, og præsten skulle også have sine fire mark. Da han nu skulle begynde forretningen, syntes han, kisten så noget stor ud, men lod det dog gå med nogle småbemærkninger: »Af jord er du kommen (det er en lang satan til fire mark!). Til jord skal du blive (den gang snød de mig!). Af jorden skal du igen opstå! (men det skal ikke ske tiere!)«.

Under og over. Der var en konge, som havde en hofmand, der havde den slemme vane, at han sad og ræbede uafsladelig, når han fik mad, og det, selv om han sad til bords med kongen. På samme slot havde de en staldkarl, som gik og rev nogle forskrækkelige nogle af hele tiden, og det havde kongen lagt mærke til. Så siger han til staldkarlen en dag, at han kunne da gerne komme ind og få mad, når det nu blev måltid. Ja, det kunne han godt, og han kom også, og han fik plads ved siden af den omtalte hofmand. Nå, da de nu vel havde begyndt at få mad, begyndte hofmanden at ræbe, og lidt efter begyndte også staldkarlen på sin vis. Hofmanden blev vred og skammede ham ud, at han sådan sad og bar sig til som et svin, og det ved kongens eget bord. Men kongen tog ordet og sagde, at når galt skulle være, så ville han da hellere have det *under* bordet end *over* bordet.

De dovne møer. Der var engang tre piger, de var da for resten søstre, de var så dovne, at de ikke gad røre sig til nogen ting. Den meste tid lå de og snuede i en bred seng. Så en dag var deres moder i færd med at bage pandekager, men da hun havde været ved det lidt, skulle hun ud at give koen. Hun havde lige sat en pandekage på ilden, og så sagde hun til pigerne, som lå i sengen:

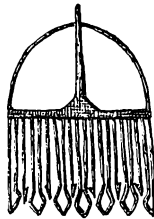
»Nu kan en af jer da sagtens se lidt til dette her, mens jeg er ude hos koen; i al fald må I da vende denne pandekage, når den har nok på den ene side, at den ikke skal svides. »Um«, sagde den yngste af pigerne, de andre tav stille. Da der var gået en lille stund, råbte pandekagen: »Kom og vend mig!« Pigerne hørte det ikke. »Kom og vend mig!« råbte den igen »N-nej!« sagde den yngste, »nu har jeg ikke haft mine øjne åbne i tre nætter og dage, og vil heller ikke op til det, gå du!« Derpå stødte hun til sin søster. »Ne-j«, sagde denne, »nu har jeg ikke haft mine øjne åbne i en uge og vil ikke heller, gå du!« Og hun stødte til den tredje søster, men hun sagde: »Ne-j-j, nu har jeg ikke haft mine øjne åbne i fjorten dage og vil ikke heller, gå I!« Dermed sov de gladelig igen alle tre. Pandekagen råbte: »Kommer I ikke og vender mig, så render jeg! Kommer I ikke og vender mig, så render jeg!« — »Halløj!« med et letter den sig fra panden, triller op af skorstenen, ud på taget, ned ad taget, ud af gården, ud på vejen og afsted. Da den havde løbet et stykke vej, indhentede den en ræv. »Hej, hvor skal du hen? Du løber så stærkt!« sagde ræven. »Jeg er løbet fra tre lade møer, og nu løber jeg også fra dig, brune mikkell!« sagde pandekagen. Lidt efter løb den forbi en so. »Hej! hvor skal du hen? Du løber så stærkt!« »Jeg er løbet fra tre lade møer og brune mikkell, nu løber jeg også fra dig, so langtryne!« sagde pandekagen. Så — løb den op i en elle, faldt ned og blev hængende i en nælde. — Dette er jo et skæmteeventyr, som Karen Toxværd hørte, da hun var meget lille.

☆

Drillehistorie om den sorte mand. Der boede engang en mand et sted i et land, og det var en klog mand. Han var nemlig sådan en slags sandsiger. Når folk ville vide besked om noget og ikke kunne få det at vide på anden måde, så kunne han sige dem det. Der kom mange rundt omkring fra for at tale med ham. Sådan var der også tre, der fulgtes ad der hen; det var en pige, en gammel mand og en sort mand. Pigen ville vide, hvordan det kom sig,

at hun var så tyk. Den gamle mand ville vide, hvorfor han var så gammel; og den sorte mand ville vide, hvorfor han var så sort. Da de kom der hen og fik røgtet deres ærinde, tog den kloge mand et spejl og lod først pigen se deri. »Hvad ser du?« sagde han. — »Jeg ser en karl, der holder af en pige«. — »Ja, havde du ikke været med til sådant noget, så havde du ikke været så tyk«. Dermed gik han hen til den gamle mand og lod ham se i spejlet. »Hvad ser du?« — »Jeg ser en mand, som har hængt sig i et træ«. — »Ja, havde du gjort sådan, var du ikke bleven så gammel«. (Her standser fortælleren, indtil en af tilhørerne bliver utålmodig og spørger, hvad det så blev til med den sorte. Hertil svares: Ham kan du slikke bagi, til han bliver hvid).

Røverens lever. Sådden va der inj ganj inj manj å en kunne, di bowde i udkåanden åå inj skow, manjinj heede Pæjer, å hanj håde en dooder, som altså va kunnens stedooder. Inj daw sijer så kunnen tæ Pæjer, å hanj ska gå ud i skowinj å slo dooderen i heel å tåå henjes leever heem mæ; denj ville kunnen håå tæ øtynjer (∴ midaftensmad). Pæjer ville nøødi, men mååde ju tæ ed å jik så osse ud i skowinj mæ dooderen. Dæær udde hitte di inj død røøver, som hænjde i ed træ; hans leever tow di så, å pejen gik sinj vej ud i værden. Kunnen ble glad, da hon soo leeveren å fek denj mæjed rejdi tæ øtynjer. Men om åwdeninj va hon sææl heeme, å så kom der ed fæællt spøjelse inj tæ henje; de håde værken howed

æller årme æller been. Hon blev ju mæjed kyst å sååe: »Åå, Gu ji, Pæjer va heeme!« Men lit ötter tow hon liiegot mowd tæ sæ å spoore mæ fin stemme: »Voor æ de skææne howed, du håde hæær i værden?« — »I hælvede tæ en kølle!« sååe hanj mæ grååv røost. — »Åå, Gu ji, Pæjer va heeme!« — »Voor æ di skææne been, du håde hæær i værden?« — »I hælvede tæ tow støtter!« — »Å, Gu ji, Pæjer va heeme!« — »Voor æ di skææne åårme, hu håde hæær i værden?« — »I hælvede tæ tow greever (o: greve)!« — »Å, Gu ji, Pæjer va heeme!« — »Voor æ denj skææne lever, du håde hæær i værden?« — »Denj hå du æt!« Å så vrej hanj halsinj om på hinje. — Denne fortælling hørte Karen Toxværd som barn af en gammel kone, barnefødt i Stavreby, Skelby sogn.

Den største løgn. »Hvem kan fortælle den største løgn?« — »Det kan jeg«.

1. Sådan var der engang en mand, som var krøbet op i et træ. Da han ville ned igen, gled benene fra, så han faldt. Hvad han ellers havde at gøre der, véd jeg ikke, men der var da stillet en le op imod træet, og nu traf det hverken værre eller bedre, end at han faldt lige ned i leen og fik sin hals skåret over. Nå, manden var ikke rådvild, fordi han havde tabt hovedet, han tog og satte det til igen i en fart. Det voksede også meget godt sammen, for det var i den allergrødeligste voksetid, men han havde lige godt været så uheldig at få stillet hovedet forkert, så næsen sad omme over ryggen, og derfor duede han siden aldrig til andet end at være rebslager.

2. Der var en mand ude at løbe på skøjter, og det gik stærkt. Men så lige med et løb han i en vindvåge, og da han var i stærk fart, var han kun sunket i efter halsen, da han stødte mod kanten af isen ovre ved den anden side. Isen skar halsen over, og så rutschede hovedet afsted ovenpå isen, og kroppen underneden, lige hen til næste vindvåge. Der smuttede kroppen op, og heldigvis var hovedet lige ovenover, så det kom til at sidde rigtigt; det frøs også sammen straks, for det var et groft frostvejr. Så gik han hjem og stillede sig ved kakkellovnen, for han

var våd og trængte til at tørres; men da han havde stået der en lille stund, blev næsen fugtig (det kunne jo sagtens ske), og så ville han snyde næse, ligesom han plejede vant. Altså fik han fat i næsen med den højre hånd, og smed — hele hovedet hen ad gulvet⁴³.

I *Højet* har der før boet en mand, som hed Riegels. De kaldte ham »den vise Røjelsen«, for han var så klog. Han havde en gammel hest, og den lod han sine folk hejse op mellem to træer ude i skoven; så skar han ham op, for han ville se, hvorlænge hjertet kunne slå i ham efter at han var skåret op. Siden gik han nok omkring og ville købe en gammel mand, men om han fik en, ved jeg ligegodt ikke, meddeler Rasmus Toxværd på Folkemålet i »Skattegraveren«.

Hekse, kloge folk, taskenspillere

Hvor fire veje støder sammen og danner et *kors*, der har *heksene* haft deres danseplads i gamle dage. Der dansede de midsommeraften, men de måtte dog alligevel til Bloksbjerg også. — En kost må man altid sætte med stagen mod gulvet, ellers tager heksene den og rider på.

Det var en kendt sag, at ondsindede mennesker havde megen magt til at skade andre ved at påføre dem sygdomme, tage deres *smørlykke* o. lign. Således var der »for en del år siden« en gammel kone, som ikke kunne lide sin svigerdatter, og derfor gjorde hende en del skarnsstreger. En dag løb hun mumlende ud og ind af stald døren, og den unge kone, som kom til i det samme, spurgte hende: »Hvad render I der og mumler over?« Den gamle svarede ikke, men så på hende med et ondt blik, og for silde huskede den unge på, at man ikke må tale med dem, mens de hekser; thi fra den dag af var det forbi med hendes helsen; hun blev aldrig rask mere, skønt hun levede nogle år efter. Nu! en heks skal brændes, og da tiden kom for den gamle kone, kunne hun

heller ikke dø, før der blev sat ild under hende. Der blev lagt et par gløder i en gammel træsko og sat ind under sengen, så slap hun, det gamle skind. Den unge kone døde så kort efter, at de to blev naboer i kirkebogen. — Samme gamle kone var altid på nakken af en anden gammel kone i samme by og stræbte at spolere hendes kreaturhold, smørheld o. l., men den anden var for klog til at lade sig overliste. Således var hun altid hos sin ko i den tid, den skulle kælte, og hekse har kun magt til at tage smørret, når de kan komme først til koen, efter at den har kælvet. Somme siger rigtignok, at det er nok, når de kan komme til det vand, koen skal drikke, og det er for resten rimeligt nok. Engang var det dog nær ved, at sidstnævnte kone ikke havde fået smør, da hun kærkede, men rådsnar tog kun kærnen med fløde og bar over hos genboen og stod der og kærkede, så fik hun smør, thi der havde heksen ingen magt. — Heldigvis var der da også midler til at forebygge, at andre sådan tager smørret, og til at få dem opdaget og straffet, som har gjort sig skyldig deri. — Et middel, som man aldrig bør glemme, når man vil beholde sit smør, er, at komme et par korn salt i den nymalkede mælk, som man giver bort. Står man og kærner, og der kommer et fremmed menneske, bør man ryste smørret af sig, det vil sige: kærne en gang, og det er særlig velset, om vedkommende springer ud ad døren. Kan man ikke på nogen måde få smør og ønsker at vide, hvem tyven er, så sætter man en gryde med fløde over ilden, og når den er ved at koge, hælder man fløden i ilden eller i en ophedet bageovn, så bliver tyven skoldet over hele sin krop og er så både opdaget og straffet. Deraf er vel den talemåde kommen, når nogen får en rigtig smøre, som er ham vel undt: »Sådan skal du ha', din smørtyv«. En mand straffede sin smørtyv på en anden måde. Da han så, at der ikke ville komme smør, sagde han: »Ja ja, skal vi ikke have nytte af smørret, så skal de andre heller ikke«. Så satte han sig og gjorde i kærnen, derved fik tyven sit smør urent og var så opdaget med det samme.

Selv om Karen Toxværd ikke troede på hekseri, kunne hun dog fortælle om en kone »ovre vester på landet«, der engang blev drillet af et par mænd, der beskyldte hende for at kunne hekse. Da mændene gik hjem fra huset, hvor de havde været sammen med den som heks ansete kone, gik hun på vejen lige foran dem. Så lige med ét, som de gik, blev den ene mands mund drejet om og sad helt omme ved den ene side af ansigtet, og der blev den siddende. I samme øjeblik blev den anden mand helt gal og tosset, og sådan var han også, da han kom hjem; han slog i bordet og skældte og dominerede, og han blev heller aldrig rigtig klog mere. Den anden derimod gik lige straks samme aften over til en anden klog kone i nabobyen, og hun fik vredet hans mund i lave igen; men hun sagde også, det var godt, han kom straks, ellers havde hun ikke kunnet. »Se nu mener jeg, at hekseren, som de kaldte hende, må have haft noget ved sig, som hun har strøet på vejen bag sig, siden hun absolut ville gå lige foran dem, og siden det kom sådan lige på én gang på dem begge to«.

☆

På *Gedserodde* ses endnu voldstedet og rester af gravene om den gamle borg *Svinehave*. Mens slottet var i sin velmagt, kunne man sejle fra Østersøen gennem en rende ind i Svinehavesøen, som nu er omtrent tilgroet med rør og græs. På denne borg boede engang en frue, som var meget *forfaren i lægekunsten* og hjalp navnlig mange fattigfolk med sine lægedomsurter; men netop det, at hun havde held med sine kure, skaffede hende omtale og misundere. Hun blev meldt og anklaget for hekseri; fra anklage til *bålet* var den gang en meget lige vej. Nu havde fruene på den nærmeste tyske grænse en broder boende. Ham fik hun ved en gedesboer, som hun engang havde hjulpet i sygdomstilfælde, gjort bekendt med sin nød, og han fik hurtig et skib på farten. Nogle siger, at han med sin hest svømmede hele vejen mellem Rostock og Gedser; andre siger, at han sejlede og først kastede sig i søen med sin gode hest, da skibet kastedes

tilbage i brændingen under Gedderskov. Da kunne han nemlig se en mængde mennesker samlet om et rygende bål, og så vidste han, at det var på høje tid. Hesten havde også sin hyre med at komme gennem brændingen; men manden jog på den ved at stikke den lidt i manken med sin dolk. Så kom han i land og op til retterstedet i en fart, splittede og forjog vagten og øvrigheden. Men hans søster havde ilden nået, så hun døde i hans arme. — Dette sagn havde Karen Toxværds fader hørt af gamle folk fra Gedser.

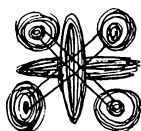
Den gamle *Mejer* i *Marrebæk* var en meget *klog mand*, det var vidt bekendt. Engang kom der endogså folk fra Lolland til ham og klagede, at der var stjålet et stykke lærred fra dem. »Hvorfor fortæller I mig det?« spurgte han. Ja, de mente jo, at han måske kunne hjælpe dem til at få det igen. »Ja, nu kan I bare rejse hjem i Guds navn«, svarede han, og det gjorde de. De lolliker kom heller ikke tiere, så folk mente sikkert, at tyvene havde måttet aflevere lærredet, hvor de havde taget det. Han havde også lavet en æggehøne engang; den fodrede han med hampefrø, så kunne den lægge æg. Den var ellers af træ, og hans datter opbevarede endnu i 1880'erne æggehøuset. *Mejer* var nok ellers et navn, han havde taget selv; snakken gik, at han skulle være af højere stand, og at slægten havde forskudt ham for et eller andet skarnsstykke; han skulle nok ellers hedde *Mollerup*. Så meget er vist, at *Mejer* var ikke hans rigtige navn.

☆

I juli 1906 optegnede Karen Toxværd to udførlige beretninger om kloge folk og forheksede huse fra egnen Bruntofte, Tåderup og Gavlhuse på *Midtfalster*. Da disse meddelelser har deres stof uden for *Sydfalster*, skal de ikke aftrykkes her. De er desuden offentliggjorte i »*Danske Sagn*«⁴⁴.

Endelig skal nævnes her, at Karen Toxværd engang som barn så en *taskenspiller* gøre sine kunster og fandt det helt overraskende. Men en anden lille pige forklarede, at det var bare øjenforblændelse. Taskenspilleren

forblænder øjnene på alle dem, der er tilstede, så det kommer til at se ud for dem, som han vil have det; men kommer der én ind, efter at han har begyndt sine kunster, så kan den se, hvorledes det virkelig går til. Sådan var der da en, som gjorde kunster for ungdommen i Væggerløse, og blandt andre ting krøb han også gennem en knup (stor træstamme), som lå ude ved gaden. Men der kom så en kone gående, som kunstneren ikke lagde mærke til, og hun så godt, at han krøb ved siden af knubben, og det sagde hun til de unge, som stod og gloede og troede, han krøb igennem. Men så blev han naturligvis gal, og da konen gik sin vej, forblændede han hendes øjne, så det så ud for hende, som om hun vadede i snavs til over anklerne, så hun for ikke at smudse sit tøj tog det højt op med hænderne til stor morskab for de unge, som godt kunne se, at vejen var både tør og ren. Denne taskenspiller kunne altså *hverve syne*.

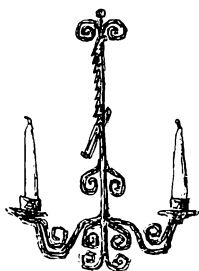

Viser og sanglege

Allerede i 1844 og 1845 sendte *Severin Toxværd* folkeviser til *Svend Grundtvig* til brug for en stor samlet udgave af alle danske folkeviser. Toxværd sendte viserne: »Munken går i enge«, »Her kommer de kække nonner«, »Og jeg drog mig ad gaderne frem«, »Hvem bor i det kloster inde«, »Kære søster Ellen, før mig over møllen«, »Jeg drog mig over den salte sø«, »Fattig fugl kommer hinkende«, »Jeg spænder op min spore«, »Søsteren talte til søsteren sin«, »Svend Bossen han havde så stor en

uroe«, »Torbistens bryllup«, »Den herren Karel tænkte om natten hvor han lå« samt »Og hør du lille Karen«. — Da *Karen Toxværd* i 1880'erne sendte viser til *Evald Tang Kristensen*, var der blandt disse de fleste af de viser, som hendes fader fyrretyve år i forvejen havde optegnet til Sv. Grundtvig, men Karen Toxværd kendte endnu en del viser, hvad de følgende sider vil vise. Også *Rasmus Toxværd* kendte viser af forskellig art. Han sendte enkelte af dem i 1880'erne og 1903 til Evald Tang Kristensen. 1905, 1908 og 1910 indleverede han viser og melodier til *Dansk Folkemindesamling*, hvor alle optegnelser og noder fra Toxværd'erne findes. Deres folkevise-materiale er blevet — og bliver — udnyttet i det store videnskabelige værk: »*Danmarks gamle Folkeviser*« I—X (1853 ff., ikke afsluttet endnu), udgivet af *Svend Grundtvig*, *Axel Olrik*, *H. Grüner-Nielsen*, *Erik Dal*, *Karl Ivar Hildeman* og *Iørn Piø*. — *Melodistoffet* vil efterhånden ligeledes blive offentliggjort i en videnskabelig udgave, der forestås af *H. Grüner-Nielsen*, *Nils Schiørring* og *Thorkild Knudsen*.

På de følgende sider vil man stifte bekendtskab med hovedparten af de folkevise- og sanglegetekster⁴⁵, som de tre medlemmer af familien Toxværd så heldigt har reddet fra forglemmelse. En del af optegnelserne er *skæmteviser*. Det er ret forbavsende, så mange viser det er, der har verseret i folkemunde på Sydfalster i gamle dage.

Stolte Elselil.

Der var to ædelige kongebørn,
de lovede hverandre deres tro.
Og så lagde de over i deres tale,
hvor de skulle komme til at bo.

Der er imellem dem så dyb en strøm
af floder og rindende vand.
Min hjertens allekæreste,
hvordan skal jeg til dig kom'?

Du afføre dig dine klæder
og svømme herover til mig.
Så vil jeg tænde en lampe,
at den kan lyse for dig.

Og det var den forbandet tærne,
som ly'de på deres tal'.
Hun slukte ud den lampe,
som for hannem lyse skal.

Og det var stolte Elselil,
hun treen i salen ind.
Til alle sine små jomfruer
så bitterlig hun græd.

Og det var stolten Elselil,
så sorryfuld i sind
hun gik sig ud i den højen loft
til sin kærmøder ind.

Mit hoved det værker så jammerligt,
jeg frygter det bliver min død.
Men nu vil jeg mig ud at gå
hen til den brusende sø.

Aleneste må du ikke gå
hen til den brusende sø.
Du vækker din yngste broder,
at han kan med dig udgange.

Vækker jeg min yngste broder,
han er så uforstandig og ung.
Han skyder alle de fugle,
som flyver i luften om.

Aleneste må du ikke gå
 hen til den brusende sø.
 Du vækker din yngste søster,
 at hun kan med dig udgange.

Vækker jeg min yngste søster,
 hun er så uforstandig et barn.
 Hun plukker alle de blomster små
 og gemmer dem ved sin barm.

Alene så gik stolt Elselil
 hen til den brusende sø.
 Hun kaldte på den fisker,
 som sejled på søen om.

Og hør du fisker og gode mand,
 fisker du for det guld så rød,
 så fisk mig op den kongesøn,
 som i aftes blev på vor sø.

Fisket har jeg den hele nat,
 slet intet så haver jeg fået
 foruden så dejlig en kongesøn,
 som ligger her udi min båd.

I siger nu min moder så mangan farvel,
 I siger så mangan godnat.
 I siger jeg sprang i den vildene sø
 med min kæreste udi min arm.

Og det var stolte Elselil
 slog ud sit favre guldhår.
 Så sprang hun ud i den vildene sø
 med sin kæreste udi sin arm.

(Enden på visen er uopskrevet).

Jomfruens brødre.

Det var en søndag morgen, da klokken den randt to,
 da lærken sin stemme lod høre:
 da opstod der en jæger med største velbehag,
 han hastig i klæderne sig fører.

Så trak han sig så sagselig støvlerne på,
for sporerne ikke skulle klinge:
så svang han sig så sagselig op på sin hest,
for bidselet ej heller skulle ringe.

Så red han over bjerge, så red han ned i dal,
så red han ud i skov og på hede:
der mødte han skøn jomfruens brødre alle syv,
og de var både raske og vrede.

»God aften, god aften, hr. ridder så bold!
hvor haver du været så længe?
for vi haver tøvet her en meget liden stund,
vi ville dig gerne i tale«.

»Ja, jeg haver været i røde rosenlund,
at jage den liden små hare:
der blev jeg forsinket en meget liden stund,
hvad ville I dertil mig svare?«

»Nej, hverken har du været i den røde rosenlund,
ej heller har du jaget den små hare:
men du haver sovet hos vor søster i nat
alt uden at spørge os til råde«.

»Og haver jeg sovet hos jer søster i nat,
alt uden at spørge jer til råde:
da var det hendes vilje så vel som min,
og hvad vil I vel derfor mig gøre?«

»Hvad enten vil du standse, hvad heller vil du fly,
hvad heller i skoven dig hæle:
hvad heller vil du vove dit unge liv og blod,
og det for din kæreste alene?«

»Nej, hverken vil jeg standse, ej heller vil jeg fly,
ej heller i skoven mig hæle:
men heller vil jeg vove mit unge liv og blod,
og det for min kæreste alene«.

Så stod der en kamp både stridbar og lang
imellem de syv og den ene:
den ene han vandt sejr, han slog dem alle syv,
det skete med Guds vilje alene.

V å g e s t u e n .

Den herren Karel tænkte om natten, der han lå:

»Hvordan skal jeg den skønne jomfru ud af det kloster få?«

Hr. Karel ligger på strå.

∴ Vågen lå hans fostermor
og lytted' på disse ord: ∴

∴ »Og hør du mig, min kære søn,
skal jeg dig give råd?« ∴

»Klæd dig i hvide klæder,
læg dig et lig på bord:
Og bed du så den skønne jomfru,
hun vil i vågestu' gå«.

Hr. Karel han er død.

Og hun gik til sin moder,
så sørgelig ud hun så:
»Og hør du, min kær moder,
må jeg i vågestu' gå?«

Hr. Karel han er død.

»O nej, min kære datter,
jeg vil dig vare imod:
Så snart du ind ad døren trin',
han griber dig om din fod«.

Hr. Karel han er død.

Så gik hun til hans hoved
og bad godt for hans sjæl:
»I verden der du leved',
da undte du mig vel«.

Hr. Karel han er død.

Så gik hun til hans side
og klapped' hans hvide kind:
»I verden der du leved',
du var allerkæresten min«.

Hr. Karel han er død.

∴ Men herren Karel sig rejste
og rødmed så hans kind. ∴

∴ »Og kom nu, alle venner,
drik nu vort bryllup ind!« ∴

Hr. Karel han var død.

Giljekunst.

Og er hun i stuen, som du haver kær,
sid hos hende på bænken, sid ikke for nær.

Du krammer hendes fingre, du træder hendes fod,
er pigen dig kærlig, hun ta'r derimod.

Men siger hun nej, at hun ikke vil,
forvist skal du holde dig nærmere til.

Men siger hun nej, at hun ikke kan,
forvist har hun kåret en anden til mand.

Men siger hun nej, at hun ikke tør,
forvist har hun været hos skytterne før.

En meget smuk vise.

Alle vore venner de ganger på rad,
de ville os påføre stor modgang og klag',
min yndige pige vil du mig forlad',
så får dog Vor Herre for lykken at råd'.
Men jeg sige må,
vil du mig forstå,
en anden at elske du aldrig må.

Vil du mig forlade stor sorrig følge vil,
der er så mange mennesker på jorden er til.
Slet ingen i verden kan være min lig',
slet ingen uden dig min yndig lille pig'.
Men jeg sige vil,
tro du mig kun til,
en anden at elske jeg aldrig vil.

Der er så mange mennesker som os forføre vil,
de bruger tillige deres lystige spil;
men de som om andre så gerne trykke vil,
de får jo vel nok udi sin egen del.
Lad dennem kuns gå
bagtale os så,
vi passer slet aldrig mere derpå.

Lad dennem kun løbe med deres falske snak,
 følge og bagtale de sladderagtig' pak,
 de mene, de tjener dermed gaver og gunst;
 men falskhed sin herre den er dog omsonst.
 Byd dennem kun trods
 lad dem kom' til os,
 ja da skal de sige, de kom ret tilpas.

Vil du nu af hjertet mig ret have kær?
 Jeg aldrig dig skal svige, mens jeg i verden er.
 Ihvor jeg end vanker, ihvor jeg end går,
 du alletider mig udi tankerne står.
 Du er jo min lig'
 min yndig lille pig',
 jeg skal dig i verden ret aldrig svig'.

Når andre de prale med penge og gods,
 så byder min yndig lille pige dem trods.
 Og sig du har andre, og de er dydefuld,
 ja de er mig langt bedre end perler og guld.
 Er de ej så rig,
 min yndig lille pig',
 så er der dog ingen mig kærer end dig.

Hvad hjælper rigdoms gaver, vi skal jo engang dø,
 vi kan ej altid være på denne verdens ø.
 Ja, rigdom fordærver så mangan en sjæl,
 men vi får og vor beskikkede del.
 Hvor to hjerter er,
 er dyden og der
 forenet med hverandre i kærlighed her.

Nu må jeg snarlig rejse, og dig befale Gud,
 du er udi mit hjerte, du kommer aldrig ud.
 Du ene mig behager af alt i verden er,
 min yndig lille pige, jeg har dig hjertelig kær.
 Før bliver vand til blod,
 før bliver had til jord,
 før jeg dig forlader, mit yndige nor.

Nu vil jeg afsked sige og letter ved min hat,
 jeg ønsker dig, min pige, en rolig god nat.
 Jeg kan ej længer skrive, jeg haver ingen tid,
 jeg dig farvel vil sige, min søde engel blid.
 Jeg beder til Gud,
 du bliver min brud,
 engang før du af verden ganger ud.

Hr. Peders skriftemål på havet.

Og det var den unge hr. Peder selv,
han ganger for sin fostermoder at stå,
fordi han ville endelig vide og se
hvad død, at han skulle få.

»Ja, du dør slet ikke for kugler og krudt,
ej heller bliver du slagen ihjel,
men vogter dig vel for bølgen den blå,
den ene forkorter dit liv«.

Og det var den unge hr. Peder selv
der ganger til strandkanten ned,
og der lod han sig bygge et kosteligt skib,
det bedste, der nogentid fandtes.

Og skibet det var udaf valnøddetræ
og masterne ligeså,
men vimpelen var af det rødeste guld,
den vajer her ovenpå.

Og det var både skipper og styrmand,
der styred så langt ud fra land.
Tilbage de glemte Gud Fader og Gud Søn
og så Gud den hellige Ånd.

Men da de nu var kommen så langt ud fra land,
at de ingen præster kunne få:
Gud hjælpe, Gud trøste os alle hver mand,
her må vist alle dø.

(For så kunne de ikke sejle).

»Kom, lader os falde for masterne ned
og gøre vores skriftemål,
kom, lader os kaste vores tærninger over bord
for at se hvem af os synden er så stor«.

Og alle de andres små tærninger sejl,
hr. Peders den sank jo tilbunds,
og alle de andres små tærninger sejl,
hr. Peders den sank jo tilbunds.

»Om nogen af eder skal komme mer hjem
min fostermoder spør efter mig,
da sig, at jeg tjener i kongens gård
og står mig hel ganske vel.

Om nogen af eder skal komme mer hjem,
 min fæstemø spør efter mig,
 da sig, at jeg hviler på havsens bund,
 bed hende, hun gifter sig«.

(Så letted de anker — så kunne de sejle, da han kom ud).

Denne vise sendte Rasmus Toxværd i januar 1903 til Evald Tang Kristensen. Visen blev sunget for Rs. Toxværd af *Åle-Stoffer* fra Stovby fattiggård. Han var født på Hasselø, og hans fader havde faret til søs. »Jeg optegnede den for den pudsige sømandsagtige opfattelse af at »kaste tærninger over bord«, hvad jeg ikke har set i andre optegnelser«, føjer Rs. Toxværd til.

Trofast kærlighed.

Nu ser jeg tiden alt er omme,
 jeg må forlade dig, min ven.
 Gud er min ven, Gud er min dommer,
 vi rejser fra hverandre hen.
 Vi sørger begge om vort brød,
 Gud, lad os aldrig lide nød.

Men om at jeg endogså ikke
 mit løfte ret opfylde kan,
 Gud ved, at jeg vil heller drikke
 med dig det bare kolde vand
 end med en anden den klare vin,
 når det kuns står til vilien din.

Tak skal du have for hver en time
 og stund, du omsorg for mig bar.
 For hvert et trin du ville trine
 til mig ind, hvor endog det var.
 Tak skal du have for kærlighed
 for stor bevist ærlighed.

Jeg haver en sten på hjertet båret,
 den var for mig så trang og hård.
 Du tænker, du ville mit hjerte såre,
 men Gud belønne dig derfor.
 Du tænkte, at du fik såre mig,
 men det går vistnok over dig.

O store Gud, du ville give,
 vi samles må i Himmelen.
 Så længe Gud mig under livet,
 du er og bliver min bedste ven.
 Jeg vist aldrig forglemmer dig,
 så længe livet er i mig.

Nu haver jeg den sejer vunden,
 nu har jeg fået mit ønske frem,
 som lang tid haver på snoren spunden
 og gravet for mig en grav så skøn,
 nu haver jeg vand på møllen fået
 som lang tid ørkes[løs] løber fort.

Troskab på prøve.

En bonde havde en kone snild,
 var vakker, ung og kæk,
 hun spurgte engang sin mand så mild:
 »Vil du ej snart rejse væk?
 Vil du ej snart efter hø?
 Vil du ej snart efter hø og halm
 og hø og halm, vil du ej snart efter ho?«

Den bonde tænkte så ved sig:
 »Den tale den er snild«.
 Han gemte sig bag døren hen;
 se, hvad der nu vil ske.
 Som om han var rejst efter hø... o. s. v.

Snart efter kom en herremand,
 var vakker, ung og kæk:
 han konen tog i hånden sin:
 »Er manden din rejst væk?
 Er manden rejst efter hø... o. s. v.«

Han hurtig hende om livet tog,
 hun sled sig hist og her;
 men manden, som bag døren stod,
 sprang frem: »Og hvad sker her?
 Lad fanden nu rejse efter hø... o. s. v.«

»Tilgiv mig kære, gode mand,
 tilgiv mig, o, jeg be'r!
 jeg gør, hvad du befale vil,
 kun aldrig dette mer.

Jeg tro'de, du var rejst efter hø,
 jeg tro'de, du var rejst efter hø og halm og hø og halm,
 jeg tro'de, du var rejst efter hø.

F e d e l e n .

Svend Bosen han havde så stor en uro,
 før han havde solgt sin eneste ko.
 Så købte han sig en fi-li-li-li-li-li-li-li-li-li-li-ri-um.

Så købte han sig en fedele ny,
 så spurgte han vej hen til gildesby.
 Så strøg han på sin filirium.

Men da han kom hen til gildesgård,
 så droge de ham udi hals og i hår.
 Så græd han for sin filirium.

»Min kære Svend Bosen, spil op for mig!
 her har du de penge, jeg lovede dig«.
 Så strøg han på sin filirium.

Men da han drog over moser og bæk,
 så tabte han både fedel og sæk.
 Så græd han for sin filirium.

Men da han gik over moser og bro,
 da tabte han både hoser og sko.
 Så græd han for sin filirium.

Men konen tog til sin trebenede rok,
 så slog hun på den fordrukne krop.
 Så græd han for sin filirium.

»O, kære lille kone, slå ikke mer!
 Ret aldrig så køber jeg fedeler fler.
 Så græd han for sin filirium.

Om jeg blev så gammel som mosset på træ,
ret aldrig køber jeg fedel for fæ.
Så græd han for sin filirium.

Om jeg blev så gammel som mosset på rod,
ret aldrig så køber jeg fedel for ko«.
Så græd han for sin fi-li-li-li-li-li-li-li-li-li-ri-um.

Torbistens bryllup.

Og Torbist krøb i ovne

— Kompetrum —.

Der græd han for en kone.

Kompatrum.

Dikton mosjon patrum,
og Kåren sidder fundatrum,
og lemmen lemmen derienbus,
en bønne kuppe darius,
straks frisk spring her om!

»Og hør du, flue favr og fin,
og vil du være kæresten min?

Og vil du være min venneviv,
så vier jeg dig mit unge liv«.

»Hvor kan jeg være din venneviv,
du er fattig, og jeg er rig.

Når som jeg sidder ved herrefad,
så brummer du i en hesterad.

Og når jeg sidder ved herrebord,
så brummer du i en hestel....

Og når jeg drikker den brune mjød,
så drikker du det blod så rød«.

Men Torbist tog fluen ved vingebeben,
så smed han hende i rendesten.

Og op stod fluen og snøfted' og græd:
»Og når skal nu vort gilde vær'?»

»Ja, vi vil bie til hede,
for så er fluerne fede.

Ja, vi vil bie til efterhøst,
for så er bremserne allerbedst«.

Og der blev lystigt gildeshus,
de kællinger dansed med kander og krus.

Ja, der blev lystig gildesgård,
— Kompetrum. —
Men præstens Hans han mistet sit lår.

Kompatrum.
Dikton mosjon patrum,
og Kåren sidder fundatrum,
og lemmen lemmen derienbus,
en bønne kuppe darius,
straks frisk spring her om!

Kællingen som brud.

Husker du, hvad du loved' mig
i aftes, da vi sadde:
at skænke mig med øl og vin
og sove hos mig om natten.

Første nat, da vi sammen lå,
da kyssed' vi og klapped';
anden nat, da vi sammen lå,
da reves vi som katte.

Tredje nat, da vi sammen lå,
da slog du mig over mit øre;
om morgenen, da jeg stod op,
kunne jeg ikke høre.

Så tog jeg da en lille bog,
begyndte så at læse;
kællingen tog sin knortekæp
og slog mig over min næse.

Den gamle bejler.

Den gamle svineryg han lå og tænkte,
 han ville bejle til den gamle enke,
 og gammel var hun, og det var vist,
 og penge ha'de hun, og det var frist'.

Og to rigsdaler og fire skilling
 det var kællingens hele middel,
 en luset høne og en skurvet so
 det var kællingens hele bo.

Den pyntede mand.

Alle mand skulle ud at ride,
 min mand skulle også med;
 alle mand havde blå kalotter,
 min mand havde ingen.
 Så tog jeg en pissepotte,
 laved' min mand deraf en kalotte.

Alle mand skulle ud at ride,
 min mand skulle også med;
 alle mand havde smukke trøjer,
 min mand havde ingen.
 Så tog jeg to gamle jøje (v: Gøge),
 gjord' min mand deraf en trøje;
 se, her rider min mand,
 smuk trøje har han.

Alle mand skulle ud at ride,
 min mand skulle også med;
 alle mand havde smukke hoser,
 min mand havde ingen.
 Så tog jeg to gamle poser,
 gjord' min mand deraf to hoser;
 se, her rider min mand,
 smukke hoser har han.

Alle mand skulle ud at ride,
 min mand skulle også med;
 alle mand havde smukke vester,
 min mand havde ingen.
 Så flåede jeg to præster,
 gjorde min mand deraf to vester;
 se, her rider min mand,
 smukke vester har han.

Skrædderen og soen.

At drukkenskab forføre kan, man ser så mange steder;
 thi den kan gøre svin af mand,
 så gik det med vor skrædder.
 Ziegenbuk, bukkenbuk, gnæk-mæk-mæk, hej,
 hej villig buk buk buk, så gik det med vor skrædder.

Da skrædderen ud på marken kom,
 da så han so at rode:
 »Og vil du sove hos mig i nat,
 min hjertens lille kone?«

Han tog den so alt i sin arm
 med samt dens liflige tryne:
 »Nu skal vi snart vor seng få redt,
 men vi har ingen dyne«.

Hun rysted' ham alt hid og did
 med sin den forede hue,
 da skrædderen hen på marken kom,
 da faldt han i en grue [ɔ: Grube].

Da skrædderen hjem til konen kom,
 hun så den usle jammer:
 »Og du ser ud på kjolen din,
 som du har været i klammer«.

»Ja, jeg har været på vilden sti«,
 han vendte sig til hende:
 »Ja, jeg har været hos so i nat,
 det må jeg nu bekende«.
 — Ziegenbuk, bukkenbuk, gnæk mæk mæk.
 Hej villig buk buk buk, så gik det med vor skrædder.

Drikkevise.

»Og hvem så skal nu bimpelen have,
 min ven er så glad?«
 »Og den så skal (Lars Olesen) have,
 fordi han os bad.
 I denne her stad hold dig lystig og glad,
 drik pægle på rad.
 Så kommer du aldrig i klammer og had.«

Nu har vi sviret så længe,
 og aldrig så bliver vi rig;
 thi dynen går ud af vore senge,
 og halmen den ligger vi i.
 Det volder krokonens kande
 og hendes det lille bitte glas.
 Gid kanden sad midt i hendes pande,
 og glasset sad midt i hendes as.

Jeg drog mig over den salte sø
 og gennem de mørke skove;
 det gjorde jeg for allerkæresten min,
 mens de andre ligger og sove.
 Han er min ven, han er så skøn,
 min ven er over måde.
 Vil Gud jeg lever og kommer igen,
 det bliver os begge til både.

Bondevise.

Alri hå jæ jort Bui gåt
 å alri ve jæ jøre,
 jæ to ham i hans gule lok
 å slo ham på hans øre.
 De ska du ha, mer ska du få,
 tæ du får lært å køre.

Pige skulle ud og malke kov,
 koen gik i mosen og gnov.
 Kunne ikke mer'. Hopsa falderalda!

Pigen slængte kande og krands
 ud for at trække koen til lands.
 Kunne ikke mer'. Hopsa falderalda!

Dette visebrudstykke, meddelt af Karen Toxværd, er udgivet af E. Tang Kristensen i »Danske Skjæmteviser«.

I samme værk findes en svensk vise på 6 vers: »Å, kjære min flicka, vil du nu som jag«, meddelt af Karen Toxværd, der havde hørt den af sin fader, Severin Toxværd, der »for hen ved 100 år siden lærte den i Helsingør«.

☆

Og hør du, lille Karen, og vil du være min,
syv silkestukne kjoler dem vil jeg give dig.

Meddelt af Rasmus Toxværd til »Skattegraveren« med nodebilag. Melodien havde hans fader spillet for ham.

☆

En afskediget soldat gik hen ad vejen til sit hjem. Han blev træt, sulten og tørstig og gik derfor ind i et hus, som lå ved vejen. Der inde sad konen, vuggede sit barn og sang og røg tobak med det samme.

Soldaten hilste: »Guds fred, mor! Vil I ikke give mig en bid mad? Jeg er træt og sulten«.

Konen passede sit arbejde, vuggede, røg og sang:

»Nej, gryden den haver ej kogt endnu;
hej sandelandu, landu, landu.
(spytter) Pøj! Falladeraderadadada!« —

»Vil I da ikke give mig en tår at drikke?« spørger soldaten. Hun bliver ved sit:

»Nej, tappen den haver ej dryppet endnu;
hej sandelandu, landu, landu.
Pøj! Falladeraderadadada!« —

»Jaja, så skal I have farvel!« siger soldaten. Konen svarer:

»Tag Fanden på ryggen, så møder han;
hej sandelandu, landu, landu.
Pøj! Falladeraderadadada!«.

Denne vise og historie hørte Karen Toxværd af en meget gammel mand, Rasmus Fris i *Fiskebæk* ved Bøtø Nor. Han havde hørt den i sin ungdom i Næstved, hvor han var lansener.

I Evald Tang Kristensens »Danske Skjæmteviser« findes trykt 4 vers af visen: »Elskov i sengen«, meddelt af Rasmus Toxværd. Resten af visen, hele 8 vers, »er sådan, at den umulig kan trykkes. Det er den groveste af alle de viser, jeg kender«, oplyser Evald Tang Kristensen.

I samme bog findes offentliggjort den af Rasmus Toxværd meddelte vise: »Præsten han har en, så tyk en én«. Denne vise er i sit indhold egentlig ikke uartig, selv om den ved sin sindrige opbygning umiddelbart virker i denne retning⁴⁶. Sammesteds findes visen: Mit og dit, meddelt af Rs. Toxværd. Denne vise kan med lidt opfindsomhed blive temmelig lang. Men den holdt sig nok ikke altid så meget pæn. — Sammesteds er udgivet Rs. Toxværds form af visen: »Fruen i Køge«, der heller ikke er ganske stueren.

De følgende viser er *sanglegeviser*. Om sanglege og viser brugt ved leges udførelse har Thyregod fortalt i sit værk »Danmarks sanglege«, i hvilket en del af Karen Toxværds sanglegeviser er optaget.

Her kommer de kække nonner, hr. dommerniks.
 Her kommer de kække nonner, hr. dommerniks.
 Æder, sæder, sanderlig, hr. dommerniks.
 Hvad vil de kække nonner, hr. dommerniks?
 Hvad vil de kække nonner, hr. dommerniks?
 Æder, sæder, sanderlig, hr. dommerniks.
 De vil med biskoppen tale, hr. dommerniks.
 Biskoppen er ikke hjemme, hr. dommerniks.
 Hvor monne han da være?
 Han er på skriverkontoret.
 Hvad monne han der bestille?
 Han skriver de kærlighedsbreve.
 Hvad står der i de breve?
 Der står: de to skal sammen, hr. dommerniks.
 Der står: de to skal sammen, hr. dommerniks.
 Æder, sæder, sanderlig, hr. dommerniks.

Ovenstående hørte Karen Toxværd for mange år siden af en gammel kone, »så jeg véd ikke, om: »Æder, sæder« skal være: »Ædelig, sædelig«, skønt jeg tror det«.

— Hertil føjer E. Tang Kristensen: Kedeligt er det, at beskrivelsen af denne leg fattes. Sangen dertil synes heller ikke at være fuldstændig, men man kan dog omtrent slutte sig til det manglende. Man må antage, at legen er fra den senere katolske tid her i landet.

Det var et muntert gilde
for Holger og mig;
der var desuden mange
uden Holger og mig;
der var Svirekol og Svarekol og Benfeldt og Stenfeldt og
alle gode venner, som dér i stuen var.

Og først dansed Holger,
og så dansed jeg;
så dansed de med Holger,
så dansed de med mig.
Så dansed Svirekol o. s. v.

Så skænkede de Holger,
så skænkede de mig;
så skænkede de andre,
som skænkede for mig.
Så skænkede de Svirekol o. s. v.

Og så blev Holger drukken,
ja, Holger og mig o. s. v.

Og så bar de Holger hjem o. s. v.

Dermed endtes legen, meddeler Severin Toxværd.

☆

Harens salg.

Og jeg rejste mig ad gaderne frem, ad gaderne frem,
og der mødte mig så god en købmand, så god en købmand.
For haren.

Jo længer vi stod *:/*: og gjorde køb, *:/*:
den hare han stræbte, ad skoven han løb.

Og haren han løb *:/*: over busker og ris, *:/*:
bag efter løb købmand, han var ikke vis.

Og haren han løb *:/*: over bisser og bo, *:/*:
bag efter løb købmand med hoser og sko.

Og haren han løb :/: ad helvede ind, :/:
bag efter løb købmand med krop og med skind.

Og kan vi ej andet :/: for haren få, :/:
så hugger vi ham hans rumpe af.

For haren.

Dette er en legevis. De legende gik rundt og holdt hinanden bag i klæderne. Efter sidste vers blev den bageste trukket fra rækken.

☆

Fru Inges datter.

Jeg spænder op min spore, jeg sparer ej min hest,
så rider jeg til tinget, som jeg kan allerbedst.

Fru Inger, snild Inger, der er en mand på tinget,
som bejler til vor datter, ung Inger.

Da må jeg mig for sandheden sige:

:/: at vakker mand :/: vi vor datter vil give.

:/: Vi giver hende manden den bolde :/: han er så fin,

:/: som en (skrædder) monne være. :/:

Så holder vi vores datter for gode,

:/: alt førend hun :/: hos sådan en skulle sove.

Jeg spænder op min spore osv.

Da må jeg mig for sandheden sige o. s. v.

Vi giver hende manden den bolde,

han er så favr, han er så fin,

som en (købmand) monne være.

Atter nævnes en frier: en bondemand, herremand, og der fortsættes, til en bliver god nok. Da synges:

Så tager vi vores datter ved hånd

og fører hende i fremmed land

og ser hende aldrig mere.

Og hvad skal hun i fremmed land gøre?

Sy og spinde, kniple, vinde,

som andre møer monne gøre.

Disse tre linjer synges af alle de legende.

De legende står i en kreds, en indeni, og en går udenom og synger:

»De bønster (buser) i det kloster ind.

Ding dang dudrian, de røde roser og staferier«.

Kredsen svarer:

- »Her inde bor en jomfru fin« Dang dang o. s. v.
 »Må jeg den jomfru se en gang?« Ding dang o. s. v.
 »Se, se! Til du får skam«.
 »Der er så stærk en mur omkring«.
 »Den mur kan du vel brække«.
 »Må jeg en sten afbrække?«
 »Du brækker så længe, der er ingen igen«.

Han tager en af kredsen, og sangen begynder igen. For hver gang tages en, indtil han kan få den, der er inde i kredsen.

Man står i en kreds, hvor der er en indeni; der synges:

- »Munken går i enge, den sommerlange dag.
 Og hvad så gør han der, hvad tager han sig for?
 Han plukker af de roser og samler af de bær,
 og gør så komplimenter alt for sin hjertenskær.
 Munken breder ud sin kappe så blå,
 han beder skønjomfru at hvile derpå.

(Han tager en ind i kredsen, og de lægger sig begge på knæ).

- Munken og nonnen de satte dem ned,
 og alt som de sadde, så talte de ved.
 Munken bad nonnen at tage sig i favn.
 »Ak nej«, sagde nonnen. »Det er ej til gavn«.
 Munken bad nonnen at give sig et kys.
 »Å nej«, sagde nonnen, »jeg har ikke lyst«.
 Op springer nonnen så let som en fjer,
 bag efter kommer munken så tung som en stump ler.

J e g g i k m i g b a g e t g æ r d e

- så højt som kvart.
 Der mødte mig en pige,
 så smuk hun var.
 »Sikke en hat har du på dig«,
 sa' pigen til mig.
 Pigen nap i hatten og drog;
 jeg drog med.
 Pigen vandt mig hatten fra,
 gjorde hun det.
 Al den sommer og al den høst
 måtte jeg danse hatteløs.

I de følgende vers siger man: Trøje, vest, hoser o. s. v., sålænge man kan og vil finde på noget.

Du liden smådreng

tag fat på den!
 Du er som en hind,
 du spiller omkring,
 du er som en hare,
 du ta'r dig i vare,
 du tjener ham tro
 alt for et par sko.

Der har været et underdyr

udi min herres have,
 det har været der år og dag
 og gjort min havre skade.
 Skytten ligger i skoven
 og lurer derpå,
 han vil gerne skyde,
 men kan ikke nå.

Der findes i Dansk Folkemindesamling slet ikke så få *melodier* til den sydfalsterske viseoverlevering. Samme-
 steds opbevares ligeledes til brug for forskningen som for
 folkeligt oplysningsarbejde følgende *dansemelodier*, op-
 tegnede af Rasmus Toxværd:

Syvspring, fangestykket, jødeturen, Thoreby ligsalme,
 totur, brude-menuet, velkomsten (menuet), springstykket,
 fandens march, ni-konge-dans, halvfemtetur.

Fra børnenes verden

Der er fra Danmarks forskellige egne overleveret overmåde mange børnelege, rim og remser, som de små folk morede sig med eller som moderen underholdt sit lille barn med, når hun legede med det; thi barnet er altid moderens bedste legekammerat. Det er slet ikke lidt, Karen Toxværd har kendt af folkedigtning for børn samt herhen hørende lege. Det er ikke uden interesse at sammenligne de gamle nedarvede lege, rim og vers med nutidens børneunderholdning.

Når det ved en legs begyndelse skulle afgøres, hvem der f. eks. skulle være fanger, fandt denne udvælgelse sted ved hjælp af *aftællingsremser*, der tiest var holdt i et særegent sprog. Således: Arke barke bunkararke, ærde bærd boribom, tong sjong titlatong, issa bissa top.

Ælle tælle ni, lykkelig du står der og er ganske ren skær klar fri.

Tiple tiple tene, små bitte grene, min mae brændt, kae, hest gråå, mand påå, lille lakketutte, menne ænder, menne jæs di jik i men låde, di jore mæ skåde, di pele ed strå, di sked derpå, bær vippen ud.

Herefter følger så nogle lege:

Låne moders grynsold. Go åwden, Måwer. — Tak, Fåer. — Mo jæ låne fåers måwers grynsool? — Va ska du sææle? — Kul å skææle. — Va ska du hae? — Kul å kae. — Få får å sæt ba, sådn moode jæ jøøre. — De legende står i en række, den ene foran den anden, én går hen og holder ovenstående samtale med den forreste. Denne bliver derefter stillet bagest, og samtalen føres med den næste, således hele rækken igennem.

At danse om dammen. Ælter og smelter går sammen i råd, så kommer alle karudser, så kommer sise med sin lange svands, jager dem alle til huse, så kommer brasnen, hun er så bred, får hun ikke plads, så bliver hun vred, søg i hul, søg i hul!

Over den salte sø. Jeg drog mig over den salte sø, og gennem de mørke skove, det gjorde jeg for allerkæresten min, mens de andre ligge og sove. Han er min ven, han er så skøn, min ven er over måde, vil Gud, jeg lever og kommer igen, det bliver os begge til både.

Søsterlegen. Kære søster Ellen, før mig over møllen. Nej, nej, min søster, ikke som du lyster, ikke vil jeg føre dig, førend du vil sige mig: Sig mig, hvem din kærest er? Min fader er min kærest, han er mandevenlig. — Kære søster Ellen, før mig over møllen. Nej, nej, min søster o. s. v. Min broder er min kærest, han er så karlevenlig o. s. v. — Nej, nej, min søster o. s. v. Min gasse er min kærest.

At sælge potter. Jeg drog mig til marked med potter. Hvem som lyster at købe mine potter, de kommer og skover (∴ skuer), jeg har sorte, og jeg har grå, jeg har brune, og jeg har blå, jeg har potter at sætte, jeg har penge at tælle. — Pigerne stod opstillede i en række, og karlene, som skulle købe potter, kom så og udvalgte sig én, men måtte slide hende ud fra de andre, og de hang godt sammen.

Bede om lidt i tiggerkværn. Kragen er så sulten, gir du mig lidt, kommer jeg tit, gir du mig meget, kommer jeg aldrig mere.

En laskeredans. Så tager vi os en laskeredans, for en svinds for en svands for en laskeredans. Tag i hæl', skoldede svin, tag i arm, smid ham ind, jeg bær ikke skånsel for nogen. — De dansede rundt i en kreds, og den, som gik inde i kredsen, snappede, hver gang verset var sunget, én og slæbte ind i kredsen, og han måtte så smide ind næste gang⁴⁷.

Kat og mus.

Kiskens datter og min lille kisk,
og spring for mig, min lille bitte kisk,
for jeg er kiskens jomfru.
Og kisk du her, så kisker jeg der,
for jeg er kiskens jomfru.

En af de legende var kat og skulle fange en anden, som var mus, og som måtte smutte ind i kredsen af de andre legende; det måtte katten ikke.

Sol og Måne. Et par af børnene, hvoraf den ene var »Sol«, den anden »Måne«, holdt hinanden i begge hænder og holdt dem i vejret. De øvrige holdt sammen i en lang række, mens de løb mellem »Sol« og »Måne« og under deres opløftede hænder, mens følgende blev fremsagt på almindelig skoleremsetone:

»Lægge, lægge bro, bro, brede,
 stolper og nagler og alting til rede.
 Kalder ud, kalder ind, kalder kejserens datter;
 hun er favr, hun er fin, hun er hvid under lin.
 I fjor rejste vi bort, i år kommer vi igen;
 fred vil vi have, fred vil vi nyde,
 hvem der kommer sidst, skal i sorte gryde syde«.

Når der sagdes »syde«, slog »Sol« og »Måne« armene ned og fangede den, som da var lige under, og han blev nu hviskende spurgt, om han ville være sol eller måne. (De to, som stod, havde også hviskende taget deres valg, så de andre børn vidste ikke, hvem der var sol, og hvem der var måne). Så blev han stillet om bag den, han havde valgt, og remsen begyndte forfra. Når de på den måde var fangede alle sammen, stod de jo opstillede i to rækker. Hver tog da fat om livet på den, der stod foran, og så blev der prøvet styrke mellem solene og månerne. Hvilket parti, der kunne trække det andet til sin side, havde vundet sejr.

☆

Høg og høne. Høgen gik ene og så sig om på vejen. Hønen stod opstillet imod ham med alle sine kyllinger bag sig, den ene holdende fast bag i den anden, den forreste i hønen.

»Hvad leder du efter?« siger hønen.
 — »Efter en rusten synål«, svarer høgen.
 »Hvad vil du bruge den til?«
 — »Til at lappe min kedel med«.

»Hvad skal du bruge kedel til?«

— »Til at koge en kylling i«.

»Hvor vil du få kyllinger fra?«

— »Fra dig«, siger høgen,

og nu begynder den at fange efter kyllingerne, som hønen værner så godt, hun kan. Høgen må ikke bryde over hønens udstrakte arme, men skal løbe omkring. Han skal også have den bageste kylling først, hvad der i reglen også er lettest, da en lang række ikke kan gøre så hurtige svingninger om bag den skjærmende høne. Når høgen har fået den første kylling, begynder samtalen igen, og der fortsættes, indtil hønen ikke har flere kyllinger; så er det først, den løber, og høgen skal da se at fange den, før legen er endt.

Fuglenavne. Der er en fuglehandler og en køber, og resten af de legende er fugle af hver sin art. Køberen kommer og spørger, hvilke fugle man her kan få at købe. Kræmmeren regner så navnene op på alle dem han har og spørger, hvilke køberen ønsker. Denne nævner nu et navn, f. eks. en vibe, og den, som har det navn, løber så ud, hvorpå det gælder om, at køberen kan fange den.

Fugle bygger rede. Alle deltagerne, på en nær, laver hver sin fuglerede og gemmer den et eller andet sted. Den ene, som ikke må se, hvor de gemmes, skal så lede dem op. Når han kommer i nærheden af en rede, skriger dens ejer, men tier stille, hvis han fjerner sig igen uden at finde den. Den, hvis rede først bliver fundet, skal lede næste gang.

At skyde en krage går således til: en lægger sig på ryggen og rækker begge arme tilbage og benene i vejret. En anden sætter en fod i hver af de udstrakte hænder og lægger overkroppen hen over de oprakte ben. Så bliver han »skudt« ved, at den liggende hæver sine hænder og med sine ben smider den anden fra sig hen ad engen.

En leg, skolepigerne i *Nykøbing* brugte, er nok i slægt med *smugleriet*. Det er en remseleg, som »Jakobs hus«, men spørgsmålet sendes tilbage den modsatte vej. Den

første siger: »Vil du købe en hane?« Det sendes kredsen rundt, til det kommer til den første, som så spørger: »Hvad koster den?« Sv.: »To skilling«. Sp.: »Har den fjer?« Sv.: »Fjer har den«. — »Kan den gale?« — »Gale kan den«. — »Hvad siger den?« — »Kykkeliky«. — »Er den fortoldet?« — »Tys!«

Rim og remser

Visselulle, lille bårn, mover sedder å vinjer gårn, får går tæ Køftebo, køver Ane to nye sko, så velle Bovel åsse hå to, men hon kanj bie tæ påske, tæ pinjssdaw, tæ græsset gror, tæ havrinj modts, tæ urter står i blomster, å di ska våre å vive-skinj, som kanj knerke ud å inj.

Visselulle lovring, jeg vugger for en kovring. Kan jeg ingen kovring få, så lar jeg din vugge stå, lar den lille dreng græde. —

Visselulle kyllingtrug, havde jeg sådanne syv som du! Jeg skal vugge og jeg skal sjunge, dølen vælte i sådan en unge.

Ro, ro til Maribo, købe børnene bæltlesko, gamle mor skal også ha' to, men hun skal bie til påske, til pintse, til græsset groer, til havren mod's i fælleden, så skal hun ha' nye sko, og de skal være af vibeskind, for de skal knirke ud og ind om sommeren.

Dikke dikke due, min moer er en frue, min broder er et skidte skarn, men jeg er et godt barn.

Sko min hest, hvem kan bedst? Det kan vor præst. Nej, jeg tror vor smed kan allerbedst.

Bryde hyld, bryde hyld, og hylden er så grøn; vore heste går i enge, vore drenge sover længe.

Ride ride ranke, op til mølrens banke,
der er ingen hjemme uden lille Lene,
sidder under vægge, skraber sine lægge.

Ride ride ranke, op til mølrens banke,
der er ingen hjemme uden to gamle kællinger,
den ene tog en ildebrand, slog mig over min ømme hånd.

Det sved, jeg gned, det brændte, jeg rendte
op og ned ad Tunnerup gade,
der hitted jeg en peberkage.

Jeg satte mig ned og gnov på den,
men så kom der en Tunnerupsvend
og slog mig lige på min tryne.

Jeg vendte mig om og slog igen
med kampesten og horseben
og gamle moers rokketen.

Skære sav om en dav, — godt krus øl, stykke mad til,
så bider saven så meget vel. — Skær hart på den knort,
så får vi den af. Å file, file saven!

Grå gås i tynje, lån mæ dinj vinje, vor ve du dæ svinje? Jæ ve tæ minj fåers lånj. Va ve du i fåers lånj? Køve me inj fæstemanj. Va ve du mæ fæstemanj? Kysse, klappe, ta' i favn, sådn jø alle pænne pejer i Køvenhavn, såm gå mæ gule hajnsker om sommerinj.

Æ du søj, å ska du døø, plåwes du å dej uje, så ska du håå nåwe ijefær, som æ krøvet ijæmmel i buje.

Sådden va der inj ganj to kale, de æ de hale, di gik over å drak å en kele, de æ de hele.

Nå skal jæ fortælle dæ ed æventyr. Der var inj jedebuk, skulle op å tække, kanj du de? — Nej. — Ja, de kunje hanj heller enne, så måde hanj krovve ner ijen.

Katten og kællingen de sloges om vællingen.
 Av, av, råbte kællingen, hun brændte sig på vællingen.
 Ja, ja, sagde katten, du kunne lat mig hat en.

A B buh, skolemester skal ha hug.
 A B bogstav, skolemester skal ha hug af en krogstav.

Sladremaren i Badstubrostræde, rumpen fuld af knappenåle.

O, o, o! Per slagter slog sin ko. Koen begyndte at rende, Per slagter begyndte at skænde. Ø, ø, ø! I morgen skal du dø!

Anders bager, Christen drager, Erik fisker går hen I Jeres kammer, læg Morten Nielsen op på qvænnen, ræk ham, stræk ham, tugt ham, undervis ham, vejled ham, xaminer ham, ydmyg ham, z ham, æd ham, ødelæg ham.

Gretes gamle grå gås gad gerne gnave godt gammelt grønt grøftegræs.

Vi få regn, sa Per degn. Kryb i tære, sa Per være. Nej je vil ikke, sa Per hilleke. Så kan du la våre, sa Per håre.

Ole ex, Ole ax, Ole allemissekat, Ole mæhæ.

Matis faldt på is, slog en fis, rejste til Paris og solgte den i pundevis.

Laves, de daves, stå op og tænd lys, din kærest sidder uden for døren og frys.

Lille Per og store Per og Per være; Per østerkok, Per vesterkok, Per Jepsen og Per skræ're.

Hej lystig kurads, skær rumpen af Mads.

Rigtig Rasmus, konen hedder Kristoffer.

Veje veje på gyng, vor kat har fået en unge så stor som en sølvknap. Hyt ham op i færs hat, ned i moers hue. Lad ham ligge dere til i morgen solen står op. Hanen gal, mølren mal, alle små børn slå ud på skrue.

Elle melle mig fortælle, skibet går til Åbenrå, købe for en skilling skrå. Dele den i dele fem, ingen af os må gå hjem førend

klokken er slagen fem. Først går jeg, og så går du, så går hele bumlepotten ud. Kollevippen kollevappen, der slip en, der slap en.

Al den kærlighed, jeg har til dig, den hænger i vor skorsten. Når vor mor hun skærer flæsk ned, så falder den i asken.

Jeg lader mig skære en sortebrun trøje,
den lader jeg farve med melankoli.
Om nogen mig spørger, hvorfor jeg sørger,
jeg svarer, fordi min kærest er død.
Jeg lar ham begrave
i mester Daniels have,
når sommeren kommer, så står han vel op.

B i n d e b r e v .

Peder, jeg fik nu i sinde dig i dag at ville binde.
for dig derved at påminde,
det er Peders dag.
Februar i to og tyve
vi nu skrive, jeg ej lyver,
lærken ser man alt at flyve
over husets tag.

Men om jeg dig nu fik bundet,
brugte jeg kun silke tvundet,
derpå har jeg knuder bundet,
kan du løse dem?
Men kan du dem ej opløse,
så er du jo af de knøse,
som små spåner kan udløse,
det er lige frem⁴⁸.

B ø r n e t a l e t i l d y r .

Storke, storke, steje!
flyv hjem til dit eje,
din mo'er ligger i barselseng
med fire tykke unger,
den første skal hænges,
den anden skal krænges,
den tredje skal brændes,
den fjerde ligge på taget og sulte ihjel.

Glente, glente, gluse!
 Fly over alle huse,
 fly øster, fly vester
 fly hen tæ Ole mester!
 La vore jæslinger gå,
 som æ så små,
 så di'ne ka hoppe over et strå.

Dyrefabler og kæderemser. Ræven skiller sig af med lopperne. Den tykke rævepels er et yndet opholdssted for lopperne, men mikkell holder ikke mere af de gæster end andre folk. Derfor tager han en tot hø i munden og vader langsomt ud i stranden, lopperne vil helst have deres på det tørre og kryber derfor i vejret efterhånden, som vandet går op ad mikkels krop. Tilsidst har han kun snuden med høet over vandet, og der er alle lopperne krøben op. Så slipper han høet, trækker hovedet ned under vandet og lister sig lettet til land igen.

Den opløjede kiste. Der va inj ganj inj manj, hanj plove oppe på husrønningen. Der hitte hanj en kiste, å da hanj luvte denj op, så hitte hanj inj kasse, da hanj luvte denj op, hitte hanj en æske, der injeni va inj dåse, å da hanj luvte denj op, så hitte hanj ed kallehovved, de såe baw.

Hanen, der blev rask. Hønen og hanen skulle ud og sanke nødder. Så fik hanen en nøddeskal i halsen og faldt om under skovknorten, nær ved at dø. Hønen løb til stranden og sagde: »Strand! Strand! Giv mig vand til min tokkelikke mand, ligger under skovknorten nær ved at dø!« Nej, det ville stranden ikke uden den fik blad. Hønen løb til linden og sagde: »Lind! Lind! Giv mig blad! Jeg skal give strand blad, strand skal give mig vand til min tokkelikke mand, ligger under skovknorten nær ved at dø!« Nej, det ville linden ikke uden den fik guldring. Så løb hønen til jomfruen og sagde: »Jomfru, giv mig guldring! Jeg skal give lind guldring, lind skal give mig blad, jeg skal give strand blad, strand skal give mig vand til min tokkelikke mand, ligger under skovknorten nær

ved at dø!« Jomfruen ville have ny sko, og hønen løb til skomageren, som ville have brød. Så måtte hønen til bageren, men han ville have »visk og rage« (en halmvisk på stage til at rense ovnen med). Derfra løb hønen til lomanden for at få visk, men han ville have en ny rivestage til sin lorive. Så løb hønen til hasselen for at få rivestage, og da hasselen hørte, at det var ved en nød-deskal, hanen var ved at dø, gav den hønen rivestage. — Hønen gav lomanden rivestage. Lomanden gav hønen visk og rage. Hønen gav bageren visk og rage. Bageren gav hønen brød. Hønen gav skomageren brød. Skomageren gav hønen ny sko. Hønen gav jomfruen ny sko. Jomfruen gav hønen guldring. Hønen gav linden guldring. Linden gav hønen blad. Hønen gav stranden blad. Stranden gav hønen vand til hendes tokkelikke mand, som lå under skovknorten nær ved at dø. Og hanen blev rask igen.

Denne kæderemse, som Rasmus Toxværd har indsendt til E. Tang Kristensen, kan han huske fra sin farmors tid. Slutningen fik han fra sin broderkone i Marrebæk. Rs. T. kunne huske, at den somme tider blev udvidet således, at den begyndte med: Hanen skraber i møddingen. Hit-hit sa' hanen. Hvad hitte du? sa' hønen. En halv vogn, sa' hanen. Så end halv vogn, så en hest, end en hest, seletøj, og så kørte de ud i skoven at sanke nødder.

Den hvide pige. Jinj ganj va der en lille bitte hvid peje, skulle malke en lille bitte hvid ko, så kom der inj lille hvid kat, ville labbe en lille bitte hvid mælk. Så tov denj lille bitte hvide peje enj lille bitte hvid kjæp å slov denj lille bitte hvide kat på hans lille bitte hvide næse. Så løv denj lille bitte hvide kat hem te sin lille bitte hvide mover.

Juledagsgaverne. Jeg gik til min broder den første dag i jul. Han gav mig 13 gårde og 13 loer på hver gård, 13 karle på hver lo. 12 kirker, 12 altere i hver kirke, 12 præster til hvert alter, 12 kapper til hver præst, 12 punge i hver kappe, 12 rum i hver pung. 11 ringende klokker. 10 gangere grå, alle vare med sadler på. 9 tønder øl. 7

nybære køer. 7 par ænder. En so med grisene 6. 5 flåede får. 4 fede svin. 3 grå gæs. 2 korn og 1 høne.

Fruens mad i juledagene. Og hvad skal fruene til livet ha' den første dag? — Fødderne med et par unge duer 12 piger, som er forslagne, 11 piger, som er bedragne, 20 tønder bier und bier, 9 majorer med deres galoner, 8 svaner med fjer og dun, 7 pund orpe, 6 pund skorpe, 5 finger flæsk, 4 pølser, 3 kalkuner, 2 par ænder, fødderne med et par unge duer.

Klædningsstykkerne.

Frau rejste til Holsten,

— den janke —

Manden rejste til kroen,

sin tranke.

Han mon sin hat forsoffen, so, so!

mein lieber viv, Gott bedre dette liv.

Mjav, jav, se så vakker en mjav jav.

Således videre om alle klæderne: Kjole, vest, trøje, bukser, strømper o. s. v. Hvert vers lempedes derefter, idet det nye klædningsstykke sættes ind på den plads, hatten her har.

Jeg hængte min trøje på liden kvist,

lad den dere hænge,

mens vi lystig springe,

sæt din sko, rør din fod,

giv mig rum,

mens jeg rører dansen om.

Og således videre med de andre klædningsstykker⁴⁹.

Drengestreger. Har man mange fluer om sommeren, prøver man somme tider på at få dem jaget ud. Sådan noget har drengene lyst til at være med til, og en af dem får da også et sold og bliver stillet op ude i gården lige for et åbent vindue. Der skal han så holde soldet op for vinduesåbningen, så skal de øvrige nok få fluerne jaget der

igennem. Drengen står nu og stirrer ivrig op i soldet for at se, hvorledes fluerne kommer myldrende, de andre går inde i stuen og klapper i hænderne og råber og jager efter — skal det jo lade; men imens lister en sig ud i køkkenet og får en pøs vand, som han slår imod soldet, så vandet pjasker ud i ansigtet på drengen. — Man siger også til en dreng: »Jeg kan magelig synge dig ned ad loftstrappen«. — »Nej, det er sikkert, du kan ikke«. Ja, det skal prøves straks, og drengen sætter sig på loftstrappen og er vis på, at den anden nok skal blive fri for at synge ham væk enten med onde eller gode viser. Den anden har imidlertid i forvejen listet en spand vand op på loftet, og når han har sunget lidt, begynder han at hælde vandet ned over drengen, som nu skyndsomst tager flugten. — På samme måde skal det kunne lade sig gøre at synge en ud af en høkurv.

Der var engang en dreng, som døde og blev begravet i himmeriges møddingpøl, så krøb han op i en hyld og sankede pærer af et piletræ. Så kom hans moder ud og baskede ham ned med et halmstrå; men så trak han en stavre op af et gærde og stak hende i ryggen med en pære. — Dette *løgnevrøvl* findes i E. Tang Kristensens »Molbo- og Aggerbohistorier«.

Ordsprog og mundheld

»Jeg er lige glad«, sagde drengen, han gik og græd.

»Det er ikke så meget, som det ruser til«, sagde drengen om fedtebrødsskorperne.

Når maden er ædt, er måltidet gjort, enten det så er lille eller stort.

Det er ikke noget at skære hul på et brød for et måltid mads skyld.

Det er ikke noget at hænge gryden over for.
 Lidt skidt i meget mad kendes ikke så nøje.
 Lidt skidt i meget mad, det er et; en grebfuld i en grydefuld er ikke for lidt.

Det er dag til aften, siden månen står op.
 »Gid jeg lå«, sagde den lade, han sad på sengekanten.
 Der skal tid til al ting, så nær som til at fange lopper.
 »Nu skal hun skære«, sagde drengen, han dansede med sin moder.

Det er de gode børn, som synger sig selv i søvn.
 »Det vil jeg gerne tro«, sagde manden, de fortalte ham en stor løgn.

»Er der længe til i morgen?« sagde drengen, han skulle til gilde.

Jorden er altid frossen for dovne svin.

»Man kan aldrig vide, hvordan det kan gå«, sagde kællingen, hun skulle tænde lys i kirken for de hellige billeder, så satte hun et lys i gabet på Fanden med.

»Det er heller ikke gjort til at springe med«, sagde smeden om plovjærnet (drengen var sendt til smedie med et plovjærn, som skulle grimes⁵⁰, på hjemvejen sprang han over en grøft, men så faldt grimingen af, så han måtte tilbage for at få lavet det om).

»Dreng! Dreng! hvad gjorde du der, hvad gjorde du der?« sagde manden, han blev så vred på sit øg, at han hug det i bagen med sin økse.

»Enten er jeg syg, eller jeg bliver syg, eller jeg har været syg«, sagde kællingen. »Tolv kogte æg er mit lave pas, men i dag kan jeg kun hasse (få bugt med) seks«. Så havde de narret hende og lagt 24 i hendes fad, og der var seks tilbage.

»Vorherre lægge sin velsignelse i al ting, så nær som i kærnevællingen«, sagde drengen, »der lægger kvindfolkene deres velsignelse«. Det kaldtes at »signe kærnemælken«, når fløden blev skyllet ned i kærnen med vand.

»Lad nu vandet løbe, ligesom far vil have det«, sagde konen, mændene trættes om vandet løb op ad banken eller ned ad banken.

»Hvad der ikke ligger magt på, giver jeg ikke agt på«, sagde pigen, hun havde været i kirke, og de spurgte hende, hvad præsten prædikede om.

»Tag til bunds, I fremmede, vore egne véd, hvad der er«, sagde kællingen. Så var der en tudse på bunden af fadet.

Et »hæld«, det er nærved at vælte.

»Det klæder godt, at alle munde gå«, sagde manden, han åd hø med sine får.

Han kan ikke komme til det; det kunne Fanden heller ikke, da han skulle græde over sin moder. Derfor slog Fanden sin moder, for hun havde ingen undskyldninger.

Han er ikke ræd for en død høne, bare han har en kæp i hånden.

Han er ikke bange hverken for katten eller den lille hund.

Den, som synger på fastende hjærte, kommer til at græde inden aften.

Han kryber som en lus på en tjæret spån.

Han er god at sende i by efter helsot til den, som ikke vil dø.

Mange tak skal du ha, vil du ha flere, kan du få.

Tak skal du ha, godt skal du få, om du selv vil skaffe dig noget.

Jeg tager ikke mod tak af bekendte folk.

Ingen tak! Heller et par skilling.

Man kan ikke både ha det og ha ædt det.

Han ved, at syv og ni er rundt elleve.

Han ved besked med de syv brød, når man har ædt de seks, er der kun et tilbage.

Lykken hænger ved ham som skidt ved en sko.

Den, som ikke vil hjælpe sig selv, står ikke til at hjælpe.

Den, som ingen ting er og ingen ting mener sig, er to gange ingen ting.

Albuestød og kærestesorg svier til hjærtet og varer lige længe.

Han kan ikke sove og vide sig noget.

Enten er skeen vind eller vællingen.

Låne pipe, tigge tobak og stjæle svovlstikker er ren profit.

Tobaksmanden har altid sorg.

Tobaksskillingen kommer af sig selv.

Det er ærligt at stjæle, men tyvagtigt at bære igen.

Hvis nogen spør dig, kan du sige, du ved det ikke.

Skal der være gilde, så lad det være gilde, her er 2 skilling for mig og min karl.

Da min moder gav mig et forklæde, gav hun mig også en fadklud.

Det er et skabet arbejde at bestille noget.

Det er en skabet tid altid.

»Den kærlighed det er noget skidt«, sagde manden, »da jeg blev gift, havde jeg så megen kærlighed til konen, at jeg gerne kunne have ædt hende; året efter fortrød jeg, at jeg ikke havde gjort det«.

Man kan blive ked af pandekager.

Har vi ikke mere kage, så æder vi brød.

Jo, det er noget net at komme med rugbrød om julen.

Hun giver ikke sin kage bort, uden hun får brød i stedet.

Min moder gav mig sød mælk og kage, at jeg skulle holde, hvad jeg havde.

Min moder gav mig mælk i en strippe, for at jeg ikke skulle slippe.

En husmand på benene er bedre end en bonde på knæene.

Jo ældre des arrigere, jo rigere des karrigere.

»Den vej skal vi alle«, sagde konen, de kørte med koen på rakkersluffen.

Det er bedre at få lidt om morgenen end bie hele dagen.

Det var det! Det andet var til at dyppe fisk i.

»Det var dog det sidste, han skulle gjort«, sagde konen, manden havde hængt sig.

Det er godt at have noget til gode, når det blot er hos en vis mand.

Kroget tøj har ingen lyde, det kan lige så godt pege til som fra.

Det er ikke, som om en kat var gal.

Dreng skal du være, lejlen skal du bære; alle folk skal sige du til dig.

Dreng skal du være, lejlen skal du bære, hestene skal du gi, drikke af kruset, når der ikke er noget i.

Jeg drikker to gange, jeg tog først lejlen op af grøften.

Når to trænger, tager den, der ejer.

Der fik du de kul at gå til smedie med.

»Hastværk er lastværk«, sagde sneglen, han var tre dage om at krybe over en dørtærskel og faldt endda og brak det ene lår.

Evigt arbejde gør evige stakler.

Det er sørgeligt at leve kristeligt, ha en kærest og ingen kys få.

Han er arrig, han kan ikke lide at blive pirret i øjnene med en pind.

Når du får mad, skal du ikke sige la-aves, la-aves, men du skal sige jep, jep, jep.

»Uheld træffer altid de fromme«, sagde Fanden, han blev hængende i tjørnegærdet med sine skindbukser.

Han griner, som når man vælter et læs lægter.

Han kan hverken trække eller bære føl.

Han er så hård, at han hverken er til at hugge eller skære i.

Når solen lakker i vester, så er de lade de bedste.

Er du en karl? Har du en pipe?

Hele karle tar hele snapse.

Når fader og moder er borte, sidder møghokkerne for bordenden.

Han er da et menneske ligeså vel som katten.

Han er lang og smal ligesom kattens albue.

Du er for resten et skikkeligt skrog, bare hovedet var af.

Når man taber hovedet, har bagen helligaften.

Meget vil mer.

Der skal meget til nok, mer til for meget.

Man finder det i en enkemands bo, som man ikke finder i en ungarls sko.

»Det er ligefrem«, sagde manden, han kørte rundt.

»Det skulle ikke haste med at brække halsen«, sagde pigen, de spurgte, om hun snart ville gifte sig.

Det er både nu og så at give de fattige noget, for man får ikke noget igen.

Rige folk har godt gods; de fattige har penge, somme tider har de en skilling, somme tider har de ingen.

Lige meget derom, suppen er god nok; men dølen han vælte i klæmpene.

»Der er ikke en ærlig pevling [ɔ: melbolle] i potten, det er bare ondskab«, sagde manden (han holdt ikke af grøntsager).

»Du kan tage, hvad dit er, og lade mit ligge«, sagde manden til konen, hun ville tage en pevling (dem ville han have, så skulle hun have rødderne).

»Slå noget i moer!« sagde drengen, han skulle patte.

»Vand! Vand! Spyt!« sagde drengen, han skulle patte.

Jøsses ske lov og tak for mad, snart mad igen; er der noget, som skal gøres, så lad kvindfolkene.

»Smør er godt, når det kommer i tide«, sagde konen, hun smurte birkedommeren op ad ryggen med 2 pund.

»Nu godtes det«, sagde manden, konen drog (droges) med døden.

Man sier så meget, det bær ikke fløde alt sammen (»sige« og »si« mælk udtales ens).

Han hår en vildånj i sæ (and og ånd udtales ånj).

»Der kommer en dag i morgen«, sagde *Kippinge* mænd, de slog på tredje dag (slog hø).

Han går dem bag af, ligesom *Gedesby* piger ved deres hoser.

Han har sværtet byen og søgt *Lolland* (gjort sig usynlig).

De delte det med munden, ligesom *Bøtø* mænd deres hø.

Han tygger avet om ligesom *Bøtø* får.

En *Radbjerg* stadsfrøken kaldes på Falster en overdrevent pyntet bondepige.

Herregud, er du fra *Rødby!*
 Det sker nok, når *Stubbekøbing* kommer til *Nykøbing*.
 Han ser ud, som han havde ædt *Lolland* og ville i lag
 med *Falster*.

Skæmtesvar

A.: »Hvorfor?« B.: »Fordi alle narre skal have noget
 at forundre sig over — så skal du være den første«.

A.: »Hvad?« B.: »Slik fad! — vil du have mer, kan
 du gå til *Bøtø* og slikke skeer«.

A.: »Hvad?« B.: »Jeg maler ikke to gange igennem til
 grise«.

A.: »Hvad er det, du laver?« B.: »Små pinde til at
 stikke i r . . . på den, der spørger ad«.

A.: »Mon det også er sandt?« B.: »Halvparten er løgn,
 og resten blandet«. Eller: »Han siger ikke sandt, så længe
 han kan hitte på en løgn«. Eller: »Er det ikke sandt, må
 du give mig en mark«.

A.: »Hvad er klokken?« B.: »To tommer sidere end
 særken, når den har det rette mål«.

A spør ilde om et eller andet. B.: »I fjor havde vi en
 spåkælling, hende gav vi sød mælk og nød; får vi en
 i år, giver vi hende dævel og død«.

A.: »Hvem?« B.: »Jeg og du og *Kragelarses* hund«.

A.: »Skynd dig lidt«. B.: »Har du tid til at vente, kan
 du blive dronning i *Sverrig*«.

A.: »Jeg er så bange, jeg skal blive meget gammel«. B.:
 »Ja, hvis du lever længere, end *Vorherre* vil have,
 så skal du føde dig selv«.

A.: »Jeg skal så meget«. B.: »Hvad du gør mere, end du kan, det skal du have penge for«.

A.: »Hvad skal vi ha til middag?« B.: »Stegte finke-linker med sjimjams til« eller: »Ventevikker«.

A (et barn) har sladret om et andet. B.: »Har du nu været henne at få et stykke sladrekage med sladrepølse på?« Eller: »Sladremaren i Badstubrostræde, rumpen fuld af knappenåle!«

A gør nar. B.: »Den, som gør nar, er narren selv!«

A (et barn) blander sig i de voksnes tale. B.: »Du snakker med, hvor hønsene p«.

A.: »Hvis det nu havde gået sådan!« B.: »Ja hvis! Men hvis min tante havde haft skæg, så havde det været min onkel« (københavnsk).

A siger eller gør noget, som B finder uanstændigt.

B.: »Det er svineri at komme snot i øllebrød« eller: »at lege med l . . . i regnvejr«.

A.: »Jeg vil ikke«. B.: »Skal jeg låne dig en vilje?« (en lussing).

A.: »Hvordan har du det?« B.: »Som du ser, hovedet op, benene ner«.

A.: »Hvordan går det?« B.: »Som det kan, ikke som det skal«.

A.: »Nu går jeg«. B.: »Ja gå du kun, så betaler jeg vognlejen«.

A.: »Hvad skal jeg så?« B.: »Så kan du sætte dig ned og skrabe huden af dine skinneben«.

A.: »Hvordan skal det gå, når den tid kommer?« B.: »Det kan endes og vendes mange gange inden den tid«. Eller: »Å, det går nok i vor tid, hvordan det så går vore efterkommere«.

A.: »Uh, sikken hede!« B.: (en ældre): »I helvede er hedt, her er varme«.

A.: »Det er vist ikke sandt«. B.: »Ja, er det ikke sandt, så må du give mig en mark«.

A.: »Nu kommer jeg igen«. B.: »Så er du bedre end en F., for den kommer aldrig mer«.

A.: »Hvad for noget?« B.: »Det kan du få på Maribo apotek i et glas uden hul«.

A.: »Du er for lille, min dreng«. B.: »Dreng til mig! Ja, havde du sådan en dreng, så havde du noget at gøre dig til af«.

A.: »Du er tosset, din stakkel«. B.: »Det er min skade, din skam at lade mig det høre«.

A.: »Hold dog sammen på det«. B.: »Skidt være med mæg, når man ikke er landmand«.

A.: »Hvor mange?« B.: »En foruden alle de andre«. El-ler: »Så mange, så Fanden kan ikke trække dem på en glat is«.

Naturlyd

»Jæ ve hém«, siger det lille lam. »Jæ ve mæ—æ«, si-ger det store får. »Bi lidt, men jæ blæder inj busk eller to, så ve je mæ—æ«, siger den gamle vædder.

Når hanen står stolt i sin hønseflok og galer, siger den: »Jeg skal vogte jer for tyve høge«. Men ser den så høgen, råber den: »Hille pokker, hille pokker! hver hytter sig, så hytter jeg mig!« og løber det bedste den har lært.

Hønen siger: »Gjort i går, gjort i dag; ikke fået så me-get for'et som tak ta-ak!«

Til det barn, som ikke vil redes, siger kragen: »Stur-rena-ak!« Men til det, som gerne vil redes, siger mus-vitten (filefuglen): »Sølvhår! Sølvhår!«

Når karlene var ude at skære tjørne om foråret, sagde tjørnefuglen (musvitten): »Hvil dig lidt! Hvil dig lidt!« Men kragen sagde: »Nånj kommer fåer mæ tov vovne!«

Når tromlen skal ud om foråret, er den gerne noget stiv i lemmerne, og siger derfor ved første omgang, den triller: »I!« Ved næste: »U!« Ved tredje: »Av!«

En tromle bad: »Smør mæ lidt! Smør mæ lidt! Smør mæ lidt! Skidthås!«

En tromle sagde: »Jæ æ gammel!« En anden: »Time-lig vejrlig! Timelig vejrlig!«

En fattig mand var ude at tromle; hans tromle skreg:

»I øtmedav! I øtmedav! Kommer dinj brover? Kommer dinj brover? Mæ en tynje bøgg! Mæ en tynje bøgg! U, u, u!«

Når klokken ringer over lig, siger den: »Fanden tog den! Kom med end én!«

Om vinteren samles kragerne i store flokke på markerne; findes så en heste- eller komugge, holder de auktion over den. En byder: »Tre mark! Tre mark!« — »En daler« byder en anden.

Samtale mellem to krager:

»Jæ vee nyt! Jæ vee nyt!«

— »Va æ de? Va æ de?«

»Pæ Koks hest æ død i nat!«

— »Va han fed? Va han fed?«

»Båre spæk! Båre spæk!«

— »Æ der meer? Æ der meer?«

»Knøkker [ɔ: knogler] å been! Knøkker å been!«

Sødgrød og surgrød di yppe dom en trææte;

iin kom vajjgrød å spore: »Va æ dæte?«

»Kom smør i mæj«, såe sødgrød.

»Røør i maj«, såe surgrød.

»Skvat, skvat!« såe vajjgrød.

Itte, nitte nååte kååte,

kuffe kuffrånes karmestrånes,

lystig ålemand,

fordrukken plovmand,

skidt pilehugger, stor lang klods.

Gåder

Når ligger man på ryggen og luger?

(Når man luger hør på ryggen af ageren).

Klipt stod på ruskt.

(Et klippet får på en rusket hørager).

Jeg gik op på det høje, — hørte hornet fløje,

det gangende går, — drage kvæg over får.

(En mand gik op på en høj, hørte derfra byhornet og så en mand gå nede på vejen, så drog han sine støvler på).

Fire hemmelattinger, — to grå grattinger, — en mel-sæk og en snørebind. — Hejj, susa!

(En vogn, to grå heste, en mand og en pisk)⁵¹.

Til belysning af folkekarakteren

Indgangsformular. Kom man ind et sted uden at være indbudt eller at have noget rigtigt ærinde, eller hvis man ikke ville røgte det ligestraks, sagde man undertiden: »Ja, jeg kommer for at høre om jer kværn drøwwer« (drypper). Det vil sige: »Har I noget at undvære?« Det var en hentydning til, at det var skik at beværte med et eller andet, når som helst der kom fremmede.

Hvis en var meget påtrængende og tiggede både det ene og det andet eller i det hele var om sig efter enhver fordel, sagde man: »Hans kværn bider alle dele«. —

Når folk ønskede at vide besked om et eller andet og dog ikke var for ligefrem at spørge derom, så »fandt de sig for«, »slog om sig med krogede kæppe«, »slog til kød og mente flæsk«.

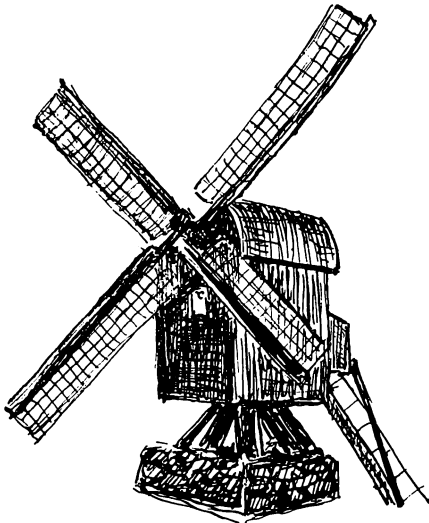
Særlig de unge blev tit »duttet noget på«, idet man lod, som man vidste god besked, så de sagde: »Ja, når I ved det alligevel, kan jeg lige så gerne fortælle det rigtigt«. Erfaringer og gode råd gav man heller ikke til pris sådan »lige fejlt ud«. Der skulle helst grundes lidt over det, så hang det bedre fast. Når således de unge glædede sig over at have fået det rigtige greb på et eller andet arbejde og sagde: »Se, nu går det godt!« svarede de gamle: »Ja, det er rigtigt; først ilde, så vel, så siden altid ilde!« Det syntes de unge var så urimeligt, det måtte da blive bedre og bedre, men tid efter anden lærte de, at man gør aldrig noget godt nok.

De unge ville ikke gerne tro de gamles erfaringer; det har de aldrig villet. Der var en søn, som skulle giftes,

og hans fader sagde til ham: »Vil du være velkommen, må du ikke komme for tit. Første gang, du kommer, bliver du bedt til bords og får det bedste, huset formår. Kommer du næste dag igen, får du kun et stykke fedtebrød nede ved døren, og kommer du tredje dag, får du ingen ting«. Sønnen tænkte, det skal prøves; i sit hjem må man da altid være velkommen, så han gik hjem i besøg. Første dag blev han både bænket og skænket og blev meget godt modtaget; men da han kom næste dag igen, havde hans moder travlt og gav ham kun et stykke fedtebrød i hånden nede ved døren. Det tog han med sig hjem og satte det i sit huggehusskab. Der skulle det stå og huske ham på den lære, han der havde fået. —

Førhen var det meget almindeligt at bekræfte sine ord med en *ed*, ja, mange havde ligefrem sin yndlingsed ligesåvel som sin menuet eller sin livret.

Men pæne folk sagde da ikke sådan ligefrem »Fanden annamme mig» eller »Dælen annamme mig«. Nej, de sagde »Faj-namme« eller »Draj-namme« og »Dæmme«, ja en var endogså så fiffig at sige: »Faj hakke sæ«. Dermed mente han at tilbyde Fanden, at han måtte hakke sig selv.

Efterskrift

Vi er nu kommet til vejs ende med udgivelsen af Karen Toxværds optegnelser om det fordums folkeliv på Sydfalster. Vi har dvælet for en stund i en nu næsten forsvunden verden, over hvis ejendommelige traditioner Karen Toxværd har formået at kaste lys på en fængslende og nærværende måde.

Livet i gamle dage på øen øst for Guldborgsund er påny trådt levende frem for vort blik.

Ved hjælp af den følgende litteraturfortegnelse kan interesserede fordybe sig yderligere i emnet.

Litteratur

- Da Bygd Dansk Bygd (1917)
- Da Sagn Danske Sagn v/ E. Tang Kristensen
- Da St Danske Studier
- Ellekilde G H Hans Ellekilde: Goen og Horsejægeren i falstersk Sagndigtning og Folketro (i L-F Aa 1936, s. 80—94)
- Fr Grundtv Lø Fr. L. Grundtvig: Løsningsstenen (1878)
- Fr Grundtv L K Fr. L. Grundtvig: Livet i Klokkergården (Dmks. Folkeminder II, 1.).
- Grüner-Nielsen J J H. Grüner-Nielsen: Julestuer og Julestuelege (i Sprog og Kultur 1933 s. 1—64)
- H Ussing L L Henrik Ussing: Lollandsk Landsbyliv (1937)
- Hjelholt F H Holger Hjelholt: Falsters Historie I—II (1934—35)
- Krist Jy A Till Jysk Almueliv, Tillægsbind v/ E. Tang Kristensen
- Krist B R L E. Tang Kristensen: Børnerim, Remser og Lege (1896)
- Krist D F E. Tang Kristensen: Danske Folkegåder (1914)
- Krist Dy K E. Tang Kristensen: Dyrefabler og Kjæderemser (1896)
- Krist D SK E. Tang Kristensen: Danske Skæmteviser (1903)
- Krist Jy F E. Tang Kristensen: Jydske Folkeminder
- Krist M A E. Tang Kristensen: Molbo- og Aggerbohistorier (1892)
- L-F Aa Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog
- Olrik D F Axel Olrik: Danmarks gamle Folkeviser
- L Rasmussen L K Lars Rasmussen: Livet i Klokkergården (udg. af Jørgen Olrik 1908)
- Schmidt D B Aug. F. Schmidt: Danmarks Byremser (1957)
- Schmidt D K Aug. F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten (1933)
- Schmidt F J V Aug. F. Schmidt: Fra Julestue til Valborgblus (1940)
- Skgr Skattegraveren udg. af E. Tang Kristensen
- Skgr Till Efterslæt til Skattegraveren v/ E. Tang Kristensen (1890)
- Steensberg G d B Axel Steensberg: Gamle danske Bøndergårde (1943)
- Stockholm D s f I. C. Stockholm: Det, som forsvinder (1924)
- Strange I M Helene Strange: I Mødrenes Spor (udg. af J. S. Møller 1945)
- Stub F N Jens C. F. Stub: Falsters Navneskik (i L-F Aa 1926)
- Thyregod D S S. Tvermoes Thyregod: Danmarks Sanglege (1931)
- Østj Hj Østjysk Hjemstavn (1945)

Noter

1) jfr Østj Hj 1945 s 57 ff. — 2) jfr Hans Ellekildes artikel om Karen Toxværd's folkemindeoptegnelser i Lolland-Falsters Venstreblad 22/9 1928 samt Helene Strange og Axel Holck smst 20/9 1928. — 3) I Krist Till s 144—52 er udgivet fem af Rasmus Toxværd meddelte æventyr. — 4) se Axel Olriks udførlige afhandling herom i Dania V (1898) s 124—56. — 5) Stoffet udnyttet af Olrik i Danske Studier 1904 s 35—36 og af Hans Ellekilde i L-F Aa 1936 s 80—94. — 6) Optegnelserne anvendtes i Schmidt D K s 188—92 og 417. — 7) se Da Sagn VI og VII nr 309, 703, 1601, 623 og 898. — 8) se herom Ole Widding i L-F Aa 1944 s 175—76. Om Thoreby - målet på Østlolland foreligger J. Jørgensen: Lollandsk ordbog (1943). 9) Om haven ved Karen Toxværd's barndomshjem se L-F Aa 1929 s 136—37. — 10) I et brev af 4/11 1946 skriver Dr. phil. Ole Widding til Aug. F. Schmidt: »Havde bare Karen Toxværd oplevet at se interessen for hendes arbejde blomstre igen; hun var ikke helt fri for bitterhed på sine gamle dage, selvom hendes milde sind og klogskab holdt den nede«. Og man forstår hende. Widding har venligst forklaret flere dialektord i denne bog. — 11) jfr med disse bøger Henrik Ussing: Lollandsk Landsbyliv (1937). — 12) Skgr VI s 71—72, 94—95 jfr Thorkild Gravlunds benyttelse af remsen i Da Bygd I (1917) s 84 ff og Schmidt D B. — 13) I Stockholm s 197, hvor der findes et fotografi af en Hasselø-gårdmand i Nationaldragt. I Stiftsmus. Maribo findes en mandsdragt fra Hasselø med den hollandske hvide kofte. — 14) jfr Steensbergs G d B s 67 med billede af hus fra Hasselø fra tiden efter 1800. De to parallelle bygninger viser en typisk falstersk bygningsskik. Vindskederne på det ene hus kender man middelalderlige sidestykker til. — 15) Om Gunders sten og Falsters øvrige sagnrige udførlige oplysninger hos Schmidt D K ss 188—92, 417. — 16) Om ulovlig jagt i herremændenes skove og på deres marker, se Karen Toxværd i L-F Aa 1931 s 150—151. Her fortælles om en mand, der blev landsforvist til Sverige, fordi han havde drevet krybskytteri på Gedsergårds jorder i 1830'erne. — 17) I 1831 brændte 3 gårde i Marrebæk (L-F Aa 1928 s 101). — 18) Moler er en slags hvidt, kalklignende ler og er ikke det samme som i geologien kaldes moler (fra Limfjordseg-nene). Moler kendes iflg. Ole Widding både fra Lolland, Falster og Møen. Det falsterske ord har også formen mor-ler (også kaldet mo (r) jord. — 19) I en stue i Højjet, se Skgr IX s 211. — 20) Om haver og gammelt gårdinventar se Karen Toxværd's meddelelser i L-F Aa 1929 fl. steder. — 21) jfr. årg. 1919 og 1930. — 22) jfr. varslet: Når ilden buldrer (knytter) i kakkelovnen med en lang flamme ud fra et stykke brænde, er der en sladderkælling i vente (Skgr VIII s 224). — 23) »Mo« er på Falster, hvad andre steder kaldes skår, mejeskår. »Dræt« er en omgang i marken med et redskab. — 24) rev sammen i neg. — 25) ligeledes det sidste æble på hvert træ (Skgr. VIII s 41). Om »Goen« i falstersk folkedigtning og folketro se Ellekilde G H s 80—94, hvor han bl. a. udnytter Karen Toxværd's yngre optegnelser om Goen. — 26) »Flat« eller »Skovflat« er en tæge, som bider sig fast i huden. Man tog altså bestik af, hvor højt oppe ad benet, den bed sig fast. — 27) Fårene skal klippes på næ i foråret og på ny om efteråret, så er de bedst undervoksede, medd. Karen Toxværd (Skgr VIII s 16). — 28) Nærmere oplysninger herom har Karen Toxværd givet i L-F Aa 1932 s 171—73. — 29) Ordet, der er sydfalstersk, er gammelt. Andre steder på øen kaldes det klokken — ti eller ti-mad. — 30) Ovenstå-

ende skildring af folkedragten er nedskrevet af Karen Toxværd senest o 1904. Den kan sammenlignes med hendes fremstilling af samme emne i L-F Aa 1926 s 1—6 jfr smst s 18—19 og 21. — 31) Fladkager er runde, en god alen i tværmål og vel halvanden tomme tykke. — 32) Om den særegne og mangfoldige falsterske navneskik se nærmere Stub F N med henvisninger. 33) jfr. Grundtv. Lø s 167—73. — 34) jfr. om det menneskelige legeme iagttagelsen: som en pige strør sand, sådan danser hun; strør hun smukt ligeligt, danser hun smukt. Det samme gælder om karlen, der sår (Skgr VIII s 89). — 35) Da Sagn no 238 og 260: Ligbro stammer uden tvivl fra den begravelsesskik, at her løftede man ligkisten af vognen og bar den resten af vejen til kirkegården (se afsnittet om begravelse). — 36) Da Karen Toxværd's broder engang beholdt sin skovl i hånden og undredes over, hvad det dog skulle betyde, rev en af de andre skovlen ud af hånden på ham og kastede den i bunken med de andre, „Nu dækker følget kun kisten, og så er korslægningen faldet bort med det samme« (Skgr III s 235). — 37) Hoffolkene kaldes nok egentlig mest »de hæske« d. e. de pyntede, pyntelige, og er, hvor som helst de bruges, blot til stads. — 38) hæsge: de broget eller spraglet klædte (jfr. note 37). — 39) et bagreb på en jernhøtyv, — 40) se nærmere Schmidt F J V s 38—40. — 41) Skgr VIII s 216—17 jfr Da Sagn s 306: om nøgne børn, der leger på Kippinge Kirkegård: »det var sagtens ikke rigtige børn«. — 42) se note 35. — 43) meddelt på folkemålet i Skgr V s 90—91. — 44) Da Sagn rk VI nr 309 og 703. Heller ikke »himmelbreve« er lokaltprægede, se Da Sagn II 326—27. — 45) Om visernes historie se Olrik D F nr. 376. En detailleret fortegnelse over disse af Grüner-Nielsen i Dansk Folkemindesamling. Til flere af viserne findes noder i Skgr. og Da Sagn. I opskriften af skjæmtevisen om »fedelen« (med nodebilag) mangler åbenbart nogle vers. Et par andre former af visen, en gammel og en ny, findes i Krist Jy F II s 94, jfr også Thyregod DS. — 46) Johannesen, Væggerløse, har i Da Sagn s 245—46 meddelt visen »Hyrdedrengen«, der i den foreliggende form er knyttet til byerne Idestrup, Tjæreby, Stouby, Væggerløse, Radbjerg, Egebjerg (Bjerregaard) og Gaabense. Visen brugtes forhen over hele Falster og kan passe til andre byer end de nævnte. — 47) Krist B R s 747. — 48) Skgr IV s 209—10 med nodebilag. Løsningen skulle være et udskåret »skaltræ«. — 49) Krist Dy K. — 50) »grime et plovjern« er at lade smeden lægge ny spids og skæreside på jernet. — 51) Skgr s 92—93 og Krist D F s 314 (med henvisninger).

FALSTER

Småstykker

To breve fra en soldat fra 1864

To breve fra Rasmus Rasmussen, Hillede, Systofte (brevindleveringssted Kjøbmand L. Hee, Nykjøbing paa Falster) til Anne Cathrine Skovmand, Ærtebjerg, Als. Originalerne velvilligst udlånt af lærerinde fru Ida Skovmand Siggaard.

Systofte paa Falster 17. Marts (1865).

Søde Trine.

Du maa undskylde at jeg skriver søde Trine men du kan da ikke blive vred paa mig nu da jeg er saa langt fra dig og derfor skriver jeg nok engang

Søde Trine

Du kan rigtignok tro jeg blev glad da jeg modtog dit Brev det var saa udventende saa kjærkommende at høre fra dig at jeg næppe vilde tro mine egne Øine at det var fra dig fra Als det kjære Als hvor man jo har været saalænge og hvor man vel har døiet meget Ondt men dog ogsaa havt mange muntre Timer nu staaer det hele jo for en næsten som en Drøm nu man igjen er kommen ind i det vante Liv herhjemme men dog tænker jeg ofte paa Eder derovre naar jeg de lange Vinteraftener har sidet ved den varme Kakkelovn og det har da moret mig kan du tro at huske paa hvormange jeg kjente derovre paa Als men *dog* husker jeg saa meget og om det lille Huus som ligger mellem Tandslet og Ærtebjerg hvor jeg var indkvarteret næsten i tre Uger og hvor jeg havde det saa godt veed hvor jeg mener Manden som Eier Huset hedder Jørgen Skovmand. —

Du ønsker at vide hvorledes jeg havde det i Fangenskabet nu skal jeg saavidt mulig fortælle dig det, skjønt det vist vil blive en temmelig tør Fortælling, den dag jeg blev fangen kom jeg til Sønderborg Slot og der laa jeg tilligemed de andre fangne Natten over om anden Dagen kom vi over til den anden Side til Sundeved og maatte gaa til Graasteen der laa vi igjen den Nat paa Slottet næste Dag gik vi til Flensborg, hvor vi laa i Kirken om Natten. I Flensborg havde vi det saa godt som de gode Indbyggere formaaede at skaffe os det meste til Mennesker har jeg næsten ikke kjendt de kom ind til os med alt muligt som de mente vi kunde trænge til Fødevarer Sko Støvler Penge Skjorter ja det er nu ikke til at regne op men gode mod os vare de det er vist jeg troer enhver dansk Soldat som har været der stedse vil mindes denne Bye med Taknemlighed thi man sætter dobbelt Pris derpaa naar man er Fange men det

gode faaer altid snart Ende næste Morgen maatte vi derfra og denne gang pr. Jernbane nu gik det i lynende Fart i Retning af das grosse Vatterland. Kun en hørte jeg paa den Sted som talte dansk jeg troer det var ved Rendsborg hvor vi holdt et Øieblik det var en temmelig velklædt Kone jeg talte lidt med hende hun fortalte mig at hendes Mand var paa Fyen han havde været ridende Politibetjent i Slesvig men var retireret derhen da Prøiserne kom jeg vil ikke beskrive de andre tossede Menneskers Vrøvl og deres syngen af Slesvig Holsten Merumslungen thi det er ikke værd at spille Ord paa vi sang dem den tapre Landsoldat igjen saagodt vi kunde. Endelig kom vi af Jernbanevognen igjen i Hamborg der skulde vi overnatte den trop hvor jeg hørte til kom til at ligge i et stort Huus de sagde det var et Udvandrer Huus vi laa ti Mand i en Stue og der laa tillige tre unge Piger og nogle ældre Folk og Børn som skulde til Canada vi fik god Levemaade i Hamborg seville Folk sagde det var Borgerne som betalte det ikke Proiserne.

Nu veed jeg ikke videre at fortælle om Reisen Halle (en Bye som ligger mellem Erfurt og Magdeburg) der gjorde Toget holdt i to Timer midt om Natten og vi vare henne i Byen paa en Kaserne at spise fik vi Erter og Flæsk, der var mange seville saavel Herrer som Damer oppe og skulde see hvordan de danske kunde faa Mad forresten var de meget høflige mod os baade de sivile som ogsaa Soldaterne.

Da vi var færdig der gik Toget igjen ad Erfurt til hvor vi skulde blive vi ankom der henad Morgen og blev modtaget af Kommandanten med en tysk Tale som en dansk Kommandeersergent oversatte for os.

Om Fangenskabet er ikke meget at fortælle det gik temmelig ensformig vi arbeidede den halve dag og den anden halve var vi fri og saadan gik det bestandig saalænge vi var der og Reisen hjem gik omtrent som derop med undtagelse af at vi kom tilsøes ved Travemünde paa den danske Korvet Dagmar og seiledes derfra lige til Kjøbenhavn der gik vi nogle dage saa blev vi permitterede jeg kom hjem i Høsten og nu er jeg hjemme og har det godt jeg er hos min Søster og Svoger som har en Gaard paa 70 Tdr. Land og jeg har ikke været en eneste Dag syg siden jeg kom hjem. Kjærest har jeg ingen faaet endnu og det haster da heller ikke man maa jo være lidt forsigtig med Pigerne veed du nok men naar jeg faar en saadan en rigtig Kjærest en god Pige saa skal jeg nok skrive dig til og fortælle dig hvor sød hun er.

Nu veed vist ikke mere at skrive om jeg har været to dage til Gilde i Fastelavn og i Julen var jeg ogsaa to gange og en gang var jeg mellem Juul og Fastelavn og om en fjorten dages

Tid skal her være Bryllup i Byen og der tænker jeg ogsaa at kjomme med den 15 Marts var det min Geburtsdag men alt saadant kan jo ikke have større Interesse for dig da du ikke kjender omgivelserne her paa Falster men jeg kan forsikre dig at det er meget morsomt. Som jeg seer af dit Brev er det gaet Olsen og tykke Hans temmelig udheldig den dag Proiserne tog Als det er haardt at blive saaret og miste sin Førlighed for hele Livet. Din Broder er ogsaa kommen hjem seer jeg skjønt jeg ikke kjender ham maa du dog alligevel hilse ham fra mig du kan jo fortælle ham hvem jeg er. Hils din Fader og Moder mange gange fra mig jeg kan nok huske at jeg og din Fader og Jens Jensen Gaardmanden tidt om Aftenen laa ude paa ved naar jeg havde hjulpet din Moder at trække Kørne Hjem.

Du selv nemlig Ane Catrine Skovman hilses hjerteligst fra din Ven

Rasmus Rasmussen

forhenværende Soldat ved 18 Reg. 8 Comp. Nr. 46 nu en beskedden Bondekarl i Landsbyen Systofte paa Øen Falster i Nærheden af Lolland lidt længere fra Sjælland men et fjern stykke borte fra Als.

Systofte d. 26. Juni (1865)

Søde Trine.

Da det i dag er en Søndag og Fridag vil jeg gjøre mig det lidt behageligt nemlig ganske gemytligt tænde min lange Pibe og sætte mig til at skrive over til den fjærne Verdensdeel Als. Dersom jeg blot kan holde mine Tanker samlede du maa nemlig vide at skjøndt jeg er ene i den lille Stue hvori jeg sider og skriver saa der er intet i hele Stuen som forstyrrer mig saa har den dog den Feiel at der er to Vinduer som vender ud til Veien og det er dem jeg frygter vil forstyrre mig thi netop som jeg havde tændt den føromtalte lange Pibe (du maa nemlig vide at den er endnu længere end den din Fader har saa den sjenerer mig forresten endeel i at skrive men ryge kan jeg ikke godt lade være det veed du jo). Nu netop som jeg har tændt den og skal til at skrive passerer just en af Byens smukkeste Piger forbi mine Vinduer og sagtens kommer der flere samme Vei inden jeg bliver færdig og saa skal jeg naturligvis glo efter dem og saa frygter jeg mine Tanker med samt alt det smukke jeg havde tænkt at skrive til dig flyver fra mig som avner for Vinden men jeg vil imidlertid see at gjøre Hold paa mig selv og sidde rolig og skrive og lade Tankerne flyve over til Als.

Det glæder mig at høre at du er munter og tilfreds og det kan du jo sagtens være thi du har det godt især da du nu har faaet indrettet din lille Stue saa hyggeligt og I er fri for Indquartering

og det meget Vrøvl af de mange Soldater thi det var dog alvorlig talt en meget slem Ulempe. Jeg troer at mange af de gode Falstringer næsten vilde gaa fra Sands og Samling dersom de skulde havt saadan en Indquartering, som de havde det nogle Gange ovre paa Als. —

Det gaar ellers temmelig muntert herovre paa Falster i denne Tid thi siden Mai Maanedes begyndelse har her næsten hver Helligdag været Bal et eller andet Sted i Nærheden enten i en Hjem eller Skov eller ved æ Hav og saadan et Bal i det Frie er efter min Mening noget af det morsomste og den yndigste Fornøielse man har naar det er nogenledes godt Veier og det har det været iaar hele Tiden det har næsten været for godt med Varme og Tøre thi vi har næsten ingen Regn faaet siden i Vinter der kom Sne saa det var dog nok godt om der vilde komme Regn selv om der skulde blive forstyrret et Skovbal dermed.

Den 5 te Juni var her en meget smuk Fest i Anledning af Grundlovens Aarsdag det var i en Skov som hedder Bangsebro tæt ved Nykjøbing — men jeg faar dig gabe af Kjedsomhed over det Balvrøvl og udbryde det er virkelig gaet ham som han tænkte i Begyndelsen af Brevet alle hans smukke Tanker er fløiet hen i Veier og Vind thi det han skriver er virkelig saa tørt som tænkes kan men jeg veed ogsaa at du igjen vil undskylde mig thi du veed at jeg er noget tung og træg af mig lidt barnagtig og vel meget bange for Pigerne. —

Nu maa du gunstigst undskylde at du ikke fik mit søde Billede til din geburtsdag jeg kunde ikke faa Tid til at komme til Nykjøbing i den Tid og da det først gik over Tiden mente jeg at det hastede ikke saa stærkt men du maa rigtig nok ikke tage mig til Eksempel og lade mig vente saalænge som jeg har ladet dig vente —

Nu vil jeg slutte mit Brev med ønsket om at det maa træffe dig og din Familie ved Helbred og Humør de Hilses alle paa det Hjerteligste men mest dig

Ane Catrine Skovmand
fra

R. Rasmussen

Hils ogsaa den lille Sophie Marie Bührlen at Rusmas har det godt.
I. S. S.

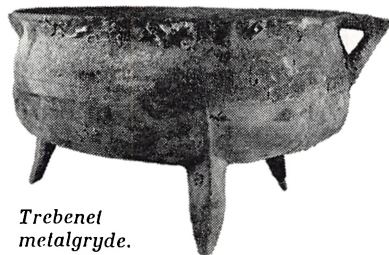

*Metalkanon med løftebøjler formet som kentaurer.
Støbt 1629 af Hans Kemmer.*

Orlogsfartøjet Sancta Sophia dukker op af havet

I 1961 bragte bladene meddelelse om, at man havde fundet vraget af det i 1645 udfør Göteborg strandede danske admiralskib „Sancta Sophia“, som Christian IV havde ladet bygge på Engelborg-værftet på Slotø i Nakskov fjord i 1624—27, og hvis konstruktør var den skotske skibsbygmester Daniel Sinclair (jfr. Marius Hansen: „Udgravningerne på Slotø“ i L. F. hist. årb. 1948 og „Med Skibet gennem Tiderne“ i N. S.-Bladet no. 36/1960). De første orlogsskibe, der byggedes på Engelborg, var „Engelen“ og „Maria“; det sidste, der udgik herfra, var „Norske Løve“ i april 1631.

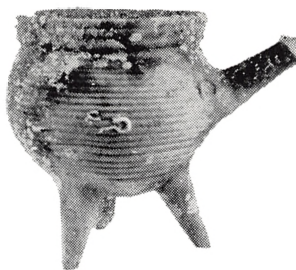
Fra Sjöfartsmuseet i Göteborg har man beredvilligt meddelt nogle oplysninger vedrørende de nærmere omstændigheder ved fundet af dette vrage og resultaterne af undersøgelserne (jfr. årbogen: Unda Maris 1962), ligesom nævnte museum velvilligst har

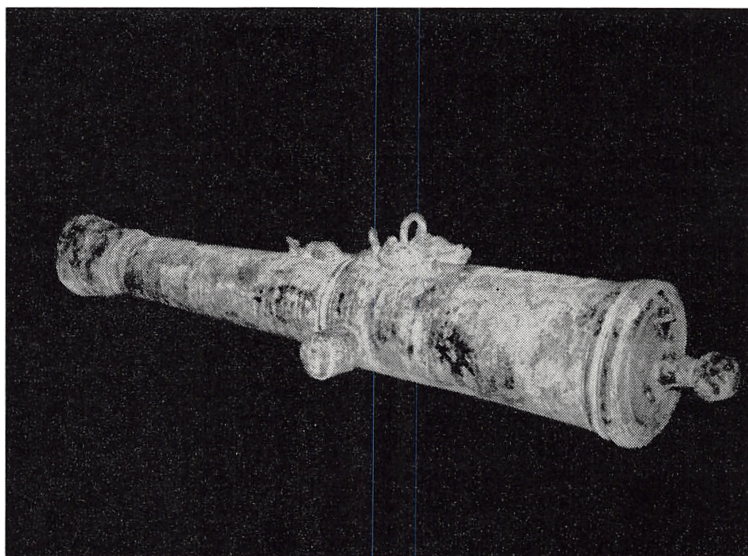
*Trebenet
metalgryde.*

stillet fotografier af funddelene til rådighed. Undersøgelserne, som påbegyndtes i 1961, og som stadig er igang efter tid og lejlighed, udføres ved bistand af frivillige private dykkere. Undersøgelsen vanskeliggøres i betydelig grad af strømforholdene, der ofte tilsander eller flytter vragedelene, men også omvendt kan blotte skjulte stykker.

I 1961 bragtes to metalkanoner og et stort antal kanonkugler af jern op. Yderligere er en trebenet gryde af metal, nogle lerkar samt taljehjul af metal kommet for dagen. Kanonerne er 24-pundige, hvilket vil sige, at hver kugle har en vægt af 24 pd. Den ene kanon, fra 1629, har løftebøjler af form som kentaurer og er desuden rigt dekoreret; foruden det danske rigsvåben og en længere inskription med Christian IV's navn ses en blomsterbuket i vase på kanonens overside. Den anden kanon, fra 1631, der er enklere i dekorationen, har løftebøjler formede som svaner samt et hjerte og Christian IV's navnetræk. Kanonerne viste sig begge at være forsynede med ladning, idet skibet på det tidspunkt det forulykkede, deltog i en mod Göteborg rettet angrebsoperation. Kanonerne er meget omhyggeligt og smukt arbejde, alle detail-

Stjærtotte af ler.

*Metalkanon med løftebøjler formet som svaner.
Støbt 1631 af Felix Fuchs.*

ler i ornamenterne fremtræder tydeligt. I så henseende adskiller de sig fra bestykningen af samme kaliber på »Wasa«, det berømte svenske regalskib, der antages til en vis grad at være bygget med »Sancta Sophia« som forbillede.

I betragtning af fundets interesse er vraget og dets inventar blevet fredlyst. De optagne genstande er efter stedfunden konservering nu udstillet i Sjöfartsmuseets store hal.

R. B. L.

Taljhjul af metal.

Fra bogverdenen

I forbindelse med Nationalmuseets lille særudstilling i marts 1964 til belysning af teglstenens historie, har Teglindustriens Tekniske Tjeneste udgivet en kort pjece om tegl som kulturhistorisk faktor. Tegl i 800 år.

Arkitekt fru Elna Møller har med vanlig kyndighed skrevet teksten til pjecen, der er forsynet med en række gode illustrationer med tilknytning til vor hjemlige teglstensarkitektur.

Teglstenen, der kom til Danmark omkr. 1160, var, siger fru Møller, for datiden en lige så epokegørende opfindelse som plastik o. l. materialer er idag for os.

Morsomt nok skrev en lollandsk præst, J. A. Dyssel i Sandby, i 1772 en prisbelønnet afhandling om anlæg og indretning af små teglbrænderier, fortæller forfatteren.

Chr. Elling: Få andre end Chr. Elling evner at skrive kulturhistorie, som spænder over de videste felter og alligevel hører til indenfor een og samme ramme.

Motiver.

I den nyligt udkomne bog: Motiver, er artikler og essays samlet fra årbøger, aviser eller selvstændige bøger til udelt gensynsglæde for læseren. Med lige stor viden og elegance bevæger Elling sig blandt Italiens ruiner, i Sveriges skove, i Sønderjylland og København, eller han fortæller om personligheder som Thorvaldsen, Willumsen o. a.

Hvad der særligt har interesse for Lolland-Falster, er afsnittet om Aarestrup og Aalholm park. Hele det lollandske landskab bredes ud for vort blik ved Ellings indleven i naturen og i Aarestrups digte, der også får os andre til at se de mange planter, magnolier, rhododendrons og tårepilen, mens cypressen danner silhouet „blandt de vemodige træer“. For Aarestrup, der elskede naturen, var det en sand nydelse at vandre i Aalholms park; her kunne hans genius ret udfolde sig, her fik han inspiration til flere af sine skønneste digte.

Mange af de sjældne vækster findes stadig i denne drømmehave, og man føler det især, når Elling taler om at „de høje graner, der løfter sig bag et alterbord af sten, har nået et sådant overmål af grandezza“. Finere kan det vist ikke siges.

Mange af de udmærkede billeder, der illustrerer bogen, er optaget af forfatteren, og giver sammen med teksten det, som bogens titel antyder: et lille motiv af noget meget værdifuldt.

Udvalget af artiklerne er gjort med udsøgt sans af Aage Marcus.

Hakon Lund: De lollandske parker er blandt kendere højt estimerede, og man ser dem jævnlig nævnt, hvor talen er om gamle park- eller haveanlæg.

Danske Haver i det 17. og 18. århundrede.

Hakon Lunds smukt udførte billedværk i serien „Kunst i Danmark“ behandler den fransk-klassiske stil, der i en årrække var den altbeherskende herhjemme. Det er en ret kunstig stilart, idet den følger geometriske linier, ofte på en baggrund af barokkens slotte og palæer.

Rundt om i landet findes stadig en del af sådanne anlæg bevaret, på Lolland-Falster dog kun få; af disse omtales først og fremmest Berritzgaard som en „betagende oplevelse med det lange perspektiv og de charmerende krumninger“. Wiedevelt havde her som havekunstner givet P. A. Lehn et projekt, der tydeligt viste hans kendskab til fransk og italiensk stil.

Som et af de bedst bevarede lollandske parkanlæg nævnes haven på Søholt. Selvom denne bærer stærkt præg af hollandsk indflydelse, erkender man dog tydeligt korridoren, galleriet og

salen mellem de studsede hække.

Hele bogen er meget sagligt og sine steder tørt skrevet, men den omtalte havestil indbyder jo heller ikke til varmere stemninger, som f. ex. den senere romantiske have.

Billedmaterialet, der både viser grundplaner og perspektiver fra de omtalte parker, er som altid i denne bogserie velvalgt og righoldigt.

Turistforeningen for Danmarks årbog imødeses altid med stor forventning, og den foreliggende for 1963 om danske herregårde er da også bemærkelsesværdig i henseende til såvel indhold som billedstof.

Danske Herregårde, udg. af Turistforeningen for Danmark.

Det er dansk kulturhistorie i korte, oplysende artikler skrevet af kendte museumsfolk, og herregårde fra Lolland-Falster findes rigt repræsenteret.

I fængslende afsnit fortælles rent arkitektonisk og historisk om herregårdenes opståen og senere skæbner under skiftende vilkår. Ikke mindst interessant er det at høre om livet bag murene; her blev traditioner holdt i live, digtere og bildende kunstnere fandt her inspirationer og gennem ord og kunst har de givet et bidrag til vor viden om tidligere slægtled.

Endelig får man et indtryk af de mange skønne parker, der i adskillige tilfælde blev til under indflydelse fra udlandet.

Til slut afrundes alle disse artikler med en redegørelse for tiden efter lensafløsningen og med en appel om fredning og bevaring. Herregårdene såvel som landsbykirkerne hører jo til vort lands smukkeste fortidsmindesmærker, som vi bør søge at bevare for eftertiden.

Som sædvanlig har Kr. Bure redigeret den ypperlige årbog, der er forsynet med gode illustrationer.

Forfatteren er under en rundrejse til landets historiske seværdigheder stødt på en række „mærkværdigheder“ fra ældre tid.

Alfred Jeppesen: Mærkværdigheder i Danmarks Historie.

Fra Lolland-Falster berettes forskellige småtræk, bl. a. om skibsværftet på Slotø, og klokkeringningen i Maribo Domkirke ved tidspunkterne for nonnernes tidebønner. Fra Kettinge omtales Skalkekorset; Czarens Hus i Nykøbing og Kirstine Munks besøg i Kippinge kirke, er også blandt „mærkværdighederne“.

I betragtning af bogens lommeformat er Lolland-Falster fyldigt repræsenteret. Det er fornøjelig læsning ledsaget af en del billeder.

Et nyttigt lille hefte til vejledning for bilister, der pludselig får lyst til at stå ud af vognen og gå, er udkommet på Clausens forlag.

Lundwall Nielsen: 12 gåture for bilister.

Et par ture omkring Fuglsang og ved Grønsund, hvor Marie Grubbe boede, omtales fra Lolland-Falster. Forsidebilledet er en tegning af Hamborghuset ved Guldborgsund. I det hele taget er heftet forsynet med smukke tegninger fra forfatterens hånd.

M. de F.

Stiftsmuseets
årsskrift 1963.

I Lolland-Falsters Stiftsmuseums årsskrift for 1963 har baron Rudolph Bertouch-Lehn skrevet en instruktiv lille artikel om Gl. Skovnæs Mejeri, der er skænket museet af De danske Sukkerfabrikker.

Vi får at vide, at mejeriet oprindeligt er opført som lystpavillon i skoven af en kreds af mariboborgere, som i 1853 dannede et aktieselskab med opførelsen af dette hus som formål. Kyndigt og klart er der redegjort for sammenhængen mellem borgernes pavillon og de lysthuse, herregårdshaverne længe havde været udstyret med.

Et monument over et borgerskab, som „kunne selv“.

Harald Langberg.

Harald Jørgensen:
Den store
jurisdiktions-
omlægning
på Lolland i 1856.

I anledning af Rigsarkivets 75-års jubilæum har dette udsendt *Nogle Afhandlinger om Arkiver*, som beror sammesteds.

Blandt disse afhandlinger er der en, som angår os særligt, og hvori landsarkivar Harald Jørgensen redegør for den omfattende omlægning af de lollandske retskredse, der under amtsrådets ledelse påbegyndtes i 1850.

På dette tidspunkt fandtes der ikke færre end 17 retskredse på Lolland, nemlig 5 byting, 4 herredsting, 1 kgl. birk og 7 private birker. Ofte var dommer- og politimyndighedernes områder spredte mellem hverandre, ligesom disses sæde ikke altid forefandtes på samme sted, ja, det forekom endog, at retskredsens grænser gik på tværs af sognegrænserne.

Dette var en meget indviklet og upraktisk ordning, hvis forenkling det tog 6 år at gennemføre, men så holdt ordningen også lige til retsplejereformen trådte i kraft i 1919. På Falster, der tidligere var krongods, forelå ikke sådanne forviklinger.

Redegørelsen indeholder en række historisk interessante detaljer.

Kai Uldall:
Bordtøj af træ
i Danmark omkr.
1500-tallet.

En stor vanskelighed ved bevaringen af vor kulturarv på trægenstandenes område er den omstændighed, at alle sådanne — fra trækirker til træskeer — ifølge materialets natur hurtigt går til grunde. Af fortidens store mængder af bordtøj i forarbejdet træ — samt af dettes historie — er følgelig uhyre lidt levnet.

Det er derfor særdeles værdifuldt, at fhv. overinspektør ved Frilandsmuseet i Lyngby, Kai Uldall, i Varberg Museums årbog

1963 har fremlagt et, med uhyre flid og indsigt tilvejebragt kilde materiale om bordtøj af træ i Danmark omkr. 1500-årene. Den overvejende del af dette bordtøj fremstilledes i Skåne og Hal-land. Blandt de mange eksempler er også flere fra Lolland-Falster fremdraget.

I løbet af 15- og 1600-årene erstattedes bordtøj af træ i de fleste kredse med andre materialer. Kun i bondestanden holdt brugen heraf sig helt op i 1800-årene.

Fremstillingen er ledsaget af ca. 75 litteraturhenvisninger til stor nytte og glæde for alle interesserede i folkekultur.

Dette værk, der er anlagt parallelt med de af Erik Zahle og V. Thorlacius-Ussing redigerede værker henholdsvis om Danmarks malerkunst og Danmarks billedhuggerkunst, blev oprindeligt tilrettelagt og redigeret af Ejnar Dyggve. Senere indtrådte Hakon Lund og Knud Millech i redaktionen, hvilken de efter Dyggves død overtog alene, således som det meddeles i forordet, der samtidigt rejser en smuk bauta for Dyggve.

Danmarks Bygningskunst er inddelt i en række afsnit for hver arkitektonisk stilart, skrevet af forskellige fagfolk. Det er blevet kritiseret, at dette forhold gør afsnittene uensartede i anlæg og indbyrdes usammenhængende, men denne kritik smuldrer bort, når man læser de lødige bidrag, som hver enkelt forfatter har givet. På den anden side må det erindres, at Harald Langberg i 1955 udsendte et tobinds værk om Danmarks Bygningskultur, og som sikkert ingen vil anse for forældet allerede.

Til belysning af det nu udkomne værks arkitekturhistorie er eksemplerne for en stor del hentet i hovedstaden og dens omegn, men naturligvis er der også hentet mange eksempler fra det øvrige land herunder Lolland-Falster, navnlig for såvidt angår bondehuse, kirker og herregårde. Værdifulde er også henvisningerne til mange udenlandske eksempler, hvorfra væsentlige impulser er modtaget.

I *Folkeminder* (9. hft. 1963), udg. af foreningen „Danmarks Folkeminder“, har Rasmus K. Nielsen gengivet et folkesagn om „Hans og Trolden“, således som hans moder har fortalt det omkr. 1900, da han var barn.

Trolden — personifikationen af det ukendte og frygtede — har jo altid haft en stor plads i folketroen, især når man stod overfor vanskeligheder; der findes derfor mange trolddomssagn, ofte med indbyrdes lighed. Men trolden kunne heldigvis som regel tæmmes ved menneskeligt snilde eller himmelsk hjælp. Sådan gik det også i dette sagn.

Det er værdifuldt, at sådanne sagn optegnes, idet de hjælper til at kaste lys over en fordums tankeverden.

Danmarks
Bygningskunst
fra Oldtid
til Nutid (1963).

R. K. Nielsen:
Hans og Trolden

Hilmar Wulff: Ni forfattere har i en bog, der er udkommet under titlen *Min Barndoms Landsby*, hver skrevet et kapitel med erindringer fra deres første barndom. En udmærket idé, da landsbyen fra gammel tid er et lille samfund med sine egne levevilkår.

En af forfatterne er Hilmar Wulff, hvis barndomserindringer nok knytter sig til byen Nakskov, men til en udkant af byen, Jødevej, der dengang dannede et lille samfund for sig på grænsen til land og fjord.

På sin levende måde fortæller Hilmar Wulff om sit gode, men fattige fiskerhjem, om byens sociale og økonomiske udvikling, der netop var i sin begyndelse, og — naturligvis kan man næsten sige — om sine venner polakkerne. Også dette afsnit om den stedlige befolknings i begyndelsen afvisende holdning til polakkerne, er stærkt præget af forfatterens selveoplevelse.

Min Far var Sagfører. Idéen med at lade flere skrive bidrag til en bog, synes at have ligget i luften i senere tid. I bogen *Min Far var Sagfører* har en række kendte personer skrevet om deres fader — som sagfører og som menneske. Det er blevet en samling fortræffelige biografier.

Iblandt disse finder vi en biografi over en lollandsk advokat, landsretssagfører Einar Krarup, skrevet af hans søn landsretssagfører Thure Krarup. Der redegøres for Einar Krarups karriere som jurist, en ikke uinteressant vandring gennem stillinger som godsfuldmægtig på Fyn, hvorfra han i 1899 kom til Maribo som by- og birkefogedfuldmægtig — med privat sagførervirksomhed ved siden af embedsgæringen — for at ende her som praktiserende landsretssagfører fra 1935 til sin død i 1951.

Hvad der dog giver denne biografi særlig værdi, er skildringen af mennesket Krarup og hans miljø. Man føler sig hensat til en verden, hvor menneskets karakter er en afgørende faktor i det offentlige som i det private liv, og hvor hjemmet præges af sammenhold og gensidig respekt. Her er et menneske, som vedkender sig sit ansvar for hus og hjem, og som tror på muligheden af at kunne tilrettelægge en fremtid for sin familie.

Der er også andre advokater, der har haft tilknytning til vore øer, således højesteretssagfører, landstingsmand Peter Gregers Chr. Jensen, om hvem hans søn, kontorchef Falck-Jensen, beretter i samme bog. P. G. C. Jensen var født i Nysted 1840 og blev student fra Nykøbing katedralskole i 1858. Der gengives bl. a. en af hrs. C. B. Henriques skrevet nekrolog, hvori der ydes P. G. C. Jensen stor anerkendelse.

Endelig nævnes advokaten Jens Johannes Hansen, der var født i Kippinge. Hans sønner, landsretssagfører K. O. Hansen og dommer K. E. Hansen, har givet en livfuld skildring af deres faders personlighed og virksomhed som sagfører.

I vor tid hører man så ofte sige, at digte er urealistiske, ude af takt med tiden; det er vel også derfor, at udsendelsen af digte er blevet sjældnere. Men digtet vil dog aldrig miste muligheden for at udtrykke stemninger og følelser på en både rigere og smukkere måde, end prosa formår — hvis man da har gaven at mestre den digteriske form.

Denne gave ejer R. K. Nielsen, og han har et prøvet og rigt sind at øse af. Ved læsningen af hans digte føler man, at det er ud af sit eget liv og den afklarethed han er nået frem til, at han henter sin digteriske inspiration. Det er dette, der gør læsningen af hans digte så vederkvægende.

„Skovbrynets Sange“, hvoraf 3. del nu foreligger, vil utvivlsomt finde stor påskønnelse i vide kredse.

R. K. Nielsen:
Skovbrynets
Sange (3. del).

Som det fremgår af titlen, falder denne bog, der er skrevet af den katolske pater Klar, i to afsnit.

Det første, mindre, afsnit giver en kort, men god oversigt over baggrunden for de polske emigranternes ankomst til Danmark og deres kår her i landet socialt, politisk og religiøst. Ved at skelne tydeligt mellem polske sæsonarbejdere og bosiddende polske familier, kaster bogen et lys over disse menneskers problemer og deres løsning på en måske klarere måde, end tidligere sket. Der fremkommer dog ikke overraskende nyt stof, idet der her for en stor del bygges på de tidligere afhandlinger om polakkerne af Kolbye, Klessens og Delimat i Historisk Samfunds og Stiftsmuseets årbøger.

Bogens andet afsnit indeholder en smuk hyldest til den for få år siden afdøde rejsepræst Heinrich Deutscher, hvis rige virke også kom polakkerne på Lolland-Falster tilgode.

Fr. Klar:
Polakkerne
i Danmark og
deres præst
H. Deutscher.

Det har længe været skik, at førende pengeinstitutter og for den sags skyld også andre ledende erhvervsvirksomheder benytter deres jubilæumsskrifter til ikke alene at redegøre for deres foretagendes økonomiske udvikling gennem årene, men tillige at vise sig bevidst om, at det endelige mål ikke blot er menneskets økonomiske, men også dets åndelige trivsel — det vi kalder kultur. Penge i sig selv er midlet, ikke målet. Omvendt kan målet ikke nås uden at økonomien er i orden.

Denne tradition er nu blevet smukt hævdet af *Landbostandens Sparekasse* i Nykøbing på Falster ved udsendelsen af jubilæumsskriftet for Sparekassens 100-årige beståen.

Bogen indeholder et stort historisk kapitel, der spænder over landboliv og byliv, egetræskultur og sparekultur, krig og fred, kendsgerninger og overtro, teknik og natur, sparekassehistorik,

Fra Agern til Eg
(Landbostandens
Sparekasses
Jubilæumsskrift).

sparekasse idag og i fremtiden. Det er lokalhistorie og lands-historie vævet sammen som et interessant og dog overskueligt billedtæppe. Det er historieskrivning på en ny måde.

Det må have været en fryd for Mads Stage at lave illustrationer til et sådant værk, hvad man også kan se af hans billeder, hvori han boltrer sig mellem træer, tømmer, skibe, gadebilleder, køretøjer, byernes gode borgerskab, bøndernes daglige sysler, karakteristiske figurer, sparekasseinteriører og — situationer, samt landskabets vide horisonter, som de ses af en sparekasses langtskuende ledelse. Vi må samtidigt prise de danske bogudgivere for efterhånden i større omfang at benytte vore gode kunstneres illustrationer, der er istand til at levendegøre de beskrevne situationer i højere grad end fotografier formår.

Beskedenhed er en dyd, men den kan også overdrives. Først efter ihærdig søgen finder man bagest i bogen sparekassens navn med små bitte bogstaver. Det virker lidt desorienterende at få en bog uden titelblad i hånden, så man ikke straks kan se, hvad det hele drejer sig om.

Bogen er blevet til ved et fint samarbejde mellem forfattere, kunstner, redaktør og udgiver, og det gode resultat tjener alle parter til ære.

Egon Larsen:
Fabler fra en
Ravnekrog.

Nu gik vi og troede, at når vi havde hørt om „Dem fra Lol-land“ endda i to bind, så vidste vi alt om særegne mennesketyper på vore øer. Og så kommer Egon Larsens bog med en hel ny række typer. Alle er de mærkede af livet; nogle har det gjort til stærkere karakterer, andre har det knækket. Ind imellem disse skikkelser er flettet smukke stemningsbilleder og kloge menneskelige betragtninger.

Egon Larsens skildringer er hentet fra en „ravnekrog“ — man-ge vil i den genkende en bestemt lille lollandsk flække — men dens navn, som ikke nævnes, er uden betydning for skildringen, og selv har han forlængst forladt den lille by.

Mindet har forf. imidlertid taget med sig. Men hvorfor vende tilbage til noget, som måske siden har tabt sin glans? Fordi, siger han, alle mennesker vil, især når de ikke kan skønne, om det mere bærer fremover, søge tilbage til en forjættet verden, og da vil den lille by med de jævne mennesker kunne åbne sin levende verden for dem.

Bogen ender med en smuk hyldest til naturens uhåndgribelige, forunderlige land, hvor den blide Rosas børn genfandt deres døde mor, og hvor vi alle kan finde husværelse for sindet. Som et mere realistisk motto for bogen kunne også stå vaskekønen Hannes livsopfattelse: Livet er at yde — også at modtage, hvis man da evner at takke for det.

I de sidste 100 år har man været særdeles opmærksom på betydningen af optegnelser om vor befolknings daglige liv. Troels-Lund var dog med sin „Dagligt Liv i Norden“ flere hundrede år bagefter, medens vort folkeliv af idag registreres næsten samtidigt med at det leves, som f. ex. i det af prof. Axel Steensberg redigerede værk „Dagligliv i Danmark“.

Midt imellem disse to værker ligger de sidste menneskealdres flittige folkemindesamlere, såsom Tang Kristensen, Fr. Grundtvig, Olrik, Grüner-Nielsen, Ellekilde, Aug. F. Schmidt m. fl. Blandt vore lolland-falsterske folkemindesamlere skal særligt nævnes Helene Strange, Karen Toxværd, Jens Wolsing og R. K. Nielsen. Nu har Carl Østen givet et bidrag hertil med sin bog „Hvad de gamle fortalte“.

Mange af de ovennævnte forfatteres bidrag kan synes tilfældige og spredte. Men sådan må det ifølge sagens natur være. Stoffet må tages, hvor det tilfældigt findes — ofte i den elvte time. Det samles og bearbejdes efterpå af fagfolk, der udfører en metodisk, videnskabelig forskning.

Helene Stranges materiale er i vidt omfang blevet trykt tidligere. For Karen Toxværd's vedkommende sker en samlet publicering for første gang i nærværende årbog. Heller ikke disse arbejder dækker dog alle faser af folkelivet. Carl Østens meddelelser fra Sydfalster danner derfor et godt supplement hertil. Disse meddelelser er så meget mere værdifulde, som de ofte behandler emner, der tidligere har stået i skygge for andre eller slet ikke har været fremdraget. Dette gælder således oplysninger om samfundsudviklingen i almindelighed på den omhandlede egn. Endelig afrunder Carl Østen disse meddelelser med resultatet af sine egne topografiske og folkløriske undersøgelser.

R. B. L.

Museumsnyt

Reventlow-Museet på Pederstrup. Den i fjor påbegyndte hovedstandsættelse af museumsbygningens ydre er fuldført.

Ved hjælp af ekstraordinære bidrag fra lokale banker og spærkasser, fra kommunalbestyrelser, landboforeninger, institutioner, fonds og private virksomheder har man kunnet påbegynde en tiltrængt istandsættelse og modernisering af restaurationskomplekset, ligesom man påtænker et nødvendigt fundamenteringsarbejde i selve museumsbygningen.

Institutionen kan endvidere glæde sig ved en væsentlig forhøjelse af de årlige driftstilskud fra lokal side.

Stiftsmuseet i Maribo. I årets løb gennemførtes flere arkæologiske undersøgelser, navnlig påvisning af omridset af en dob-

belt jættestue — den hidtil eneste kendte på Lolland-Falster — „Kirkehøj“ på en mark i Udstolpe og afdækning af en middelalder teglovn på Wiverknolden i Stubbekøbing, hvor stenene til kirken formodes at være blevet fremstillet.

Begge undersøgelser omtales nærmere i Stiftsmuseets årsskrift for 1964.

Endvidere afsluttedes eftersøgningen af den nedbrudte Aageby kirkes fundamenter med positivt resultat.

På museet er afholdt nogle særudstillinger bl. a. vedrørende barnedåb, endvidere en af foreningen „Danmarks folkelige Broderier“ arrangeret udstilling af „Gamle Broderier fra Lolland-Falster“.

Af skelsættende betydning for den kulturhistoriske afdeling var ansættelsen af en faglært museumsinspektør.

For Kunstsamlingens vedkommende fandt livlig virksomhed sted gennem udstillinger, bl. a. en vandreudstilling indenfor amtet af grafiske arbejder og tegninger. Også i det forløbne år erhvervedes et betydeligt antal kunstværker til samlingen ved gave eller køb.

Falsters Minder i Nykøbing F. Af museets nyerhvervelser kan nævnes håndværkerskilte for følgende fag: Barber, urmager, bager og handskemager. Det sidstnævnte skilt er særlig interessant, idet det viste sig ved restaureringen at have en tidligere indskrift bestående af initialerne „A S“ og årstal: „A: 1762“. En senere plade er påmalet „Hartmann 17/2 1840“. Det drejer sig om handskemager Hans Christian Hartmann, Frisegade, Nykøbing F., som fik borgerskab nævnte dato. Det store ravfund fra Sydfalster sidste år er af Nationalmuseet deponeret på Falsters Minder. Endvidere kan nævnes, at der til Falsters egnshistoriske arkiv er indleveret over 1000 fotografier fra ca. 1920—1939 med motiver fra hele Falster, således at billedsamlingen nu består af over 5000 billeder.

Til alle skoler på Falster har museet udsendt en duplikeret vejleder for lærere, der ønsker at anvende museet i skoleundervisningen. I forbindelse hermed arbejder museets frivillige arbejdsfolk med indretning af skolestue og foredragssal, hvori indrettes montre specielt beregnet til udstillinger til undervisningsbrug.

Lolland-Falsters historiske Samfund

Generalforsamlingen

afholdtes mandag den 18. november i Nykøbing. Formanden, redaktør Verner Hansen, bød velkommen og aflagde derefter følgende beretning:

Året 1962—63 har for Lolland-Falsters historiske Samfund formet sig på heldig vis. Et par arrangementer forløb på udmærket måde. Årbogen havde i sit smukke udstyr et alsidigt og interessant indhold, og den lokalhistoriske interesse i landsdelen viser en stigende tendens.

Den årlige sommertur blev i år afviklet på en ny måde. Der var arrangeret en to-dagestur den 23—24. juni til Skåne med særlig henblik på de danske minder i landsdelen. Deltagerne har kun udtalt stor tilfredshed med turen. Den måtte naturligvis være et forsøg, men forløbet blev så heldigt, at en gentagelse vel kan tænkes senere under en noget lignende form.

Et efterårsmøde blev holdt den 14. september på Falster. Der indledtes med et foredrag på Eskilstrup hotel, hvor museumsinspektør Hans Stiesdal, Nationalmuseet, talte om „det falsterske Virke“ og „Trygge slot“. Efter foredraget kørte de mange deltagere en tur for at stifte bekendtskab med fortidsminderne på Midtfalster.

Ved begge ture har bestyrelsesmedlemmer været meget aktive ved den udmærkede tilrettelæggelse, og det bringes de en varm tak for.

Bestyrelsen vil være glad for forslag fra medlemmerne om emner for sommerture og -møder.

Dansk historisk Fællesforening opfordrede til at afholde en „hjemstavnsuge“ den 23. februar—3. marts. Der blev afholdt nogle enkelte arrangementer, således i Brandstrup, hvor Tirsted-Skørringe-Vejleby ungdomsforening stod for mødet, og i Kappel, hvor menighedsrådet og samfundet var indbydere. Det er vanskeligt at få hjemstavnshistoriske arrangementer i større omfang henlagt til et bestemt, kortere tidsrum. Det er imidlertid et spørgsmål, som bør tages op til overvejelse, om ikke samfundet, eventuelt i samarbejde med museerne og andre interesserede kredse, bør lade afholde lokalhistoriske foredrag om vinteren forskellige steder i landsdelen, hvor der ikke drives et hjemstavnshistorisk arbejde. Det sidste sker dog heldigvis mange steder gennem foredragsrækker, aftenhøjskoler og aftenskoler. Dette uhyre værdifulde arbejde samler gennemgående en god tilslutning. Samfundet vil gerne takke ungdomsnævn, foreninger, oplysningsforbund og institutioner for deres indsats for at holde den lokalhistoriske interesse levende.

Årbogen er samfundets ansigt udadtil, og bestyrelsen takker baron Bertouch-Lehn, der som redaktør er utrættelig for at skabe en fin og kvalitetspræget årbog, der også i det øvrige land får anerkendelse.

Bestyrelsen har truffet en særlig beslutning med hensyn til årbogen for 1964. Den vil næsten udelukkende indeholde Karen Toxværds sydfalsterske erindringer, samlet fra mange spredte kilder af den kendte hjemstavnsforfatter August F. Schmidt. Disse erindringer er så værdifulde, at bestyrelsen har følt det som en pligt at få dem offentliggjort. Det kunne ske som en bogudgivelse, men mulighederne herfor er vanskelige. Der skal for en årrække investeres mange penge i bogudgivelse, og samfundet har ikke midler hertil. Bestyrelsen har også ment, at Karen Toxværds erindringer burde komme alle medlemmerne i hænde.

Hvad bogudgivelser angår, ser bestyrelsen det som sin første opgave at få skabt muligheder for, at folketingsmand Svend Jørgensens „Bag diger og hegn“ kan foreligge fuldstændig. Der kan nu fås 1. bind, idet 2. bind er udsolgt.

Det er også et ønske hos bestyrelsen at få udgivet en fortegnelse over populær litteratur om Lolland-Falster.

Samfundet har til medlemmerne stadig et salg af ældre årbøger, men det svinder stærkt i disses antal, og mange årgange er nu udsolgt. Af bøger, som samfundet har på lager og sælger, kan blandt andet nævnes: „Lollandsk landsbyliv“, Kaj Munks „Landlege interiører i lollandsk bondemaal“, „Hesnæsbogen“, „Maribo amts stednavne“, „Nakskovs belejring“ og „Bag diger og hegn“ 1. del.

Samfundet påskønner meget det betydningsfulde arbejde, som udføres af landsdelens museer, og der er en nær kontakt med disse. Samfundet havde den glæde at være repræsenteret ved „Falsters Minder“s 50-års jubilæum den 25. januar og ved den festlige sammenkomst på „Reventlows Minde“ i Pederstrup i anledning af 175-årsdagen for stavnsbåndets løsning. En kulturhistorisk begivenhed af format var udstillingen af „Folkelige broderier“, som den 21.—29. september fandt sted på Stiftsmuseet i Maribo. Denne udstilling viste, at man på en smuk måde i mange hjem hæger om det, som oldemor frembragte af smukke ting.

Præstø amts historiske samfund holdt den 19. maj udflugt til Lolland, og der blev på forskellig måde ydet støtte til gennemførelsen af denne tur.

På Dansk historisk Fællesforenings årsmøde i Ålborg den 9.—11. august var samfundet repræsenteret af distriktsopmåler Wilh. Paamejer.

Samfundet har den glæde at modtage særlige tilskud til arbej-

det, og det er en meget kærkommen støtte. Takken for disse tilskud går til: Undervisningsministeriet, Maribo amtsråd, Det Bertouch-Lehnske Fond, Lollands Spare- og Laanebanks Fond, Landbostandens Sparekasse, Nykøbing, Landmandsbanken, Nykøbing, Sparekassen i Nykøbing på F., Den lollandske Landbostands Sparekasse, Nakskov, og endnu flere. I takken til disse lægges håbet om, at endnu flere vil synes at samfundet fortjener økonomisk støtte, uden hvilken et hjemstavnshistorisk arbejde ikke kan drives.

På generalforsamlingen i dag tager vi afsked med samfundets kasserer, fhv. forretningsfører A. Thordrup, Nakskov, der har virket siden 1954. Thordrup har udført et meget interesseret arbejde og har på en uhyre samvittighedsfuld måde varetaget hvervet som kasserer. Samfundet er ham megen tak skyldig for den store indsats. Efter vedtagelse i bestyrelsen vil frk. Louise Hansen, Holeby, overtage regnskabsførelsen og andre opgaver i forbindelse med samfundets administration.

Bestyrelsen har drøftet spørgsmålet om medlemskontingent og foreslår, at det hæves fra 8 til 10 kr. Medlemskontingentet dækker nu ikke udgifterne til årbogens fremstilling, og det bør det gøre, hvis samfundet skal kunne løse sine opgaver. Der vil samtidig med denne forhøjelse ske den ændring, at alle medlemmerne får tilsendt årbogen gennem postvæsenet. Den nuværende form, hvorved en mindre kreds får årbogen samtidig med en opkrævning, vil ophøre. Bestyrelsen beder generalforsamlingen gå ind for kontingentforhøjelsen og håber, at medlemmerne vil modtage denne med forståelse.

Medlemstallet holder sig stadig på den rigtige side af de tusinde. Det er pænt, men der burde dog være endnu flere, og bestyrelsen vil gøre et fremstød herfor.

Hvis det lokalhistoriske arbejde rigtigt skal folde sig ud, er det nødvendigt at mange yder støtte gennem et medlemsskab i samfundet, som til gengæld vil søge at leve op til de opgaver, man kan stille til det.

Til slut bringes en tak til pressen for aldrig svigtende interesse og indsats for hjemstavnsbevægelsen.

Generalforsamlingen tog formandens beretning til efterretning og godkendte bestyrelsens forslag om kontingentforhøjelse.

Derefter forelagde kassereren det nedenfor i uddrag gengivne *årsregnskab*, der ligeledes godkendtes.

Uddrag af regnskabet

for 1962—63

<i>Indtægt:</i>	kr. ø.	<i>Udgift:</i>	kr. ø.
Medlemskontingent ..	7.416,00	Trykning af årbog ..	7.717,73
Tilskud fra:		Forfatterhonorarer ...	944,38
Undervisningsm.	1.690,00	Fragt og omd. af	
Amtsrådet	400,00	årbog	207,60
Andre	2.444,38	Møder, foredrag	
Renter	125,93	o. lign.	510,91
Salg af bøger	717,57	Administration	532,78
Diverse	26,27	Porto	359,16
		Dansk hist. Fællesf. ..	206,00
		Diverse	579,43
		Overskud	1.762,16
	<hr/>		<hr/>
	12.820,15		12.820,15
	<hr/>		<hr/>

Samfundets bestyrelse:

Æresmedlemmer: Greve F. Reventlow. Pens. førstelærer A. H. Bendsen.

Bestyrelse: Redaktør Verner Hansen, Maribo, *formand*. Greve F. Reventlow, Vindeholme pr. Kappel. Førstelærer Viggo Larsen, Brandstrup pr. Tirsted, *sekretær*. Baron R. Bertouch-Lehn, Højbygaard pr. Rødby, *årbogsredaktør*. Fhv. forretningsfører A. Thorstrup, Nakskov. Fru Dagmar Jørgensen, Toreby pr. Sølleded. Handelsgartner J. Bek Pedersen, Nakskov. Direktør F. Nabe-Nielsen, Nykøbing F. Pens. postbud R. K. Nielsen, Guldborg L. Distriktsopmåler W. Paamejer, Nykøbing F.

Forretnings- og redaktionsudvalg: Redaktør Verner Hansen. Greve F. Reventlow. Førstelærer Viggo Larsen. Baron R. Bertouch-Lehn.

Udvalg for udflugter: Handelsgartner J. Bek Pedersen (formand). Førstelærer Viggo Larsen. Distriktsopmåler W. Paamejer.

Tilsyn med mindestene: Handelsgartner J. Bek Pedersen (formand). Direktør Nabe-Nielsen. Pens. postbud R. K. Nielsen.

Repræsentantskabet for Institutionen Statsminister C. D. F. Reventlows Minde og bestyrelsen for Pederstrup-museet: Baron Bertouch-Lehn.

Bestyrelsen for Lolland-Falsters Stiftsmuseum: Redaktør Verner Hansen.

Kasserer: Frk. Louise Hansen, Højbygaardsvej, Holeby.

Revisorer: Grosserer C. H. Bjelbo, Nakskov. Førstelærer Ole Andersen, Løjtofte.

Nye medlemmer indmeldt i 1963–64

Museumsinspektør fru Else-Marie Boyhus, Stiftsmuseet, Maribo.

Gdr. P. Bædkel, Arvkjær, Bursø pr. Maribo.

Fotograf Børge Christensen, Rosenvænget 5, Nakskov.

Slagtermester Frits Christensen, Guldborg L.

Lærer K. Christiansen, Vestenskov pr. Nakskov.

Smedemester P. O. Christiansen, Hasselø pr. Væggerløse.

Møbelhandler Albing Englund, Herfølge.

Hr. Lund Hampen, Højfjelde pr. Søllested.

Fru Asser Hansen, Aastrup pr. Maribo.

Gdr. Johs. Hansen, Virket pr. Eskilstrup.

Kommunekasserer Carl Hansen, Torslunde pr. Holeby.

Overbibliotekar G. Heilskov, Centralbiblioteket, Maribo.

Fru Grethe Hækkerup, Tokkekøbvej 12 pr. Allerød.

Kontorassistent Birthe Hørmann, Østerbrogade 102² th. Kbh. Ø.

Centralbestyrer Poul Jeppesen, Tingsted.

Sygeplejerske fru Johnsen, Klørvænget 58, Nakskov.

Pastor Niels Krapper, Holeby.

Kristoffersens Boghandel A/S, Nykøbing F.

Kunstindustrimuseet, Oslo, adr. Tryggve Juul Møllers boghandel,
Øvre Slottsgate 15, Oslo.

Møllersvend Werner Larsen, viceborgmester, Leonora Christinas-
vej 8, Maribo.

Hr. H. J. Mosegaard, Postekspeditionen, Guldborg L.

Socialrådgiver Leif Møller, Møllebakken 12¹, Nykøbing F.

Museumsinspektør G. Nellemann, Islandsvej 7 A, Ørholm
pr. Lyngby.

Grosserer Vagn Nicolaisen, Aaparken 4, Maribo.

Hr. Bastholm Nielsen, Engvej, Guldborg L.

Apoteker C. O. Nielsen, Øresundsvej 55, København K.

Lærer David Nielsen, Vinkelvej, Radsted pr. Saxkjøbing.

Fru Kitty Nielsen, Mads Holmsvej 49 A, Helsingør.

Forpagter Svend Paulick, Guldborg L.

Smedemester Knud Ib Pedersen, Sæby 4, Nakskov.

Reventlow-Museet, Pederstrup pr. Torrig.
 Restauratør Ernst Rasmussen, Bangs Have, Maribo.
 Hr. I. P. Stabell, Svingelsvej 21, Nakskov.
 Gdr. Erik Strange, Øverup pr. Nykøbing F.
 Fru Lektor E. Skovgaard, Strandboulevarden 42, Nykøbing F.
 Trafikassistent Gunnar Thomsen, Rosenvang 3, Saxkjøbing.
 Fru Grete Tuxen, Ejegodvej 3, Nykøbing F.
 Overlæge V. Westergaard-Nielsen, Fridtjof Nansensvej 24, Nyk. F.
 Dyrslæge E. Worsøe, Ullerslev pr. Avnede.

Årbøger og historiske skrifter

Ved henvendelse til formanden, redaktør Verner Hansen, Museumsgade 3, Maribo, kan medlemmer af Historisk Samfund købe tidligere årbøger à 2 kr.: 1928—37, 1940—47, 1950, 1954, 1958—62. (Ikke-medlemmer 12 kr.).

Årbogen 1963 koster 5 kr.

Af historiske skrifter sælges:

Jørgensen og Ussing: Lollandsk landsbyliv 6 kr.

Svend Jørgensen: Bag diger og hegn I 8 kr.

Maribo amts stednavne 10 kr.

Hans Mortensen: Hesnæsbogen 6 kr.

Kaj Munk: Landlige interiører i lollandsk bondemål 6 kr.

Nachskous beleiring 1659 6 kr.

Maribo som stiftsby og mødested 14,75 kr.

„Falsterminder“ 1913—1963 2,50 kr.

Czarens hus i Nykøbing F. 1,50 kr.

N. P. Nielsen: Livet i Birgittinerklostret i Maribo 1,50 kr.

J. J. F. Friis: Svenskerne paa Lolland 8 kr.

Jens Wolsing: Holeby I og II à 6,00 kr.

Ved henvendelse til Dansk historisk Fællesforening, Landsarkivet, Viborg, kan medlemmer af foreninger under DHF til favørpris (ekskl. porto og omkostninger) erhverve:

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden. 10 kr. (bogladepr. 18 kr.).

Helge Søgård: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer 5 kr. (bogladepr. 8,50 kr.).

Nationalmuseet og den lokalhistoriske forskning 2 kr.

Register til Fortid og Nutid: bd. I—XVII. 2 kr.

Knud Prange: Heraldisk Nøgle til Nyt Dansk Adelsleksikon 16 kr.
(bogladepr. 27 kr.).

Dansk Navneskik 5 kr.

H. Hansen: Opbevaring og ordning af købstadsarkiver 2 kr.

S. Nygård: Anvisning til at drive historisk-topografiske studier
2 kr.

Bauer: Calender for Årene indtil 2200 e. Kr. (fototeknisk op-
tryk) 12 kr., indb. 14 kr. (bogladepr. 20 og 23 kr.).

Serien om de historiske hjælpemidler:

Herluf Nielsen: Kronologi 7 kr., indb. 9 kr. (bogladepr. 11,50 kr.,
indb. 15 kr.).

Knud Prange: Heraldik og Historie 7 kr., indb. 9 kr. (bogladepr.
11,50 kr., indb. 15 kr.).

Abonnement på Fortid og Nutid: favorpris 15 kr. (bogladepr. 25
kr.) + porto og omkostninger.

Desuden kan Fortid og Nutid fås til reduceret pris, så længe
lager haves (enkelte af de ældre hefter er dog udsolgt).

Den af Dansk historisk Fællesforening under redaktion af Johan
Hvidtfeldt udgivne Håndbog for danske lokalhistorikere er ud-
solgt, men ventes genoptrykt.

Ved henvendelse til redaktør S. T. Achen, Vestergade 26, Kø-
havn K., kan tegnes abonnement på *Heraldisk Tidsskrift* (års-
kontingent 20 kr.).

S. V. Wiberg: En almindelig dansk Præstehistorie (i 4 bind)
er atter kommet i boghandelen som optryk af den originale ud-
gave.

Dansk historisk Fællesforenings *lokalhistoriske konsulent* yder
gratis vejledning til hjemstavnhistorikere med hensyn til ar-
bejdsplan, kildemateriale, konkrete spørgsmål, gennemgang af
manuskripter o. l. Henvendelse sker til Stiftsbiblioteket i Vi-
borg.

Såfremt nogle af vore medlemmer yderligere skulle ønske at
få foretaget hjemstavnhistoriske, genealogiske eller lignende un-
dersøgelser, særlig i københavnske arkiver, vil henvendelse kunne
rettes til genealog Axel Nørnit, Ourøgade 4, København Ø.